

**VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ
V BRNĚ**

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA ARCHITEKTURY
FACULTY OF ARCHITECTURE

ÚSTAV URBANISMU
DEPARTMENT OF URBANISM

**PRÁZDNÁ VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ A JEJICH POTENCIÁL
V NOVODOBÉ STRUKTUŘE EVROPSKÉHO MĚSTA**

EMPTY PUBLIC SPACES AND THEIR POTENCIAL IN A MODERN EUROPEAN CITY STRUCTURE

DIZERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Ing. arch. EVGENIIA KUZNETCOVA

VEDOUČÍ PRÁCE

SUPERVISOR

doc. Ing. arch. GABRIEL KOPÁČIK, Dr.

BRNO 2016

Zadání dizertační práce

Ústav: Ústav navrhování
Studentka: **Ing. arch. Evgeniia Kuznetcova**
Studijní program: Architektura a urbanismus
Studijní obor: Urbanismus
Vedoucí práce: **doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.**
Akademický rok: 2015/16

Název dizertační práce:

Prázdná veřejná prostranství a jejich potenciál v novodobé struktuře evropského města

Zadání dizertační práce:

Cílem práce je na základě rozboru referenčních příkladů identifikovat možnosti revitalizace prázdných veřejných prostranství ve velkých českých městech (s výjimkou Prahy)

Seznam odborné literatury:

GEHL, Jan. Life Between Buildings: Using Public Space. 6th ed. Washington : Island Press, 2011. 216 p. ISBN 978-1597268271

MONTGOMERY, Charles. Happy city. Transforming our lives through urban design. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0

WHYTE, William H. The Social Life of Small Urban Spaces. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. Veřejné prostory v územně plánovacím procesu. 1. vyd. Brno : Vydavatel Vysoké učení technické v Brně, 2003. 146 s. ISBN 80-214-2505-9

OVERMEYER, Klaus. Urban Pioneers: Temporary Use and Urban Development in Berlin. 1st ed. Berlin : Jovis, 2007. 192 p. ISBN 978-3939633280

Termín zadání dizertační práce: 1. 9. 2014

Ing. arch. Evgeniia Kuznetcova
student(ka)

doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.
vedoucí práce

doc. Ing. arch. Jan Hrubý, CSc.
vedoucí ústavu

V Brně, dne 1. 9. 2014

doc. Ing. arch. Jan Hrubý, CSc.
děkan

ABSTRAKT

Předmětem této práce je výzkum proměny veřejných prostranství v novodobé struktuře evropského města. Moderní život se mění, ale vidíme více a více příkladů, že městská prostranství odpovídají měnícímu se prostředí a požadavkům moderních obyvatel jen částečně. Důsledkem je evidentní „vyprázdnění“ některých veřejných prostranství, což charakterizuje absenci různorodosti a bohatství fyzické a sociální náplně prostranství a následnou ztrátu jejich smyslu. Tato práce si klade za cíl popsat vznikající „prázdná“ veřejná prostranství, vytvořit jejich definice a klasifikace. V práci se obecně zkoumá současný stav veřejných prostranství a popisují se faktory, které vyvolávají jejich proměny. Práce také prezentuje analýzu problémů nově vznikajících prázdných prostranství a zdůrazňuje jejich možný potenciál. Nakonec se zde popisují současné trendy v oblasti revitalizace prázdných veřejných prostranství, která jsou ukázkou využití jejich potenciálu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Veřejná prostranství, prázdná veřejná prostranství, občanský aktivizmus.

ABSTRACT

The subject of this work is research of the transformation of public spaces in the modern European city structure. Modern life is changing, but there are more and more examples proving that urban spaces only partially correspond to the changing environment and the demands of people. The result is noticed as „emptying“ of some public spaces, which is characterized by lack of diversity and richness of the physical and social content of space and the subsequent loss of their meaning. This paper aims to describe the emerging „empty“ public spaces, to create their definition and classification. The work generally examines the current situation of public spaces and describe the factors that cause their transformation. The work also presents an analysis of the problems emerging empty spaces and highlights the possible potential of these areas. Finally, it is described the current trends in the revitalization of empty public spaces, which are an example of their potential use.

KEY WORDS

Public spaces, empty public spaces, city activism.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem disertační práci Prázdná veřejná prostranství a jejich potenciál v novodobé struktuře evropského města vypracovala samostatně a na základě odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu, který je součástí této práce.

V Brně dne

Evgeniia Kuznetcova

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji všem, kteří mi pomohli tuto práci dokončit. Školiteli doc. Ing. arch. Gabrielovi Kopáčkovi, Dr., za odborné vedení práce, kolegovi Ing. arch. Michalovi Veselému za konzultace a ochotu kdykoliv pomoci a celkovou spolupráci v průběhu mého studia, PhDr. Davidu Pirochtovi, Ph.D., za vypracování jazykové korektury mé práce. Za dlouhodobou podporu nejvíce děkuji své rodině.

OBSAH

PŘEHLED SOUČASNÉHO STAVU PROBLEMATIKY, KTERÁ JE PŘEDMĚTEM DIZERTAČNÍ PRÁCE	6
ANALÝZA A FORMULACE PROBLÉMŮ. CÍL DIZERTAČNÍ PRÁCE	14
CHARAKTERISTIKA ZVOLENÝCH METOD ZKOUMÁNÍ	18
VÝSLEDKY PRÁCE	22
I TERMINOLOGIE	23
I.1 Hledání definice veřejného prostranství	23
I.2 Prázdné veřejné prostranství	28
II SOUČASNÝ STAV VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ	29
II.1 Tradiční typy veřejných prostranství	29
II.2 Specifické formy veřejných prostranství	54
II.3 Plochy s potenciálem veřejného prostranství	63
III SPOLEČENSKO-KULTURNÍ, POLITICKO-EKONOMICKÉ A TECHNOLOGICKÉ FAKTORY PROMĚNY VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ	69
IV SOUČASNÝ POSTOJ K VEŘEJNÝM PROSTRANSTVÍM A ZPŮSOBY JEJICH VYTVÁŘENÍ	78
V PRÁZDNÁ PROSTRANSTVÍ	82
V.1 Hledání definice prázdných prostranství	82
V.2 Typologie prázdných prostranství	87
VI POPIS A ANALÝZA PROBLÉMŮ A POTENCIÁLU PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ V NOVODOBÉ STRUKTUŘE EVROPSKÉHO MĚSTA	119
VI.1 Problémy prázdných prostranství	119
VI.2 Potenciál prázdných prostranství	123
VII VYUŽITÍ POTENCIÁLU PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ V NOVODOBÉ STRUKTUŘE EVROPSKÉHO MĚSTA. OBČANSKÝ AKTIVIZMUS	124
VII.1 Zjištění současných trendů v oblasti využívání prázdných prostranství	125
VII.2 Společenské a technologické stimuly k zapojení občanů do procesu využívání prázdných prostranství	139

ZÁVĚR	141
SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ	145
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	169
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ	172
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ	173

**PŘEHLED SOUČASNÉHO
STAVU PROBLEMATIKY,
KTERÁ JE PŘEDMĚTEM
DIZERTAČNÍ PRÁCE**

ÚVOD

Veřejná prostranství procházejí během posledních několika desetiletí stálou transformací. Značný pokrok v rozvoji mobilních technologií a internetu, globalizace, migrace, kulturní transformace společenství a rozvíjející se ekonomika volného trhu zanechaly stopy v procesu formování a proměně veřejných prostranství moderního města. Motivem pro vznik této práce je snaha porozumět procesu těchto proměn veřejných prostranství: jaké jsou důvody vedoucí k jejich transformaci, jaká veřejná prostranství jsou důsledkem těchto transformací, jaký vliv mají nová prostranství na město a jaký vztah má společnost k nim – tyto a další otázky jsou předmětem výzkumu prezentovaného v této práci.

Práce obecně zkoumá problematiku současného stavu veřejných prostranství, je zaměřena na vyhledávání a definování společensko-kulturních, technologických a politicko-ekonomických faktorů proměny veřejných prostranství a na způsoby vnímání a vytváření veřejných prostranství.

Předmětem zájmu a hlavním tématem výzkumu se stávají špatně fungující veřejná prostranství. Za účelem rozboru tohoto tématu zde byl jako kritický rámeček vybrán koncept „ne-místa“ (angl. „non-place“), který zavedl Marc Augé, a „prázdné prostranství“ (angl. „empty space“, „placelessness“), jehož autorem je Edward Relph. Lze říci, že většina moderních architektonických a urbanistických teorií se nezaobírá hlubšími otázkami týkajícími se veřejných prostranství, která jsou považována za „prázdná prostranství“, nýbrž se soustředí na způsoby, jak je „opravit“. Na druhou stranu jsou evidovány některé odborné zdroje, ve kterých se objevuje širší a hlubší zkoumání problému a hlavně potenciálu veřejných prostranství tohoto typu.

Účelem této práce je také vytvořit kategorizaci veřejných „prázdných“ prostranství, která obsadila moderní města, přiřadit jim definice a nahlédnout do jejich možného potenciálu. Zkoumání tohoto tématu je důležitým zdrojem při hledání odpovědí na otázky týkající se proměny současných veřejných prostranství a analýzy způsobů revitalizace špatně fungujících prostranství.

KRITICKY ZHODNOCENÝ STAV POZNÁNÍ V OBLASTI TÉMATU DIZERTAČNÍ PRÁCE

Stávající stav veřejných prostranství v novodobé struktuře moderního města je dlouhodobým předmětem výzkumu jak v zahraničním, tak i v českém odborném prostředí, což je důkazem značné aktuálnosti této problematiky. Různorodost přístupů, která se odráží ve světové odborné literatuře, je odůvodněna tím, na jaké aspekty moderního městského života kladou větší důraz autoři jednotlivých výzkumů: sociální a kulturní aspekty, aspekty bezpečnosti, pohodlí městského životního prostředí, ekonomická stabilita a rozvoj města atd. Pro účely této práce je důležité uchopení tématu z různých nejen tematických, nýbrž také disciplinárních úhlů pohledu. Důraz leží také na zjišťování toho, do jaké míry lze umístit předmět současné práce o prázdných veřejných prostranství do architektonického, urbanistického i sociokulturního kontextu výzkumu.

PŘEHLED SOUČASNÉHO STAVU POZNÁNÍ V ZAHRANIČÍ

Jak jsem již výše nastínila, tematické zaměření většiny světové odborné literatury spočívá v popisu problémů současných veřejných prostranství a obsahuje metody jejich úprav, případně způsoby oživení špatně

fungujících veřejných prostranství. Některé práce jsou zaměřeny na konkrétní problémy, které podléhají podrobnému zkoumání a analýze. Ve výzkumu amerického architekta a urbanisty Newmana [1] autor popisuje studie sídlišť a soubory rodinných domů mimo město, jejichž největším problémem je podle Newmanova názoru absence kontroly a osobní zodpovědnosti k prostředí ze strany obyvatel. Izolovanost a absence schopnosti vytvářet kontakty mezi sousedy je doprovázena celkovou nestabilitou zkoumaných obytných souborů. Tato sociálně negativní atmosféra se odráží v tom, jak vypadá fyzické prostředí: nedostatek různorodosti, vysoká úroveň kriminality, a dokonce degradace veřejných prostranství. Autor se na třech případových studiích snaží najít metodu, jak „oživit“ interakci mezi obyvateli. Newman vyvozuje důsledky, že za nejefektivnější zdroj regenerace obytných souborů slouží sociální kontrola obyvatel ve fyzickém prostředí, v němž bydlí. Autor zmiňuje, že hlavním přínosem výzkumu je jeho univerzalita vůči problémům a vyvozeným aplikovaným metodám oživení nejen v amerických obytných souborech, nýbrž také v jiných městech po celém světě. Výzkum nizozemského urbanisty Wassenberga [2], podobně jako předchozí práce Newmanova, je snahou uchopit a popsat problémy současných obytných souborů, tentokrát v evropském městě. Autor provádí podrobnou analýzu jednoho ze souborů sídliště Bijlmermeer (Amsterdam) a rozebírá, jak se taková nejhudší a stigmatizovaná oblast v Nizozemsku proměnila – díky své regeneraci – v komfortní místo k bydlení. Wassenberg tvrdí, že pro oživení takových území je potřeba integrovaného řešení, které spočívá v několikastupňovém přístupu zahrnujícím i státní politické kroky. V tom s Wassenbergem souhlasí analýza profesora práva a odborníka na městské záležitosti Fruga [3], která prokazuje, že městské prostředí je více produktem politiky státní správy než individuální činností. Frug, podobně jako Newman, rovněž věří ve význam místního společenství, které je podle něj alternativní cestou pro vytváření bližších vztahů mezi obyvateli, což je základem úspěšných městských prostranství. O městě jako komplexním systému mluví ve své práci tchajwanský výzkumník v oboru urbanizmu profesor Shin-Kung [4], který – podobně jako Wassenberg – vidí řešení problémů města v komplexním přístupu. Avšak způsob analýzy, jaký vybral pro rozebrání tématu Lai, je více matematický než u předchozích autorů a liší se tím všeobecně od standardního přístupu v urbanistickém prostředí. Práce amerického urbanisty Jacobse [5] je snahou uchopit současný stav ulic v moderním městě. Jeho výzkum je rozsáhlou diskuzí o významu ulic ve vytváření městských komunit a určení kritérií pro hledání nejlepších řešení. Autor zkoumá především patnáct kvalitních ulic napříč dějinami, jako například středověké uličky v Římě a Kodani, pařížské bulváry a rezidenční ulice v amerických městech. Zabývá se také několika ulicemi, které byly kdysi velmi významné, ale dnes tomu tak již není (např. Market Street v San Franciscu), a zároveň určuje faktory, které ovlivňují degradace těchto ulic.

Značné množství odborných zdrojů je orientováno na komplexní analýzu problémů městských prostranství. Na rozdíl od předchozí skupiny autorů, kteří se zabývají specifickými vybranými problémy, zkoumají následující autoři město, a tudíž i jeho problémy jako celek, bez vytčení jednoho konkrétního tématu. Nezřídka hraničí taková analýza s kritikou, avšak bez jasného návrhu řešení jednotlivých problémů. I když se nějaké řešení naznačuje, je založeno na krátkodobém pozorování bez hlubšího zkoumání, jak bylo vidět ve výše uvedených zdrojích. Takový stručný a obecný přehled problémů, se kterými se současné město a městské společenství potýkají, je pro problematiku veřejných prostranství přínosem, a to tím, že vymezuje komplex faktorů majících mezi sebou určitou souvislost. Dobře známá práce americké novinářky Jacobsové [6] je rozsáhlým přehledem stavu měst (zejména amerických), ale může se vztáhnout i na evropská města. Práce obsahuje nejen popis, nýbrž i kritický názor autorky na městskou situaci a na základě pozorování nabízí možné způsoby zlepšení. Podobný novinářský výzkum, jaký odvedla Jacobsová, prezentuje i americký spisovatel Montgomery [7]. Autor nabízí širokou analýzu současné situace moderních měst po celém světě – jak úspěšných, tak i problematických – a tvrdí, že zdrojem pozitivních proměn jsou sociální interakce mezi obyvateli, které by se měly

zachovávat, podporovat a provokovat. Své závěry a tvrzení podporuje Montgomery podrobnou analýzou řady vědeckých výzkumů a úspěšně realizovaných světových příkladů. Kritičtější práci předkládá americký sociální kritik a spisovatel Kunstler [8]. Svůj výzkum zakládá na historickém přehledu technického a právního vývoje a s ním spojené následné degradaci komunity v amerických městech. Kritickým přehledem současných měst se vyznačuje také práce lucemburského architekta Kriera [9], jehož výzkum je založen na zřetelném a ostrém porovnání dřívější a současné situace ve městech a teorií o městech. Do kritické debaty týkající se otázky, jak mají veřejná prostranství a město vypadat, vstupuje práce amerického architekta Sorkina [10]. Autor rozebírá množství aspektů vztahujících se k tomu, proč současné město vypadá tak, jak vypadá, a nabízí analýzu desítek příkladů většího a menšího měřítka z různých měst po celém světě. Práce architekta Koolhaase [11] – na rozdíl od prací předchozích autorů – méně kritizuje současný stav moderních měst, ale také naznačuje problematiska témata, která si zasluhují pozornost specialistů. Výzkum amerického architekta a urbanisty Archera [12] prezentuje přehled současného modelu „moderního světového města“ z různých úhlů pohledu: ekonomického, politického, kulturního a environmentálního. Autor zkoumá tyto aspekty jako komplex faktorů ovlivňujících městský život. Archer také doprovází svou práci studiem „globálního města“, které je typické pro severní rozvinuté země, a „megaměsta“ – modelu města vyskytujícího se v jižních asijských zemích. Práce ruského architekta Posochina [13] se – stejně jako práce Archerova – zaměřuje na zkoumání velkoměsta. Posochin používá příklad města Moskvy a ve svém výzkumu zdůrazňuje důležitost environmentálního a historického faktoru v rozvoji měst takové velikosti.

Jedním z nejvíce zkoumaných témat v odborném prostředí je hledání aspektů tzv. obyvatelného města (překlad anglického termínu „livable city“). Široce publikovaný dánský architekt a urbanista Gehl [14] je jedním z nejvýznamnějších autorů v této oblasti zkoumání. Gehl prezentuje práci, která je zaměřena na popis problémů a úspěchů veřejných prostranství, vysvětluje metody a nástroje, které se používají pro znovuoživení špatně fungujících městských prostranství a vytvoření měst, která jsou živá, bezpečná, udržitelná a zdravá. Podle autora musí být městské prostředí vnímáno prostřednictvím zkušenosti, kterou člověk prožívá, když se ve městě ocitne. Gehl svou práci prezentuje metodiku oživení veřejných prostranství, která je založena na dlouholetém pozorování a analýze. Podobně jako Gehl staví svůj výzkum na metodickém pozorování veřejných prostranství i americký urbanista Whyte [15]. Hlavním cílem jeho práce je hledání odpovědí na otázky týkající se toho, proč některá veřejná prostranství fungují a některá se naopak zanedbávají navzdory tomu, že jsou dobře navržena. Výzkum Whyta se stal základem pro vznik projektu „Project for Public Spaces“, jehož cílem je řešení nejnaléhavějších otázek městského prostředí naší doby prostřednictvím vypracování systému kroků pro oživení veřejných prostranství. Otázkou, jak vytvořit obyvatelné město, se zabývá i práce Buchwaldové [16], která je souborem odborných článků, v nichž se rozebírají konkrétní témata. Práce je obsáhlým dílem zahrnujícím několik tematických zaměření a hledajícím odpovědi na následující otázky: co dělá město obyvatelným, jak by se mělo město „chytře“ rozvíjet, jaké možnosti má město a jaké jsou nástroje k jeho proměně.

Část odborné literatury představuje teoretický průzkum, který má za cíl hledání odpovědí týkajících se problematiky městských prostranství i mimo oblast architektury a urbanizmu. Tento typ výzkumu občas hraničí se spekulací a filozofií, a tím předkládá odbornému společenství jinou zajímavou perspektivu pohledu na význam veřejných prostranství v moderním městě. Práce rakouského sociologa Neurathého [17] je teoretickým zamyšlením a zároveň kritikou způsobu navrhování měst. Neurath vidí problémy, se kterými se město potýká, a sice problémy sociálního, nikoliv technického charakteru, a prezentuje svou analýzu ze tří perspektiv: společenství, demokracie a globalizmus. Téma města a demokracie, kterého se Neurath dotkl, je ve společné odborné diskusi velmi rozvinuté. Významnými díly v této tematické oblasti jsou práce Harveyho [18] a Lefebvrehého [19], kteří prezentují svou myšlenku o demokratickém „právu na město“ prizmatem pojmů *kapitál*, *práce*,

finanční kapitál a trh. Jejich práce jsou důležité tím, že s sebou nesou koncepci revitalizace městských interakcí v procesu znovuvytváření našich měst ve spojitosti se stanovením vyšších hodnot rovnosti a sociální spravedlnosti. K otázce vlivu politiky a kultury na formování architektury města se obrací i italský architekt Aureli [20]. Ten ve své práci používá způsob analýzy příkladů napříč dějinami, tyto příklady umísťuje do politického kontextu a odhaluje v nich program uspořádání městských prostranství. Jiným směrem teoretického a filozofického přemýšlení se ubírají práce autorů, jako jsou Nora [21], Norberg-Schulz [22] a Relph [23]. Nora a Norberg-Schulz směřují k otázce identity místa a působení místa na člověka. Autoři zkoumají historický a geografický koncept prostranství, která nejsou rozdělená, ale naopak unikátně spojená. Jádrem Relphova výzkumu je hledání podstaty a esence místa a zkoumání faktorů, které místo ovlivňují. Jeho práce je snahou o vytvoření jasné klasifikace typů míst a opozice „místo“ vs. „nemísto“ (překlad z anglického „placelessness“), což představuje velmi zajímavý přístup k průzkumu.

Někteří autoři rozebírají problém městských prostranství ze sociologického pohledu. Anglický architekt Hiller [24] prezentuje teorii „space syntax“, která zahrnuje soubor technik analýzy prostorových konfigurací. Autor zkoumá různé typy společností, která se přizpůsobují různým prostorovým formám, a od této obecné teorie se Hiller odráží, aby ji rozvinul do „patologie moderního urbanizmu“ v dnešním společenském kontextu. Autor zkoumá problém prostranství, logiku jejich formování a zasahuje do tématu společnosti jakožto prostorového systému. Hlavní myšlenkou práce je to, že prostranství mohou být rozdělena do komponentů, které se dají analyzovat jako sítě lidských výběrů. Ruští sociologové Vilkovský [25] a Pirogov [26] předkládají svůj názor na roli sociologie v rozeznávání urbanistického kontextu, čímž otvírají nový diskurs týkající se vlivu prostorových vztahů města na sociologický charakter mezilidských interakcí. Zatímco Pirogov na základě mezinárodních příkladů zkoumá samotný pojem sociologie města, Vilkovský prohlubuje diskuse k otázkám rozvoje a formování současného města.

Relativně nová oblast poznání jsou výzkumy, které evidují a popisují současné trendy oživení veřejných prostranství. Myšlenka dočasného použití zanedbaných veřejných prostranství, kterou definoval německý architekt Overmeyer [27], má pro rozvoj městského prostředí ve městech po celém světě rostoucí strategický význam. Overmeyer popisuje příklady individuálních iniciativ, které se objevily v několika posledních desetiletích v Berlíně, jako alternativu tradičního městského plánování. Skate parky v opuštěných průmyslových zónách, bleší trhy v prázdných skladech nebo horolezecké stěny ve výklencích budov a podobná nestandardní řešení využívání prostranství nabízejí široké spektrum způsobů používání městského prostředí. Práce rakouské architektky Krasnyové [28] poskytuje přehled o neformálních, samostatně organizovaných kolektivních formách interakce a o prostranstvích, která jsou jimi vytvářena. Autorka prezentuje moderní trend používání městského prostranství: městské zahrady. Pro analýzu využívá Krasnyová podrobný historický přehled fenoménu městských zahrad a popisuje nové formy kolektivní soudržnosti a sousedských vztahů, které tam vznikají. Jak Krasnyová, tak i Overmeyer otvírají otázky ohledně proměny veřejných prostranství „zdola“, tj. pomocí občanských iniciativ, namísto tradičního způsobu „shora“, prostřednictvím státních regulací. Role městského společenství se v tomto případě stává klíčovou. Přesně toto téma je předmětem zkoumání brazilského architekta Rosa a jeho německé kolegyně Weiland [29]. Jejich práce je založena na analýze reálných příkladů zapojení městského společenství do procesu formování veřejných prostranství v pěti městech v různých zemích. Autoři během výzkumu hledají odpovědi na otázky: jaký je přínos a potenciál městských iniciativ, jaké nástroje tyto iniciativy používají a co je základem pro vznik aktivního společenství. Výzkum amerického spisovatele Walljaspera [30] také vysvětluje důležitost role městské komunity. Prostřednictvím přehledu skutečných životních příběhů se zabývá problémy řízení dopravy, kriminality, bezpečnosti a ekonomické vitality a to vše je nahlíženo prizmatem zapojení aktivního společenství.

PŘEHLED SOUČASNÉHO STAVU POZNÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE

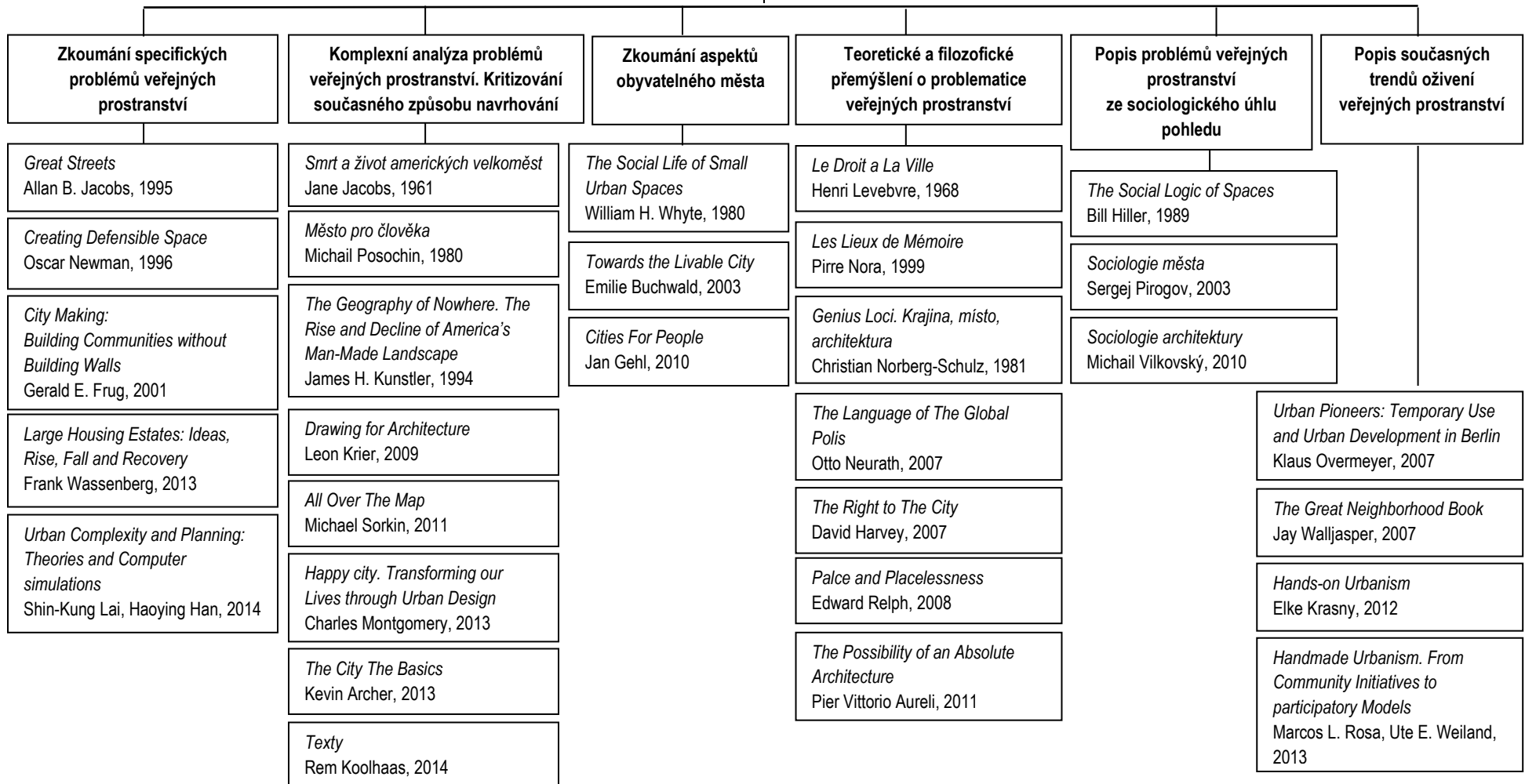
Tematické zaměření výzkumu o veřejných prostranstvích v České republice se dá rozdělit na tři oblasti. První oblast se týká podrobného zkoumání konkrétních problémů městských obytných souborů. Největší zájem odborníků je zaměřen na problémy sídlišť a předměstské výstavby rodinných domů. Publikace Hubatové-Vackové, Čumlivski a Říhy [31] je širokým přehledem specifického fenoménu masové výstavby panelových sídlišť, která se uskutečnila během několika desetiletí na území Československa a až dodnes ovlivňuje život obyvatel českých měst. Autoři rozebírají problematiku kvality a definice veřejných prostranství v sídlištních souborech a rovněž faktory jejich vzniku a formování. K otázkám předměstské výstavby rodinných domů se obrací autoři Hnilička [32] a Ouředníček [33], kteří rozebírají problémy a způsoby zlepšování prostranství v mimoměstských koloniích rodinných domů. Podle autorů se na předměstích nedostává veřejným prostorům adekvátní pozornost: kvůli tomu se z těchto míst vytrácí městská atmosféra, veřejné prostory se zanedbávají a stávají se přehlíženými, opuštěnými betonovými místy, které nepatří nikomu. Problematikou tradičních typů veřejných prostranství se odborníci zabývají také v architekturně-urbanistickém prostředí. Brněnský výzkum o městských ulicích architekta a urbanisty Kopáčka [34] je určen k popsání a ohodnocení faktorů formování ulic a problémů, se kterými se tento typ veřejných prostranství potýká. Podrobný výzkum brněnských náměstí *Moje náměstí* [35] je snahou ohodnotit a popsat současnou situaci náměstí ve městě. Práce je přínosem z pohledu komplexního přístupu, který se v ní používá, a z pohledu určení různorodých faktorů, které ovlivňují veřejná prostranství v moderním městě.

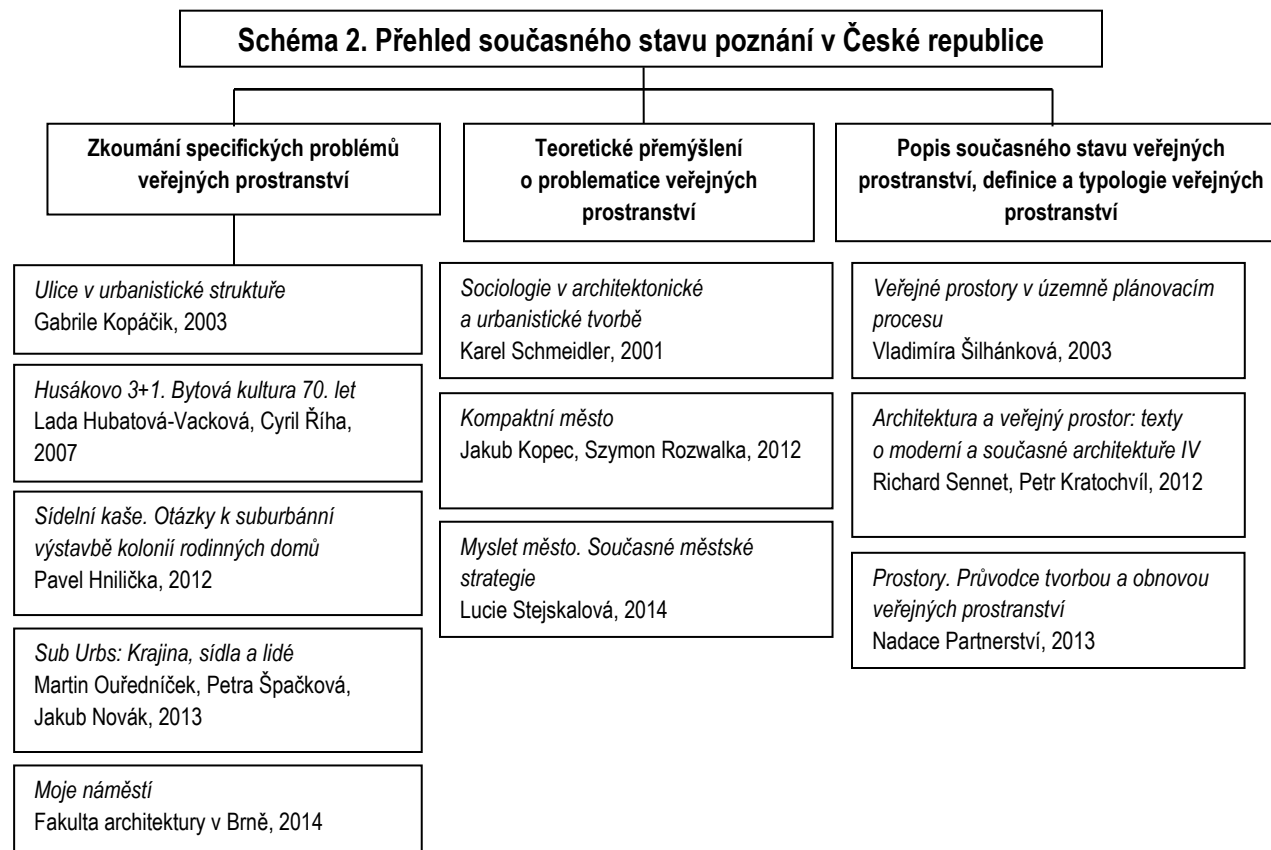
Další oblast výzkumu by se dala popsat jako teoretické přemýšlení, které se dotýká dostatečně různorodých témat. O typu kompaktního města přemýšlí a diskutují Kopec a Rozwalka [36]. Autoři zkoumají otázky, proč má být město kompaktním, co znamená „kompaktní město“, proč současná města nejsou kompaktní a jak toho dosáhnout. Práce Stejskalové [37] je zaměřena na diskusi o způsobech formování měst. Na příkladech z 10 světových měst autorka vysvětluje několik strategií organizace a řízení městského organismu. Výzkum Schmeidlera [38] je sociologickým zkoumáním sociálních aspektů formování městského prostředí a také popisem způsobů získávání dat pro posouzení těchto aspektů.

Poslední oblast výzkumu se věnuje popisu současného stavu veřejných prostranství, definici a typologii prostranství a také jejich tvorbě. K významným pracím patří výzkumy Nadace Partnerství [39], které jsou strukturovaným popisem faktorů ovlivňujících formování veřejných prostranství. Společně s prostorotvornými, sociálními, environmentálními a funkčními aspekty tvorby veřejného prostranství autor popisuje také proces zapojování veřejnosti do tvorby veřejných prostranství. V publikaci jsou přehledně popsány také zásady a postupy, jak vytvářet veřejná prostranství, a to s přihlédnutím ke specifickým českým podmínkám. Pozoruhodný výzkum architektky Šilhánkové [40] mapuje problematiku veřejných prostorů měst v ČR od jejich širších společensko-historických souvislostí až po praktickou aplikaci v systému územního plánování. Autorka zkoumá proměnu veřejného prostoru v přechodovém období a všimá si formování nových požadavků, jako jsou obyvatelnost, participace, trvalá udržitelnost. Téma veřejných prostranství se široce sleduje a popisuje v české odborné monografii, jejímiž autory jsou Sennett a Kratochvíl [41]. Práce obsahuje texty týkající se současné problematiky z různých disciplinárních úhlů pohledu. Pozoruhodné je to, že pozornost odborníků upoutávají různé aspekty týkající se tématu veřejných prostranství (demokracie ve veřejném prostranství, definice veřejného prostranství a další).

SCHÉMY PŘEHLEDU SOUČASNÉHO STAVU POZNÁNÍ

Shéma 1. Přehled současného stavu poznání v zahraničí

ANALÝZA A FORMULACE PROBLÉMŮ CÍL DIZERTAČNÍ PRÁCE

ANALÝZA A ZHODNOCENÍ PROBLEMATIKY SOUČASNÉHO ARCHITEKTONICKO- -URBANISTICKÉHO DISKURSU. FORMULACE PROBLÉMŮ

Přehled současného stavu poznání ukazuje, že mnozí vědci aplikují komplexní přístup a zkoumají problematiku jako soubor faktorů ovlivňujících tvorbu veřejných prostranství. Nejčastější metodou, kterou při tom odborníci používají, je pozorování a popis stavu veřejných prostranství. Na základě analýzy získaných dat se tak formuje obecné „chápání“ současné situace prostranství ve městě. Toto obecné porozumění problematiky, které se nedá pojmenovat jako ideologie, ale spíše jako společný názor, má podle mého důležité charakteristiky, a to různorodost a proměnlivost, což chybělo například dlouhotrvajícímu dominantnímu modernismu jako hegemonickému směru v architektuře a plánování.

Jak je vidět z předchozí analýzy stavu řešení problematiky, střetem pozornosti odborníků z různých oblastí se stávají problémy špatně fungujících nebo zanedbaných veřejných prostranství. Práce odborníků je ve výsledku častokrát spojena s jednoznačnými rozhodnutími typu *správně/špatně vytvořené prostranství*. Větší důraz je zde kladen na „správná“ veřejná prostranství a opravení těch „špatných“. Podle mého názoru by neměl být negativní stav považován pouze za překážku, nýbrž také za výzvu, kterou architekti a urbanisté nebudou obcházet, nýbrž v ní budou hledat možný potenciál. V tomto vidím jednu z úloh své práce: poukázat na možný potenciál „špatných“ (nebo špatně fungujících) veřejných prostranství. Chtěla bych také poznamenat, že různé zdroje neobsahují jasné definování toho, čemu říkají *zanedbané* nebo *nefungující prostranství*. Proto vidím potřebu zaměřit se v rámci své práce rovněž na hledání této definice.

Podle mého názoru není dostatečně prozkoumáno formování městských společenství (zejména v českém odborném prostředí) jakožto zdroje, který by mohl pomoci v oživení špatně fungujících veřejných prostranství. Navzdory tomu, že intervence ve veřejných prostranstvích je v moderním městě častým jevem, málokdo ze specialistů se tomuto tématu věnoval. Přínosem mé práce proto bude také popis a systematizace občanských intervencí ve veřejných prostranstvích v moderních městech.

VYMEZENÍ CÍLE DIZERTAČNÍ PRÁCE

S ohledem na výše uvedené sleduje tento výzkum následující cíl:

Na základě rozboru referenčních příkladů identifikovat možnosti revitalizace špatně fungujících veřejných prostranství (nebo jak jim říkám, *prázdná veřejná prostranství* – viz I. Terminologie) ve velkých českých městech (s výjimkou Prahy).

Záměrem této práce je přispět do odborné debaty o současných pohledech na tvorbu veřejných prostranství v moderním evropském městě s ohledem na soudobé trendy znovuoživení veřejných prostranství pomocí zapojení městského společenství. Za důležité je v rámci výzkumu považováno také hledání definice „prázdných“ veřejných prostranství a vytvoření jejich typologie, což by mělo být krokem k většímu otevření problematiky.

ÚLOHY DIZERTAČNÍ PRÁCE

Rámec vymezeného cíle vede k sedmi úlohám práce:

1. shromažďování a analýza informací o současném stavu veřejných prostranství v novodobé struktuře evropského města,
2. hledání definice prázdných veřejných prostranství a vytvoření jejich typologie,
3. popis problému vzniku a vývoje špatně fungujících veřejných prostranství,
4. popis a analýza problémů prázdných veřejných prostranství v novodobé struktuře evropského města,
5. shromažďování a analýza informací o zapojení městského společenství v procesu revitalizace prázdných veřejných prostranství, popis současných trendů,
6. identifikace metod revitalizace špatně fungujících veřejných prostranství formou zapojení městského společenství na základě analýzy současných trendů,
7. identifikace systému metod oživení špatně fungujících veřejných prostranství.

FORMULACE HYPOTÉZY DIZERTAČNÍ PRÁCE

V této práci se stanovují následující hypotézy:

Prázdná veřejná prostranství se mohou stát platformou pro vytvoření mezilidské komunikace.

Revitalizace špatně fungujících veřejných prostranství ve městech může probíhat formou zapojení/podpory městského společenství, které je v souladu s vlastními sociálními, kulturními a ekonomickými potřebami schopno vytvářet soběstačná a adaptivní veřejná prostranství.

Oživení veřejných prostranství může probíhat vypracováním systému metod, které jsou zaměřeny na zapojení společnosti do procesu proměny veřejných prostranství (občanská participace).

VÝSTUPY

Předpokládaným výstupem této práce bude teoretický příspěvek, který obohatí architektonicko-urbanistický diskurs zejména o:

- vytvoření nového povědomí o současném stavu veřejných prostranství v moderním evropském městě,
- obohacení teorie urbanizmu a tvorby prostředí o faktory ovlivňující formování soudobých veřejných prostranství v moderním evropském městě,
- vytvoření nové formulace a přístupu k prázdným veřejným prostranstvím a jejich potenciálu,
- obohacení teorie urbanizmu a tvorby prostředí o nové přístupy revitalizace špatně fungujících veřejných prostranství.

CHARAKTERISTIKA ZVOLENÝCH METOD ZKOUMÁNÍ

Za účelem dosažení výše uvedeného cíle a splnění úloh této práce se využívají metody zkoumání jako sběr a zaznamenávání dat v oblasti zkoumání a jejich následná analýza a zpracování. Výsledky jsou prezentovány v grafické a textové podobě a zhodnoceny v závěrečné zprávě práce. Cílem zvolených metod zkoumání je průzkum soudobého stavu řešení problematiky jak teoretického, tak i praktického původu, popis stávající situace poznání v oblasti dizertační práce a snaha o vyčerpávající vysvětlení příčin a faktorů produkujících tuto situaci. Předmětem zkoumání se stávají některé současné teoretické přístupy vztahující se k problematice práce i evidované příklady veřejných prostranství.

SBĚR A ZAZNAMENÁNÍ DAT

ZÍSKÁVÁNÍ SEKUNDÁRNÍCH DAT

Pro získávání dat má velký přínos především práce s odbornou literaturou, studium dokumentů a internetových zdrojů. Zkoumání odborné literatury od zahraničních a českých autorů je důležité pro stanovení základních otázek práce a určení aktuálního směru architektonicko-urbanistického diskursu. Cílem sekundární analýzy je objevení nových souvislostí v rámci již získaných a zpracovaných dat a stanovení jejich vlivu na již známé skutečnosti. Jedná se o analýzu nejrozličnějších druhů dokumentů, jak textových zdrojů v podobě knih, článků z odborných periodik, dizertačních prací a článků ze sborníků z odborných konferencí, tak i vizuálních zdrojů v podobě fotografií. Vyhledávání těchto zdrojů probíhalo na základě použití knihoven, databáze elektronických časopisů, internetu a na základě přímých referencí odborníků. Důraz při výběru konkrétních zdrojů se dával do souvislosti s tématem současné práce, dále byl rovněž brán zřetel na různorodost úhlu pohledu a různorodost názorů autorů jednotlivých dokumentů. Využití vybraných zdrojů je možné ve formě podrobného objasnění dokumentů, motivů autorů pro vypracování textu a následného interpretování dokumentů novým způsobem v rámci zkoumaného tématu současné dizertační práce.

ZÍSKÁVÁNÍ PRIMÁRNÍCH DAT

VĚDECKÉ POZOROVÁNÍ

Jedná se o záměrné, cílevědomé, soustavné a plánovité vnímání a zaznamenávání jevů a procesů, které směřuje k odhalení podstatných souvislostí a vztahů sledované skutečnosti. Cílem vědeckého pozorování je v rámci této práce sledování probíhajících událostí ve veřejných prostranstvích – jak dobře, tak i špatně fungujících – a fixace souvislostí vztahujících se k „režimu“ fungování toho či onoho prostranství. Pro pozorování byla vybrána veřejná prostranství zejména v českých městech, ale také v jiných evropských a asijských městech, jako např. v Bratislavě, Berlíně, Vídni, Saloně, Aténách, Budapešti, Pécsi, Vilniusu, Moskvě, Petrohradě, Tel Avivu, Taipeii. Výsledky pozorování se zaznamenaly ve formě textového popisu a grafického znázornění situací probíhajících ve zkoumaných prostranstvích. Během pozorování se hledaly jevy, které „podporovaly“ dobré fungování konkrétního veřejného prostranství z pohledu kulturně-sociálního a architektonicko-urbanistického prostředí, a také faktory, které narušovaly pozitivní fungování prostranství. Proces pozorování probíhal za pomoci minimálních technických prostředků, jako nástroje pro zkoumání bylo použito fotografování a písemný popis situace v jednotlivých

prostranstvích. Zkoumaly se otázky: a) jak lidé používají prostranství, b) jaké rysy prostranství formují konkrétní způsob jeho používání lidmi a jak k němu přispívají.

MĚŘENÍ

V rámci této práce jsem se podílela na konzultacích magisterské práce skupiny studentů pod vedením doc. Ing. arch. Gabriela Kopáčka, Dr. Tato práce se zaměřovala na praktické měření stávajícího stavu veřejných prostranství v Brně ve formě výzkumu „Moje náměstí“ [42], jehož výsledky se také staly součástí této dizertační práce. Na příkladu 63 náměstí se uskutečnilo šetření fyzické kvality a sociálního života jednotlivých prostranství. Cílem těchto měření bylo získání dat souvisejících s faktory ovlivňujícími fungování veřejných prostranství různých typů a různé velikosti a vybavenosti. Výsledkem výzkumu je popis a zaznamenání jevů a procesů, které se na náměstí odehrávají, a analýza souvislostí mezi fyzickou kvalitou a sociálním životem prostranství. Tato data jsou důležitým zdrojem k identifikaci faktorů, které mají vliv na fungování náměstí. Průzkum má univerzální charakter, a proto může být aplikován i na jiné typy veřejných prostranství v jiných evropských městech. Proces měření probíhal v období leden až září 2014, během výzkumu se počítaly a) statické prvky prostranství (na základě 51 kritérií se vyhodnocovaly relativně neměnné fyzické prvky náměstí, které se týkaly 15 charakteristik kvality jednotlivých prostranství) a b) dynamické aktivity (mezi 7. a 23. hodinou ve všední den a o víkendu se zaznamenával počet lidí v prostranství, typ aktivit a zóny, kde se tyto aktivity odehrávají). Výsledky výzkumu jsou prezentovány v grafech a schématech, které znázorňují situaci konkrétních prostranství. Přínosem měření je získání nejen teoretických znalostí o faktorech, které mají vliv na veřejné prostranství, nýbrž i určení kvantitativních dat souvisejících s pozorovaným objektem výzkumu.

ANALÝZA A ZPRACOVÁNÍ DAT

Získána data se musí následně analyzovat a zpracovat, a to s využitím vědeckých metod analýzy, tříděním a klasifikací, popisem a explanací.

POPIS A EXPLANACE

Základní metodou práce je vědecký popis, který slouží k zaznamenávání pozorovaných procesů z hlediska jejich kvantitativních a kvalitativních charakteristik. Metoda explanace je zaměřena na vysvětlení a logickou rekonstrukci určitého jevu nebo procesu. Explanace logicky navazuje na metodu pozorování a popisu. K metodě popisu a explanace se práce obrací během celého vypracovávání, a to tím, že se popisují získaná data o současném stavu veřejných prostranství a faktorech ovlivňujících jejich proměny a na základě toho probíhá explanace jevů prázdných veřejných prostranství.

V této práci se metoda popisu použila pro popsání problémů týkajících se současného stavu veřejných prostranství (viz kapitola II). Byl kladen důraz na důvody vzniku problémů jednotlivých prostranství a vliv těchto problémů na sociální život, který probíhá v prostranstvích. Metoda popisu se taktéž použila pro popsání problémů prázdných veřejných prostranství (viz kapitola VI), ty byly rozděleny na 3 skupiny: problémy ekonomického charakteru, problémy městského prostředí a problémy sociálního charakteru. Základem pro získání dat bylo pozorování a práce s odbornou literaturou a dostupnými zdroji.

Metoda popisu se také použila pro zpracování dat, která byla získána během výzkumu „Moje náměstí“ [43]: zkoumaná 63 náměstí se podrobila popisu podle 15 kritérií „možnost chodit“, „možnost stát“, „možnost sedět“, „možnost hrát si“, „možnost občerstvit se“, „dostupnost“, „dopravní bezpečnost“, „sociální bezpečnost“, „lidské měřítko“, „živý parter“, „vybavenost“, „vizuální zážitek“, „sluchový zážitek“, „kvalita vzduchu“, „pohoda prostředí“. 8 náměstí z výše zmíněných náměstí se podrobilo analýze metodou explanace, a to tím, že se získaná číselná data zkoumala v souvislosti s celodenním fungováním náměstí: probíhal záznam pohybu lidí na náměstích, sledoval se počet návštěvníků, analyzovaly se typy aktivit a sledovaly se oblasti, kde aktivity probíhaly. Tato data se zpracovala do 3 schémat a 3 grafů, na jejichž základě se následně vytvořil textový popis, který měl za cíl vysvětlit souvislosti mezi jednotlivými daty. Přestože se ne všechny číselné výsledky výzkumu „Moje náměstí“ staly součástí této dizertační práce, analytické závěry výzkumu vytvořily důležitý základ pro definování a klasifikaci prázdných veřejných prostranství (viz kapitola V).

ANALÝZA

Metoda analýzy slouží k rozkladu zkoumaného problému na dílčí části, které se následně stávají předmětem dalšího vědeckého rozboru. Metoda analýzy umožňuje odhalovat různé jevy a procesy v rámci jedné řešené problematiky a vyčlenit z celé masy faktů a souvislostí podstatné jádro.

Metoda analýzy se v této dizertační práci použila k vyčlenění faktorů proměny současných veřejných prostranství (viz kapitola III). Z celého objemu informací týkajících se proměny prostranství se vytypovaly základní: společensko-kulturní faktory, technologické faktory a politicko-ekonomické faktory.

TŘÍDĚNÍ A KLASIFIKACE

Metoda třídění a klasifikace je v této práci široce používána. Je to proces uspořádávání a seskupování souvislostí a faktů zjištěných během výzkumu na základě příbuzných vlastností. Tato metoda umožňuje zpracování získaných dat do jasných a přehledných systémů vysvětlujících určité zákonitosti jevů a procesů ve zkoumané problematice.

Klasifikace se použila zejména pro třídění zjištěných dat o prázdných prostranstvích a pro jejich následnou kategorizaci do jasných typů (viz kapitola V.2). Prázdná prostranství byla rozdělena na 7 tematických okruhů: „obyvatelnost fyzická i sociální“, „prostranství ve vztahu k městu“, „morfologické vlastnosti prostranství“, „vznik a rozvoj prostranství“, „momentální stav prostranství“, „abstraktní vlastnosti prostranství“ a „z pohledu odborníku na téma prázdná prostranství“. Každý z těchto okruhů se věnoval konkrétním charakteristikám prázdných prostranství (které jsou patrné z názvu okruhu) a dále se podrobněji členil. Tento přístup klasifikace byl vybrán z důvodu velkého objemu informací o prázdných prostranstvích a za účelem jasnějšího uspořádání jednotlivých typů prostranství.

Metoda třídění se použila pro rozdělení příkladů používání prázdných prostranství do 4 tříd lišících se tematicky (viz kapitola VII.1): „prázdná prostranství pro městské zahradničení“, „prázdná prostranství pro kulturní centra“, „prázdná prostranství pro městské intervence“ a „prázdná prostranství vytvořená pomocí internetové platformy“. Formování těchto tříd se opíralo na získaná data o současných trendech využití prázdných prostranství a o vlastní zkušenost autora s konkrétními projekty.

VÝSLEDKY PRÁCE

I TERMINOLOGIE

Ve své dizertační práci pracuji s různými pojmy a termíny, a to zejména s termíny „veřejné prostranství“ a „prázdné prostranství“; proto je důležité provést na začátku práce přehled jejich definic.

I.1 HLEDÁNÍ DEFINICE VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ

Francouzský architekt a urbanista Bernard Huet již začátkem minulého století řekl: „Kvalita města se nachází přirozeně ve veřejných prostranstvích“ [44], a proto považuji za jednu z úloh své práce „ponořit se“ do hledání definice veřejného prostranství, což mi současně umožní lépe vysvětlit, proč se v této práci zabývám právě prázdnými prostranstvími.

S proměnou sociálně-demokratické a ekonomické struktury společenství, s rozvojem moderních technologií, pod vlivem globalizace a na základě kulturních podmínek jednotlivých společenství prochází dnešní vnímání definice veřejného prostranství stálou transformací. Podle mě se tu objevují dvě pozoruhodné záležitosti:

- Definice veřejného prostranství se liší v různých zemích, jejichž společenské změny (minimálně za posledních 25 let) se odrážejí v legislativních normách.
- Samotná legislativní definice veřejného prostranství je někdy omezena na přístupnost a vlastnictví (nejsou v ní zmíněny náplň a charakter veřejného prostranství), na rozdíl od definice, která se nabízí v odborném prostředí. Avšak právě legislativní definice by měla být hlavním zdrojem k pochopení pojmu veřejného prostranství.

I.1.1 Definice veřejného prostranství z pohledu legislativy. Veřejné prostranství, veřejný prostor a veřejná sféra

V této části hodnotím definice veřejného prostranství z pohledu, který nabízejí legislativní normy, a to nejen v České republice, nýbrž i v zahraničí. Pro porovnání byly vybrány definice ruská, německá a anglická, které jsou hodnoceny ve vztahu k definici české. Výběr těchto definic se opíral o vlastní rozdíly mezi nimi, ale taktéž o jazykové limity autora práce.

V české legislativní oblasti jsou veřejná prostranství od roku 2000 právně definována v zákoně o obcích, od roku 2006 je tento pojem obsažen i ve stavebním zákoně: „Veřejným prostranstvím jsou všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru“ [45].

Synonimem českého termínu „veřejné prostranství“ je ruský pojem „общественное пространство“ (čte se „obščestvennoe prostranstvo“), jehož definice uvádí ruská legislativa jako „pěší komunikace, pěší zóny, pozemky veřejných budov, které se aktivně navštěvují (jsou to instituce, obchody, kulturní objekty, galerie, školy a jiné

objekty městského významu), zeleň. Doporučuje se, aby na území veřejných prostranství byla umístěna umělecká díla a dekorativní vodní prvky“ [46].

V českém architektonicko-urbanistickém prostředí se jako synonymum „veřejného prostranství“ používá také termín „veřejný prostor“, který zřejmě vychází z překladu anglického termínu „public space“. Na rozdíl od „veřejného prostranství“, kterýžto termín vyjadřuje hlavně prostorovou podstatu a blíží se anglickému pojmu „open space“ (česky „otevřený prostor“, „volný prostor“) [47], tedy nezastavěný a volně přístupný prostor, termín „veřejný prostor“ se vztahuje na veškerá místa, kde se koná veřejný život (např. nákupní centrum, kavárny atd.).

Když se obrátíme na legislativní definici „veřejného prostranství“ v anglicky mluvících zemích, tak narazíme na to, že se namísto „public space“ používá příbuzný termín „public realm“, což v překladu znamená „veřejná sféra“, která je definována takto: „Veřejná sféra (prostranství) může být definována jako ta část města, kde se lidé mohou neomezeně pohybovat (alespoň během dne), setkávat, navštěvovat a užívat si prostranství. Je to místo, kde se lidé potkávají jako komunita, nikoliv pouze místo pro nezbytný pohyb“ [48]. Na rozdíl od oficiální české definice tudíž její anglická analogie nevymezuje veřejná prostranství pouze jako fyzická místa, nýbrž jako prostor pro veřejnou interakci.

V německy mluvících zemích se taktéž vyskytují synonymní pojmy „veřejné prostranství“ (německy „der öffentliche Raum“) a „veřejná sféra“ (německy „der öffentliche Bereich“), důraz v legislativní oblasti je kladen zejména na používání „veřejného prostranství“. Zákon o využití veřejného prostranství města Basilej například říká: „Veřejné prostranství je určeno pro širokou veřejnost jako atraktivní místo pro pobyt a rozvoj“ [49].

1.1.2 Definice veřejného prostranství z pohledu kulturního prostředí

Tento oddíl prezentuje pojem „veřejné prostranství“ z pohledu kulturních podmínek jednotlivých společenství. Kulturní prostředí, ve kterém se určitý pojem formuje, je důležitým zdrojem vnímání veřejných prostranství. Za nejlepší identifikátor kultury považují jazyk konkrétního společenství, neboť jazyk je indikátorem či „sběračem“ dlouhodobého rozvoje a není možné jej změnit ze dne na den (což lze třeba provést s jakýmkoliv zákonem). Proto bych v této části chtěla uvést přehled různých jazykových definic veřejného prostranství, což podle mého názoru napomáhá přiblížit se k lepšímu pochopení významu veřejného prostranství.

Všem známý pojem „public space“ vychází z indoevropské jazykové rodiny, jemu příbuznými výrazy jsou francouzské „espace public“, španělské „espacio publico“ a italské „spazio pubblico“, jejichž základ tvoří latinský pojem „publica spatium“. Samotné slovo „spatium“ se používalo v latině pro označení jak *otevřeného prostoru*, který je předurčen pro člověka („The physical and psychological area one needs within which to live or operate“ (20. století), „space occupied by or intended for a person or thing“, „a chiefly empty area or volume with set limits or boundaries“ (14. století), „a gap, an empty place“ (17. století)), tak místa, respektive *místnosti* („room“), v němž se konají aktivity („Space for something, or to carry out an activity“ (10. století) [50]). Druhá část „publica“ nebo „publicus“ má význam „lidé“ nebo „komunita“, taktéž „diváci“ [51]. „Public space“ je tudíž prostorem pro komunitu, je místem, v němž se vykonává činnost, svým způsobem *divadlo veřejného života*.

Analogie anglického „public space“ v němčině a dalších jazycích germánské jazykové rodiny je „der öffentliche Raum“, „offentlige rom“ (norština), „offentliga rummet“ (švédština), „offentlige rum“ (dánština). Je vidět, že němčina

i ostatní výše jmenované germánské jazyky zachovaly na rozdíl od angličtiny přímý význam veřejného prostranství jako „*místnosti*“ města. Avšak „*öffentlich*“ není spojeno s tím, pro koho je prostranství určeno (což je zřejmé u anglického pojmu), nýbrž poukazuje spíše na charakteristiku prostranství ve smyslu „otevřenosti“, „přístupnosti“ (příbuznými termíny pojmu „*öffentlich*“ jsou „*offen*, „*öffnen*“ (otevřený, otevřít [52]).

Zajímavým příkladem definice veřejného prostranství jazyka neevropské kultury je čínský pojem 公共空間 (čte se „*gonggong kongjian*“), neboť díky specifickému rozvoji jazyka (čínské znaky se používaly jako piktogramy k zobrazení konkrétních pojmů) v sobě navzdory předlouhé době své existence zachoval původní smysl termínu. Část 公共 označuje „veřejný“, „společný“ [53], 空 označuje „otevřený“, „volný“, „přístupný“, „prázdný“ (je synonymem pojmům „nebe“, „vzduch“ [54]) a 間 zobrazuje koncepcí „prostranství mezi“, „prostranství, které člověk vidí a vnímá“ [55]. Veřejné prostranství je tudíž v čínštině prostranstvím společným, které je prázdné a něčím ohraničené a které člověk nějakým způsobem vnímá.

Jiný příklad starobylého jazyka s dlouholetou tradicí je hebrejšтина, jejíž pojem veřejného prostranství zní מרחב ציבורי (čte se „*merhab ciburi*“). První část מרחב má význam „široký“ nebo „prostorný“, „volný“ a odkazuje na velikostní charakteristiku prostranství, což u jiných jazyků nebylo považováno za důležité. Druhá část ציבורי, stejně jako čínský pojem, zdůrazňuje význam veřejného prostranství ve smyslu „společenský“, „vzájemný“, „společný“, „komunitní“.

1.1.3 Definice veřejného prostranství v odborném prostředí

Problematika veřejných prostranství je opravdovým akutním tématem na pořadu dne, kterým se odborníci aktuálně zabývají, a to nejen architekti a urbanisté, nýbrž i sociologové, geografové, psychologové, právníci a další. Jednou z hlavních úloh při zkoumání se stává hledání definice veřejných prostranství. Na přehled definic, které nabízejí jednotliví odborníci, se zaměřuji v této části své práce, což by podle mého názoru mohlo napomoci dalšímu rozšíření pojmu veřejného prostranství:

– Dánský architekt a urbanista Jan Gehl považuje za veřejné prostranství místo, kde se konají sociální interakce. To může probíhat za pomoci nutných/funkčních aktivit, volitelných/rekreačních aktivit a sociálních aktivit na veřejných prostranstvích. *„Zatímco se nutné aktivity odehrávají nezávisle na kvalitě fyzického prostředí, volitelné aktivity závisí do značné míry na tom, co může místo nabídnout, k jakému chování lidí vede a jak se v důsledku toho cítí. Sociální aktivita je plodem kvality a délky ostatních typů aktivit, neboť se objevuje spontánně, když se lidé na určitém místě setkávají. Veřejné prostory ve městech a rezidenčních oblastech se stávají významnými a přitažlivými, pokud se všechny typy aktivit objevují v kombinaci a vzájemně se podporují“* [56].

– Americký architekt William H. Whyte tvrdí, že ve veřejném prostranství je důležitá interakce mezi lidmi: *„Dobré prostranství vytváří nové vztahy. Stimuluje nové zvyky obyvatel a nové cesty z a do práce, nová místa pro zastavení“* [57].

– Německo-americký právník a profesor urbanizmu Peter Marcuse zdůrazňuje, že důležitá není „*právní forma* ‚vlastnictví‘, ale charakter využívání – proto razíme termín ‚veřejně využívané prostranství‘. Veřejná prostranství by měla být v praxi stejně přitažlivá a stejně využitelná pro všechny sociální skupiny, a to v míře

odpovídající jejich potřebám. Vyloučení jakékoliv sociální skupiny z možnosti využívat veřejné prostranství omezuje jeho veřejný charakter“ [58].

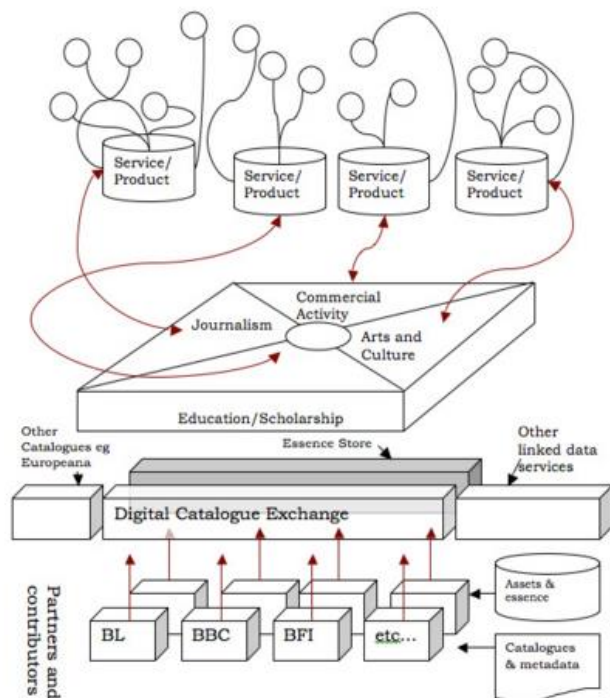
– Španělský architekt a urbanista Manuel de Sola-Morales věří, že „materiální urbánnost, (tedy) schopnost městské hmoty vyjadřovat občanské, estetické, funkční a sociální významy, je základním pojmem, kterým můžeme definovat veřejné prostranství. Mluvit o veřejném prostranství může být jen rétorickým obratem zakrývajícím zmatek, který se týká hodnot určujících město jakožto politické místo, jako místo lidské interakce, místo polis. Veřejné prostranství jako struktura různých ulic a náměstí je podstatou, základem koexistence, interakce a bohatosti, které nabízí společný život. Veřejné prostranství kombinuje ‚městské věci‘, fyzické materiály, které umožňují vnímat ideu města. Ve veřejném prostranství jsou osobní prožitky zásadním faktorem. Chůze po tvrdém nebo měkkém povrchu, po kameni nebo písku jsou velmi odlišné druhy podnětu mezi tělem a mozkem. A dotyk rukou se zábradlím, zdí a lavičkami nám nabízí prožitek charakteru místa“ [59].

– Kanadský geograf Edward Relph tvrdí, že „prostranství je centrem pro činy a úmysly, je to ohnisko, kde my zažíváme významné události svého života. Vlastně události a činy jsou významné toliko v kontextu konkrétních prostranství a jsou ovlivňovány charakterem těchto prostranství“ [60].

I.1.4 Digitální „veřejné prostranství“

Používání mobilních technologií a internetu napevno vstoupilo do životů moderních občanů a stává se čím dál tím více dominantním. Surfování ve virtuálním prostoru se stalo pro většinu lidí každodenním „rituálem“ stejně jako procházení se v ulicích a po náměstích měst. Steve Crossan, vedoucí Google Cultural Institute, porovnává digitální a reálné veřejné prostranství: „Jako každé dobré veřejné prostranství v reálném světě, jako je například město, vykazuje digitální veřejné prostranství všechny charakteristiky organizované složitosti – dynamické vzájemné vztahy systémů a procesů, vyvíjející se sebeorganizace“ [61]. Anglický spisovatel James Bridle tvrdí, že „existuje zřejmá paralela (digitálního prostranství) s *agorou*, tj. veřejným prostranstvím, na které má každý přístup, kde je možné potkat někoho jiného a kde lze slyšet každého“ [62].

Charakteristiky digitálního veřejného prostranství (angl. „digital public space“) se velmi podobají charakteristikám reálného veřejného prostranství, jsou to totiž otevřenost, stálost, možnost se zapojit a spolupracovat, přístupnost a formování veřejných hodnot. Stejně jako pro reálné veřejné prostranství i pro to digitální existuje potřeba vytvářet síť technické infrastruktury, identitu, standardy regulování a zdroje k používání. Samozřejmým klíčovým elementem je komunita, která formuje mezilidské interakce online (obr. 1).

Obr. 1. Digitální „veřejné prostranství“. Obrázek poukazuje na to, jak by mělo fungovat digitální prostranství: nejde jen o obsah, nýbrž také o vztahy, které je možné vytvářet s ostatními, aby se obsah stal přístupný lidem prostřednictvím sdílení datových modelů a způsobů organizace informace, kterou se dá obrátit na výrobky a služby pro občany v různých společnostech, například v oblasti výzkumu, vzdělávání, umění, obchodu atd. [63].

Existují však charakteristiky odlišující reálné veřejné prostranství a jeho digitální prototyp, kvůli nimž je potřeba digitální veřejné prostranství z okruhu mého zkoumání vyloučit. Zaprvé je to neomezený čas a prostor: virtuální síť spojuje lidi a data ve velmi rozsáhlém měřítku, důsledkem toho je určitá neomezenost digitálního prostranství – absence hranic jak časových, tak i fyzických způsobuje redukování hodnoty kontextu, ve kterém se odehrávají mezilidské interakce, přičemž v reálném veřejném prostranství pozorujeme pravý opak. Zadruhé je digitální prostranství natolik flexibilní a adaptabilní, že je schopno za určitých podmínek vyměnit svoji celou strukturu za poměrně krátký čas – reálné prostranství se naopak přizpůsobuje novým vlivům pomaleji a přitom zachovává již existující strukturu, což je podle mě velkým přínosem, neboť se tak „zachycuje“ dříve již uspořádané kulturní prostředí. Zatřetí digitální veřejné prostranství formuje společný a navíc jednotný rámec pro lidskou komunikaci, a to bez ohledu na rozdíly mezi kulturami a velikost společností či potřeby různých obyvatel; v podstatě vytváří jedinou strukturu, která nebere ohled na individua.

Není pochyb o tom, že digitální veřejné prostranství je novým *interfacem* pro moderní kulturu, „je to ambiciózní plán na vytvoření zcela nového způsobu jiného měřítka, jak prožívat kulturu“ [64], který se dá dosáhnout díky neomezenému přístupu k otevřeným zdrojům kultury a komunikace. Toto téma by si samo sebou zasloužilo důkladnější prozkoumání, ale z důvodů již výše zmíněných nemůže být digitální veřejné prostranství předmětem mého studia. Proto okruh výzkumu ohraničím na *fyzická, reálná veřejná prostranství*.

I.1.5 „Třetí místo“

Podle amerického urbanisty R. Oldenburga patří část městského prostranství neformálním veřejným místům, kterým on říká „třetí místa“ (angl. „third place“ nebo „third space“), mezi nimiž jsou kavárny, bary a restaurace, knihovny, nákupní centra, fitness kluby atp. Hlavní součástí těchto míst je komunita, která je naplňuje. „Výraz ‚třetí místo‘ vyplývá ze souvislosti, která označuje domov za ‚první místo‘ v našich životech a práci za ‚druhé‘; ‚třetí místo‘ vystupuje jakožto veřejný neutrální prostor, kde se lidé mohou potkávat a kde probíhá mezilidská interakce“ [65], říká R. Oldenburg. „ ‚Třetí místo‘ je základem pro normální fungování komunity a redukování absence sociálního kapitálu ve společnosti“ [66].

Charakteristiky „třetího místa“, které R. Oldenburg popisuje jako maximální přístupnost, neutrální zázemí (prostor je určen pro všechny bez rozdílu), hlavní aktivitou je interakce mezi lidmi – tyto charakteristiky naznačují, že by „třetí místa“, na kterých se také koná veřejný život, mohla zapadat do systému veřejných prostranství ve městě. Na druhou stranu mají ale „třetí místa“ rysy, které jsou očividně v určitém rozporu s hlavním smyslem tradičních veřejných prostranství, a právě proto bych měla „třetí místa“ eliminovat z okruhu svého výzkumu. Ony rysy jsou následující: v těchto prostorech existují definitivní pravidla chování a pravidla regulování (i přestože to nemusí být definitivně řečeno) platí pro celé konkrétní místo, což lidi do určité míry omezuje; na „třetích místech“ je zpravidla nastaven konkrétní program, jak to místo funguje a na čem se zakládá, a tento program je stálý a neměnný („nakupovat“ v nákupních centrech, „pít kávu“ v kavárně atp.); „třetí místa“ mají vybudované prostředí, „kulisy“, které je definováno pro „doprovod“ hlavní aktivity prostoru – toto prostředí častokrát neodpovídá existujícímu kontextu města, je spíše samostatným uměle vytvořeným světem; na rozdíl od tradičních veřejných prostranství mají „třetí místa“ omezenou časovou dobu (otevírací hodiny kavárny, nákupního centra, knihovny atd.).

I.1.6 Definice veřejného prostranství v dizertační práci

Shrnutí výše uvedených definic popisuje pojem veřejného prostranství (který dále budu používat ve své práci) jako *všechna nezastavěná prostranství ve městě (bez ohledu na vlastnické právo k tomuto prostranství), která jsou volně přístupná každému (všem sociálním skupinám) bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání. Veřejná prostranství by měla odpovídat potřebám obyvatel, stimulovat sociální interakce mezi nimi pomocí různých typů aktivit odehrávajících se v prostranství a rovněž obyvatelům přinášet zkušenost „žít městem“ (neplést si s termínem „žít ve městě“), tedy vnímat ideu města.*

I.2 PRÁZDNÉ VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ

Prázdným prostranstvím ve smyslu této práce se rozumí prostranství, kterému chybí veškeré charakteristiky veřejného prostranství, totiž *neodpovídá potřebám obyvatel, nestimuluje sociální interakce mezi nimi a nepřináší obyvatelům zkušenost „žít městem“*. Termínem prázdné veřejné prostranství se dají označit jak již zformovaná *veřejná prostranství, která ale neplní svou původní funkci zcela ani částečně* (jsou to například ulice a náměstí, která se proměnily v dopravní koridory a uzly, zanedbané a opuštěné parky atd.), tak i prostranství, která by měla v dnešní době potenciál stát se plnohodnotnými veřejnými prostranstvími (například proluky ve městě, opuštěné parcely bez funkce, areály bývalých továren atd.). Synonymem prázdných veřejných prostranství jsou také špatně fungující nebo zanedbaná (z fyzického nebo sociálního hlediska) veřejná prostranství. Původ vzniku a smysl termínu prázdné prostranství se podrobněji rozebírá v kapitole V. *Prázdná prostranství*.

II SOUČASNÝ STAV VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ

Tato část dizertační práce obsahuje přehled současného stavu veřejných prostranství (jak tradičního typu, tak i specifické formy) v moderních městech, včetně nově vznikajících veřejných prostranství. Popisují se zde problémy prostranství a jejich dopad na úlohu veřejných prostranství ve struktuře města. Pro lepší porozumění předmětu zájmu se rozebírají různé příklady prostranství z různých evropských měst. Současný stav jakéhokoli typu veřejného prostranství je komplexní otázkou, které je věnováno velké množství odborné literatury, avšak pro účely této práce se zaměřuji hlavně na charakteristické problémy, které jsou zdrojem přesnějšího rozboru prázdných prostranství.

II.1 TRADIČNÍ TYPY VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ

II.1.1 Ulice

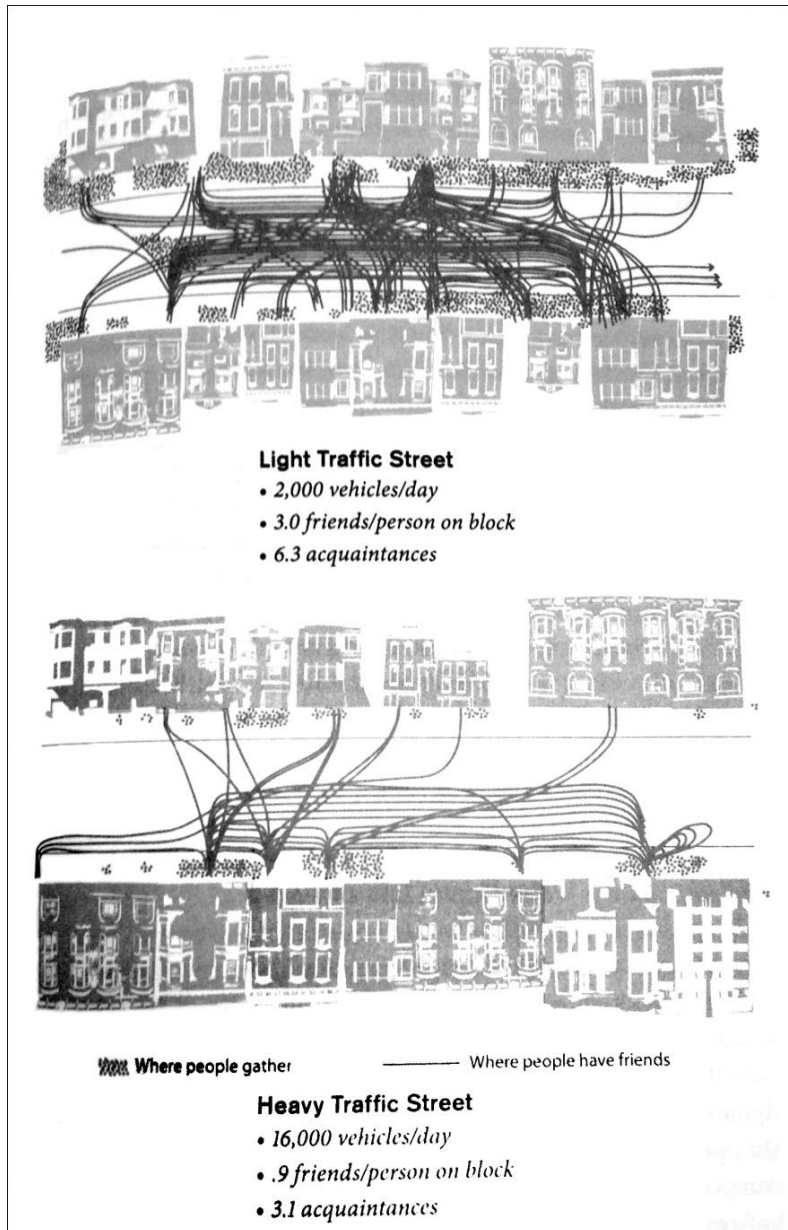
Ulice jsou (spolu s náměstími) základním elementem systému městských prostranství. Svým uspořádáním přispívají do kompozice (urbanistické osy, siluety a průhledy) a organizaci města (vymezení stavebních bloků, uspořádání konfigurace města – koncentrické, lineární, diagonální, šachovnicové město). Jasně uspořádání a hierarchie uliční sítě pomáhá při orientaci, přičemž různorodé uliční prvky vytvářejí širokou škálu symbolů města.

Již od počátku etablování měst se v ulicích odehrával obchodní a sociální život obyvatel. Ulice byly místem koncentrace urbánních aktivit a katalyzátorem vnitroměstských vztahů. Vitruvius chápal ulici jako kulisy divadla městského života (tři základní scény ulice: tragická (pro politický život), komická (pro veřejný život a obchodování) a satirická (pro venkovský život)) [67].

S růstem motorizace (zejména individuální automobilové dopravy) ve městech se ulice čím dál tím více stávají dopravními koridory (splňují pouze funkci „dopravně-přepravní“) a technickou infrastrukturou. Ztrácí se samotný pojem ulice jako polyfunkčního prostoru. Devastace ulic jako míst pro sociální interakci, která je vyvolána množstvím a pohybem neregulované dopravy, přispívá ke ztrátě identity městského prostranství, narušení souladu městských částí a odcizení člověka od prostoru. „Úpadek ulic jako sociálního a živého prostoru přispívá k úpadku měst“ [68], říká profesor J. Koutný.

Růst motorizace. Jak již bylo zmíněno, prudký nárůst automobilů ve městech mění strukturu ulice. Zaprvé tím, že dochází ke zhoršení kvality životního prostředí (zvýšení úrovně hluku, ztráta pocitu bezpečí u chodců a cyklistů) a k omezení mobility a komfortu ostatních účastníků pouličního života (mimo řidiče). Transportní komunikace – navíc oplocená tak, aby chodci nemohli překročit cestu v libovolném místě – je těžce překročitelnou fyzickou bariérou. Vložení dopravní komunikace do organismu města má za následek narušování celistvosti přirozených městských částí. Ing. V. Novák vzpomíná příklad ulice Gajdošova v Brně: „Vstup komunikace do klidové urbanistické struktury, především s funkcí bydlení, přinesl takový zásah do života lokality, který je nenahraditelný: Oddělením obou částí Židenic pro propojení pěší a místní dopravy přestaly fungovat místní vazby“ [69]. Jak ukazuje výzkum D. Appleyarda (obr. 2), který byl proveden v roce 1972 ve městě San Francisco a který byl zaměřen na to, jak doprava mění sociální život v ulicích [70] a jak je zvyšování intenzity nekoordinované dopravy jednou z příčin devastace sociálních a fyzických vazeb v ulicích. S tím souhlasí také K. Schmeidler, který tvrdí, že „na četnost

společenských styků na ulici má negativní vliv intenzita městské dopravy. Největší je počet známých u obyvatel málo dopravně zatížených ulic“ [71]. Výsady, které mají v ulicích dnes auta, potlačují společenské a obytné funkce ulice a proměňují ji v monofunkční prostor bez identity a možnosti orientace.

Obr. 2. Výzkum D. Appleyarda na příkladu ulic v San Francisku poukazuje na vliv intenzity dopravy na sociální vztahy obyvatel: čím intenzivnější doprava, tím méně vztahů. Obrázek znázorňuje dvě ulice: první – intenzita dopravy 2 000 aut za den, 3 přátelské vztahy na člověka a 6,3 mezilidských kontaktů; druhý – intenzita dopravy 16 000 aut za den, 0,9 přátelských vztahů na člověka a 3,1 mezilidských kontaktů. Tečky – místa shromažďování obyvatel, čáry – trasy lidí, kteří navštěvují kamarády [72].

Zadruhé vyvolává rostoucí počet aut (zřejmě spojený se zlepšením životní úrovně a změnou životního stylu obyvatel) tlak na využití volné uliční plochy na pokrytí potřeb statické dopravy. Rozměry parkovacích ploch v uličním

profilu občas do značné míry omezují komfort chůze chodců (obr. 3) a pohyb cyklistů, brání v provozu dalším autům a hromadné dopravě (kolmé parkování, které se používá za účelem vygenerovat více parkovacích stání, zabírá v ulici mnohem více prostoru než parkování s cestou rovnoběžné). Z estetického pohledu na věc není uliční prostor zahlcený zaparkovanými auty pro obyvatele atraktivním místem – brání ve výhledu na fasády i na detaily okolní zástavby, omezuje vizuální osy a průhledy, vylučuje výhled z parteru domu do ulice a na naproti stojící domy.

Obr. 3. Parkování v ulicích, Moskva (Rusko) [73]. Chodci jsou nuceni obcházet zaparkovaná auta.

Uliční prostor. Problémy ulic spočívají nejen v nárůstu dopravy, nýbrž také ve způsobu navrhování. Ulice by měla být obytným prostorem města a její ztvárnění by tomu mělo napomáhat: stromořadí a přistříhované keře lemující zástavbu dotvářejí uliční frontu (obr. 4) a zároveň mají funkci ochrannou (stromořadí doplňující okraje ulice opticky zužuje prostranství, což nutí řidiče ke snížení rychlosti [74]), prvky další vybavenosti (památníky, oplocení, lavičky, fontány, kašny, květináče, další mobiliář a vodní prvky, autobusové zastávky atd.) dotvářejí identitu a stávají se symboly místa.

Obr. 4. Interiér ulice tvoří stromořadí, Oděsa (Ukrajina) [75].

Nesmíme se zapomenout zmínit o důležitosti uliční fronty, jejíž jednotnost se občas přeruší mezerami jednak historicky vznikajícími (proluky), jednak ovlivňovanými moderním způsobem navrhování (mezery mezi domy, plochy pro parkoviště namísto domu, domy s odstupem od uliční čáry): kvůli „nedostatečné uzavřenosti uličních stěn nemůže docházet k celkovému kladnému působení“ [76] uličního prostoru.

Reklama na fasádách domů, která poslední dobou překračuje doporučené limity v rozměrech (kvůli tomu, že se podniky snaží o co nejrychlejší připoutání pozornosti klientů) nebo má příliš výrazný a nevkusný design, ruší původní vzhled ulice a její identitu (obr. 5).

Obr. 5. Ulice zahlcená reklamou v Novém Dillí (Indie) [77].

Estetika fyzického prostředí „je skutečně důležitá z hlediska zvyšování bezpečnosti silničního provozu, protože ovlivňuje percepce účastníků silničního provozu a jejich chování“ [78]. Monotonnost a absence detailu fasád okolních budov a skoupost ve vybavení parteru na jednu stranu nepřitahuje chodce (kteří se raději budou procházet na straně ulice s atraktivními fasádami a aktivním parterem), na druhé straně u řidičů splývá v jednu nekonečnou homogenní hmotu domů. Již C. Sitte, jehož slova jsou i za 100 let stále aktuální, napsal, že „si lze oprávněně stěžovat na nudu moderních ulic“ [79].

Dobré vybavení parteru (například obchody nebo kavárnami) a také vstupy do domu otočené ze strany ulice napomáhají lidskému měřítku a atraktivitě i přirozenému dozoru nad uličním prostorem. Pravděpodobnost asociálního chování a kriminality je v takovém prostoru mnohem menší (většina zločinů se stává v nepřehledných místech; viz obr. 6, 7, 8).

Obr. 6. Ulice ve městě Solun, Řecko [80].

Obr. 7. Ulice ve městě Jeruzalém, Izrael [81].

Obr. 8. Ulice ve městě Amsterdam, Holandsko [82].

Měřítka a proporce ulice – šířka ulice, poměr šířky uličního prostoru k výšce okolní zástavby, proporce a kompozice jednotlivých prvků ulice, výška budov – taktéž ovlivňují percepci prostoru chodcem (zda je prostor „útulný“, nepotlačuje svými rozměry člověka apod.) a přispívají k tomu, je-li obyvateli navštěvovaná či spíše opuštěná.

V neposlední řadě se jedná o otázku povrchu ulice a také o možnost bezbariérového pohybu. Uliční prostor může být jakkoliv útulný a atraktivní, avšak nebude obyvateli využíván, pokud je jeho povrch příčinou nehod při chůzi (nerovný povrch, rozbitá dlažba, mezery mezi dlažebními kostkami, jámy v povrchu ulice, vysoké obrubníky a další překážky v bezbariérovém pohybu).

II.1.2 Náměstí

Význam náměstí je spojen s významem shromáždění a soustředění společenských a obchodních aktivit. Během vzniku a růstu měst přebíralo náměstí úlohu lokálního centra, nevznikalo uměle kdekoli v městě, nýbrž v místech, kudy procházel skutečně přirozený každodenní život obyvatel. Náměstí je díky své poloze a tvaru základním

prvkem uspořádání struktury města. Slouží jako místo identifikace a orientace lokálního společenství, má funkci jeho politické a obchodní reprezentace. Proto již přes tisíc let formování náměstí ve městech probíhalo ne ve smyslu volného otevřeného prostoru, nýbrž spíše tom smyslu, že je to svým způsobem salon města, k němuž se obrací okolní prostředí.

Výsledky projektu hodnocení kvality náměstí „Moje náměstí“, který vznikl na půdě FA VUT v Brně a zabývá se hodnocením brněnských náměstí [83], však ukazují na skutečnost, že 41 % již existujících náměstí v Brně (tj. 26 z 63 náměstí) má za současného stavu podprůměrnou kvalitu. Problémy, se kterými se potýkají dnešní náměstí, je možné rozdělit na dvě hlavní skupiny: problém ztráty významu náměstí jako polyfunkčního prostoru a problém utváření prostranství náměstí.

Doprava na náměstích. Problém ztráty významu náměstí jako polyfunkčního prostoru je spojen se změnou způsobu, rychlosti a četnosti dopravy, což je fenoménem několika posledních desetiletí. Individuální doprava převládající v životě obyvatel (jako symbol svobody, nezávislosti a osobního úspěchu) potlačuje jiné funkce náměstí a mění je v několika směrech:

– Z náměstí se stává dopravní uzel – prostor náměstí se využívá pro účely dopravy a zapomíná se na původní funkce náměstí, které se naopak potlačují. Výsledkem je zhoršení kvality okolního fyzického prostředí, rozdrčení tváře náměstí dopravními pruhy, vytlačení zůstatku jiných funkcí na okraje náměstí (střed náměstí patří dopravě), komplikace a omezování pohybu chodců a cyklistů, vyloučení společenského života obyvatel (obr. 9). Taková prostranství je složité vnímat jako opravdová náměstí, prakticky vzato zůstává z „náměstí“ pouze název.

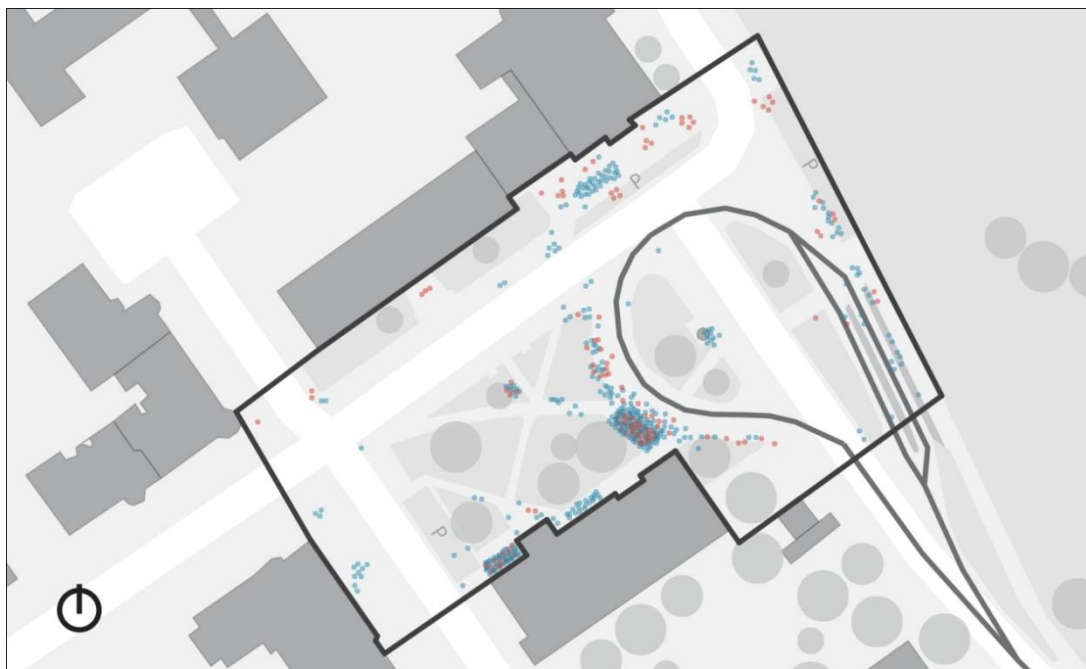
Obr. 9. Tomkovo náměstí v Brně [84].

– Dopravní pruhy rozdělují celistvost prostoru náměstí, takže náměstí se třídí na menší mezi sebou nepropojené části, které nemají samostatný význam, a jsou tudíž odtrhnutými kousky ztraceného obrazu původního náměstí (obr. 10). Dopravní provoz přerušuje celistvost prostranství a kontinuitu pohybu chodců.

Obr. 10. Konečného náměstí v Brně [85].

– Doprava odtahuje aktivity lidí, naopak jiné části náměstí zůstávají opuštěné. Taková situace je na náměstí Míru v Brně, kde je největší soustředění lidí v místech zastávek MHD, zbytek náměstí (tvořený malým parkem) zůstává obyvateli nepovšimnut a používá se jen na zkrácení cesty do obchodu nebo na zastávku (obr. 11). Příčina však není jen v dopravě, nýbrž rovněž ve špatném způsobu uspořádání prostoru náměstí.

Obr. 11. Schéma aktivit náměstí Míru v Brně [86].

– Z náměstí se stává parkoviště. Jak ulice, tak i náměstí slouží pro potřeby statické dopravy. Chybějící organizovaná parkoviště (podzemní nebo nadzemní v parkovacích domech) v dosahu obyvatel vyvolávají potřebu používat volné plochy náměstí, které jsou blízko k pracovištím (v centru města) nebo k místům bydlení pro hromadné parkovací stání (obr. 12). V takových případech již samozřejmě není možné mluvit o náměstí, neboť jeho

původní podstata coby místa soustředění společenských aktivit, místa pro obchodování a místa pro veřejné oslavy a politický děj je ztracena.

Obr. 12. Dominikánské náměstí v Brně [87].

Prostor náměstí. Již na přelomu 19. a 20. století klade C. Sitte ve své knize „Stavba měst podle uměleckých zásad“ velký důraz na velikost, tvar a uzavřenost náměstí. Velikost náměstí je neoddělitelně spojena s vnímáním prostranství jakožto celku. Pokud rozměr náměstí překračuje limity vizuálního pole člověka (J. Gehl mluvil o max. 100 m vhodných k pozorování událostí a lidí kolem [88]), pak se člověk nemůže cítit příjemně, protože není schopen pozorovat celé prostranství náměstí a události v něm – to ovlivňuje také pocit bezpečí v prostranství. Na příliš velkém náměstí je obtížné všimnout si jeho hranic, které se tvoří zástavbou na okrajích prostoru (Sitte říkal, že „na obzvláště rozlehlých náměstích se zcela rozvolňuje vztah mezi náměstím a na něm stojícími budovami“ [89]), je obtížné potkat se s jinými lidmi (protože náměstí může být natolik velké, že trasy lidí se nemusí překřížit), je těžké vnímat okolní vůně a zvuky, které dodávají prostranství na identitě.

Tvar náměstí také ovlivňuje možnosti pozorování. Pokud je tvar příliš složitý, má vystupující rohy domů, velká zákoutí apod., je pravděpodobné, že obyvatel si už nebude schopen všimnout náměstí jako celku.

Uzavřenost náměstí, která se ruší jednak bouráním existující zástavby na hranicích náměstí (například kvůli stavění dopravních pruhů nebo kvůli zchátralému stavu budov, jak se to stalo s Římským náměstím a s náměstím Svobody v Brně), jednak metodou navrhování prostranství (příliš otevřené náměstí bez konkrétních hranic – viz obr. 13 – nebo náměstí vznikající jako nezastavitelné místo na uliční křižovatce, kde se ztrácí ucelený obraz prostranství – viz obr. 14), jistým způsobem mění charakter prostranství a jeho působení na člověka („ztratilo se navždy prostorové působení“ [90]).

Obr. 13. Manežnaja ploščad' v Moskvě (Rusko) [91].

Obr. 14. Kolnerstrasse v Kasselu [92].

Stejně jako v případě ulic spočívají měřítko a proporce náměstí v šířce prostoru a v poměru šířky náměstí k výšce okolní zástavby, tak i proporce a kompozice jednotlivých prvků náměstí ovlivňují to, jak na člověka působí jeho prostor, jestli se obyvatel cítí na náměstí pohodlně, nebo spíše opuštěně a jestli se snaží přejít prostorem co nejrychleji, nemaje žádného důvodu k zastavení.

Parter náměstí přispívá lidskému měřítku. Živý parter, který aktivně komunikuje s okolím, kvalita detailu parteru (například bosáž, sgrafito, textura), kvalita a údržba použitých materiálů parteru (opadání omítky, grafity na fasádě), přítomnost nebo absence agresivní nevkusné reklamy na fasádě, okna, dveře a výklady obchodů a kaváren nebo holé monotónní zdi budov v úrovni očí chodců – to vše přináší obyvatelům smyslové zážitky a umožňuje komunikaci elementu náměstí vytvářející ucelený obraz prostranství.

Vybavenost náměstí je jednou z velmi důležitých záležitostí chybějících některým moderním náměstím. Díky kvalitnímu vybavení prostor se dá jakékoliv náměstí různorodě a plnohodnotně využívat a nejenom jím procházet. Mobiliář, který má dobrou kvalitu materiálu povrchu, umožňuje různé možnosti sezení pro jednotlivce, dvojice i větší skupiny, přítomnost vodních a uměleckých prvků, instalace hřiště a zeleně tvoří prostor, který má individualitu a který s obyvateli komunikuje. Vybavenost náměstí nespočívá pouze ve zvýšení estetického účinku, nýbrž také ve vytváření pohodlného a útulného prostranství (obr. 15). Avšak když se organizace vybavenosti náměstí proměňuje v mechanickou práci a končí jen čísly prvků v prostoru bez ohledu na jejich účinek, je těžké vytvořit pohodlné a kvalitní prostranství (obr. 16).

Obr. 15. Náměstí Xinyi v Taipei (Tchaj-wan) [93]. Anketa mezi obyvateli navštěvujícími náměstí ukázala, že 60 % dotazovaných chybí na náměstí krytá místa pro případ nepřízně počasí.

Obr. 16. Zvýšení počtu míst na sezení neovlivnilo nízkou návštěvnost náměstí, ul. Hurbanova, Senica (Slovensko) [94].

Povrch náměstí umožňuje jeden ze základních požadavků na prostranství, a to je pohodlný a bezpečný pohyb. Například na náměstí v Tišnově si obyvatelé přáli zachránit původní historickou dlažbu náměstí, ignorovali však skutečnost, že tato dlažba omezuje pohyb matek s kočárky, pro které je jednodušší celé náměstí obejít než tlačit kočárek po rozbité dlažbě (obr. 17).

Obr. 17. Náměstí v Tišnově [95].

Důležitost přehlednosti náměstí svými výzkumy potvrdil již J. Gehl: lidé rádi pozorují jiné lidi. Překážky ve výhledu (například stromořadí, pomníky uprostřed náměstí apod.) snižují atraktivitu prostoru, zakrývají významné dominanty náměstí a občas vytvoří nebezpečná zákoutí (obr. 18).

Obr. 18. Stromořadí zakrývá výhled na kostel, náměstí Republiky v Brně [96].

Kulturní vrstvení prostranství, které spočívá v kontrastu budov z různých epoch, o němž mluví architekt P. Hurník [97], přispívá k obohacení a růstu náměstí. Avšak ne vždy zapadá nová zástavba do původní kompozice prostranství, mnohdy může naopak porušit identitu místa. K tomu došlo třeba u budovy Jednoty postavené v komunistickém období na Palackého náměstí v Lomnici u Tišnova. Zachování charakteru a respektování specifičnosti již existující zástavby na náměstí jistým způsobem formuje „tvář“ prostranství.

II.1.3 Parky

Specifickým typem veřejného prostranství jsou parky. Jejich charakter se liší od charakteru jiných prostranství zejména díky bohatému přírodnímu základu, který poskytují – svým způsobem jde o „plíce“ města. Na rozdíl od náměstí či ulic nejsou parky veřejným prostranstvím, které obyvatelé používají každý den, nýbrž je navštěvují spíše cíleně. Hlavní funkcí parku je pro obyvatele relaxace a odpočinek, a proto se pokládá za dostatečné, aby se parky skládaly jen z trávníků a stromů. Avšak park není jen zeleň s údržbou, trávníkem a vzrostlými stromy a keři a tu a tam rozmístěnými lavičkami; je to mnohem komplexnější prostranství. Nebereme-li v úvahu, že park je místem pro konání různorodých typů aktivit a že je určen lidem různých věkových skupin a zájmů, podstupujeme riziko, že obyvatelé budou parkem jen procházet (kvůli absenci aktivit a vnímání parku pouze jako kousku zeleně ve městě – viz obr. 19).

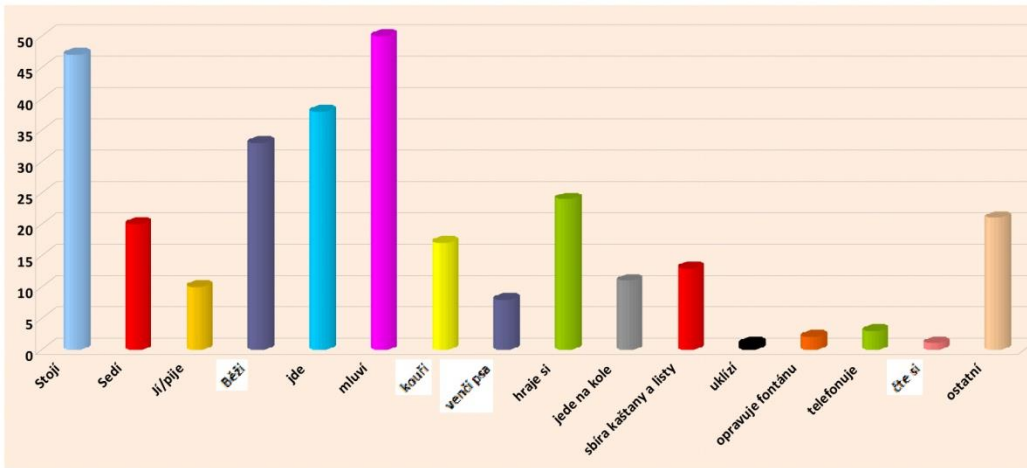

Obr. 19. Björnsonův sad v Brně [98] je příkladem parku, kde chybí jakékoliv typy aktivit kromě „procházení skrz“ (používá se jako zkratka na zastávku a do vedlejší ulice) a krátkodobého posezení.

Navzdory tomu, že parky mají odlišný charakter než náměstí a ulice (které jsou nepochybně těžištěm společenského života), nemůžeme ignorovat ani to, že dokonce i parky mohou poskytovat základnu pro vytvoření mezilidských vztahů, komunikaci obyvatel mezi sebou a realizaci zájmů různých skupin – buďto obyčejných obyvatel, nebo představitelů nějaké sportovní komunity, nebo členů etnických skupin, kteří se chtějí v parku oddávat svým aktivitám. A z tohoto úhlu pohledu by se mělo přistupovat k navrhování nebo úpravě parku. Dnešní situace, která je dlouhodobě pozorována na příkladu parku Lužánky v Brně, potvrzuje jen to, že parky používají nejčastěji maminky s kočárky, „pejskaři“, rodiče či vychovatelé z mateřských školek, kteří jsou v parku na procházce s dětmi. V letních měsících je park plný mládeže a studentů, kteří tráví čas pikniky, hraním, cvičením nebo čtením knih. Lidé středního a staršího věku se objevují nejméně – zpravidla jedině tehdy, když jsou na procházce s dětmi nebo když používají park jen na procházení.

Mgr. Pondělíček na základě svého výzkumu několika parků (Šimkovy sady, veřejné plochy u rybníku Biřička a Jiráskovy sady v Hradci Králové, Bubeníkovy sady, park Polabiny ve Stavařově, park na náměstí Čs. legií v Pardubicích, park Michalov v Přerově, Zámecký park ve Slatiňanech, park na náměstí ve Žďáru nad Sázavou a Komenského park v Kolíně), uvedeného v dizertační práci (viz graf 1), naše vývody potvrzuje, když říká: „Podle sestaveného grafu by návštěvníci parků v odpoledních hodinách, tedy v převážné většině, nerelaxovali (!), ale

většina z nich se tam vyskytuje na cestě odněkud někam anebo také na základě setkání nebo hovoru či společné chůze někam s někým jiným“ [99].

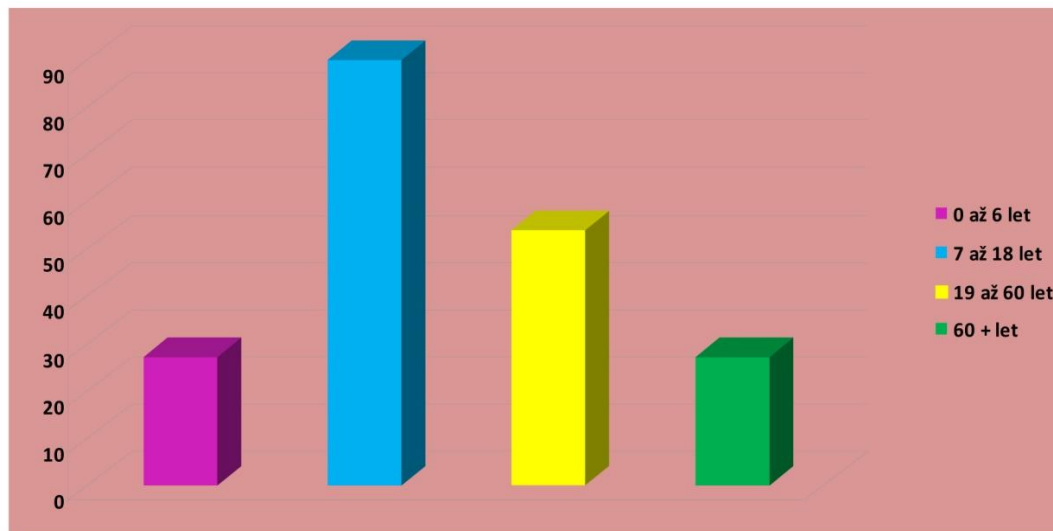

Graf 1. Výsledky výzkumu parků prováděného Mgr. Pondělíčkem [100]. Souhrné činnosti návštěvníků parků v pracovním dnu a době od 14.00-15.00 za pěkného počasí.

Tudíž se dostáváme k problému naplněnosti parku. Jestli dříve parky vznikaly zejména pro rekreaci a zábavu, tak ve 21. století jsou to polyfunkční prostranství, která by měla poskytovat možnost různorodých aktivit, jako jsou kulturní, sportovní, vzdělávací akce apod.

Výzkum T. Nádvoříkové ukazuje, že v parcích města Pardubice zcela chybí kulturní aktivity: „Dotazovaní staršího věku upozorňovali také na slavnou éru Tyršových sadů, kdy se v Rotundě a U jezírka tančilo a v Autopavilonu se hrála košíková. Zástupci zainteresovaných občanských aktivit se shodli, že po zbourání těchto objektů park přestal být hojněji navštěvován a od té doby pustne“ [101].

Různorodost aktivit zajišťuje to, že potřeby jedné skupiny návštěvníků nebudou dominovat nad potřebami jiných obyvatel, totiž že park bude místem pro každého. Následující graf z již zmíněného výzkumu Mgr. Pondělíčka to dokládá (viz graf 2): „Z uvedeného grafu vyplývá, že parky jsou navštěvovány ve sledovaných odpoledních hodinách zejména školními a předškolními dětmi, další skupinu pak tvoří senioři, kteří se zde na procházce či posezení také vyskytují. Tento graf svědčí o tom, že by měl být přehodnocen pohled na návštěvníky parků ve městě z hlediska věku a činností, kde dnes jednoznačně dominuje mládež s jinými potřebami než dospělí, přičemž však mládež současně nemá v parku potřebné zázemí pro sporty a jiné aktivity. Podobně je tomu se seniory, kteří park navštěvují, ale nemají zde pro sebe požadovaný komfort“ [102].

Graf 2. Výsledky výzkumu parků prováděného Mgr. Pondělíčkem [103]. Struktura návštěvníků parků dle věku.

Určitá náplň parku, ať už to bude kultura, sport, či jiné volnočasové aktivity, ovlivňuje tedy jeho charakter a poskytuje různé možnosti jeho využití (možnost pikniku, přeskupitelné židličky, venkovní posilovací stroje, hřiště na beach volejbal, překážky pro psy atd.) pro všechny návštěvníky bez ohledu na jejich věk.

Obr. 20 (nalevo). Schéma ukazující omezenost kategorie návštěvníků (zejména mládeže) na příkladu parku Gorkého v Moskvě (Rusko) [104].

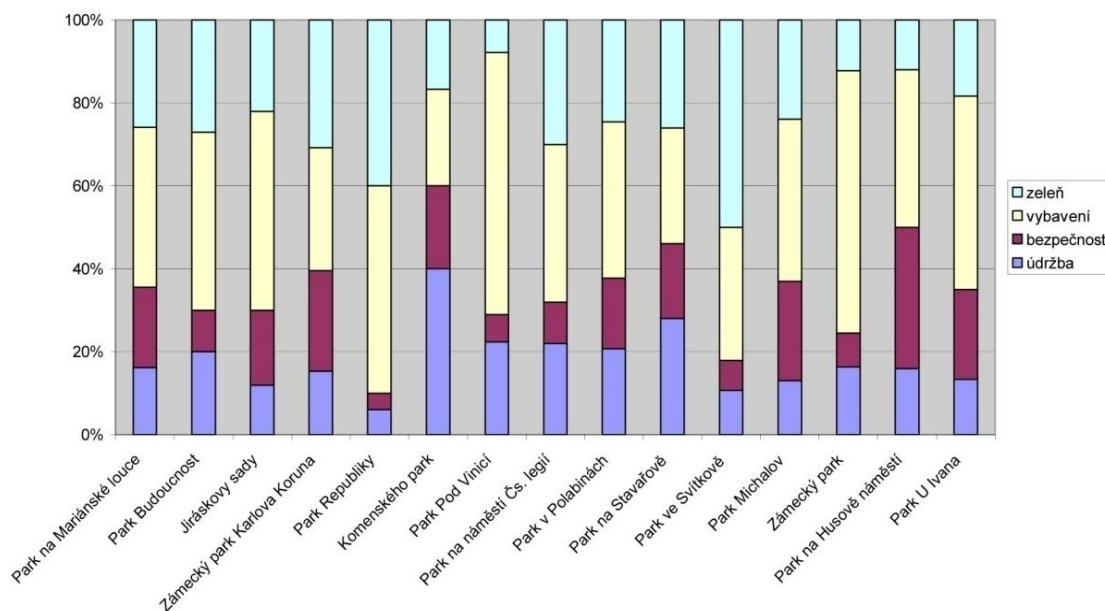
Obr. 21 (vpravo). Koncentrace aktivit (modré) v parku Gorkého v Moskvě (Rusko) [105].

Avšak nestačí jen park naplnit, je taktéž důležité kvalitně uspořádat místa koncentrace aktivit. V parku Gorkého v Moskvě (obr. 21) je například většina aktivit soustředěna u hlavního vchodu tak, že tam dochází ke skrumážím lidí, a na druhou stranu zbytek parku zůstává poloprázdný. Celý park se vlastně „koná“ poblíž hlavního vchodu. Další problém se týká převahy jedné aktivity nad jinou: kvůli tomu, že hlavní těžiště aktivit je u vchodu do parku, tak

se ty aktivity, které nejsou „důležité“, přesouvají dovnitř parku; proto třeba rodiče s dětmi nemají dětská hřiště poblíž vchodů do parku.

Nedostatečná údržba a vybavenost je dalším problémem současných parků. „Využívání parku lze dle naprosté většiny účastníků výzkumu dosáhnout zlepšením vybavenosti,“ říká Mgr. Pondělíček [106] a potvrzuje svá slova výzkumem dotazováním návštěvníků série parků znázorněným v grafu 3. Kvalitní vybavenost, kvalita použitých materiálů, různorodost vybavenosti a také zapojení do struktury parku jistě obohacuje čas, který obyvatelé v parku tráví, a je důvodem k častým návštěvám tohoto prostranství různými věkovými skupinami lidí (viz obr. 22, 23).

Co byste v parku chtěli vylepšit?

Graf 3. Výsledky výzkumu parků prováděného Mgr. Pondělíčkem [107]. Vyhodnocení odpovědí na otázku.

Obr. 22, 23. Kavárna a čítárna v parku Lužánky v Brně v rámci kulturního festivalu „Kontejnery“ [108]. Díky svému umístění na jedné z pěších tras a také díky svému otevřenému charakteru se stala součástí prostranství parku a oblíbeným místem pro návštěvníky.

Zelený prostor parku je charakteristickou hodnotou tohoto typu veřejného prostranství. Na druhou stranu nesmíme zapomínat, že park není les a že uspořádání zeleně se podřizuje určité kompozici, která je též hodnotou prostranství. Proto se musí pečlivě chránit kompozice parku, který by měl být vnímán jako ucelené výtvarné dílo. Přispívá to k estetice prostranství a odráží to lokální hodnoty. Bylo by chybné úmyslně rezignovat na kompoziční uspořádání parku ve prospěch principu „co nejvíce zeleně“, což se v současné době děje například městskému parku v Piešťanech [109]. Samotná kompozice prostranství by měla mít symbolický význam (pro okolní lokalitu a místní obyvatele) a měla by sloužit k orientaci návštěvníků. Toho se dá dosáhnout rozmístěním výrazných elementů (fontány, kašny, pomníků apod.), oživením reliéfu, umístěním interaktivních prvků atd. Bohužel to ve většině parků (nemluvíme o historických parcích, jejichž uspořádání je určeno striktními kompozičními principy) chybí, a ty se tak občas stávají poměrně nudným prostorem.

Další otázkou jsou typy samotné zeleně. Dnes vypadá zeleň v mnohých parcích nezávisle na jejich velikosti a klimatických podmínkách totožně. Proto by se měl klást důraz na to, aby se pomocí různých typů stromů a keřů vytvořila individualita a charakter prostranství (obr. 24), aby zeleň přispívala k dotváření interiéru parku, a mohla tak napomáhat vzdělávací funkci zejména pro děti a mládež, potažmo i pro ostatní návštěvníky.

Obr. 24. Příklad parku s různorodými typy zeleně [110].

Mluvíme-li o kompozici parku, nesmíme zapomínat na síť cest a pěšinek, které vystupují jako pokračování kompozice. „Negativním jevem v parcích je vyšlapávání cestiček mimo chodníky, což narušuje celkový dojem (například park Budoucnost v Havlíčkově Brodě, park v Polabinách v Pardubicích), což svědčí o nevhodně zvoleném tvaru nebo směru stávajících zpevněných cest“ [111], říká Mgr. Pondělíček. Mimo kompozičního faktoru je důležité rovněž dávat pozor na kvalitu povrchu cest a pěšinek, různorodost povrchu a bezbariérový pohyb.

Bezpečnost v parku je velice důležitá a skládá se z několika položek: technický stav elementu zeleně (nemocné a provozně nebezpečné stromy jsou přímou hrozbou návštěvníkům parku), dopravní bezpečnost (části parku, které přiléhají k automobilovým pruhům, nejsou moc populární na využití kvůli blízkému sousedství s rychlou a hlučnou dopravou; pomocí vytvoření hranic parku z keřů a menších stromů, které mohou být přírodní bariérou parku, se dá snížit hluk dopravy a v neposlední řadě přispět k vyššímu stupni estetiky prostranství), sociální bezpečnost (bezpečnosti tohoto typu se dá dosáhnout vytvořením dostatečné průhlednosti, vyhýbáním se vytváření tmavých zákoutí, použitím kvalitního osvětlení ve večerních hodinách a také vytvořením možnosti pro celodenní aktivity tak, aby bylo i večer v parcích dost lidí (například pořádání koncertů), kteří by tvořili sociální kontrolu prostranství).

Nové parky. Pokud mluvíme o současném stavu parků, nedají se nezmínit nově vznikající typy parků, které poslední dobu mění tradiční (spíše konzervativní) představu o parcích:

- parky, které vznikají v bývalých průmyslových a transportních areálech; příkladem může být známý park High Line v New Yorku;
- parky, které se zakládají na netypických prostranstvích, jako jsou střechy, terasy či prostory pod zemí;
- parky, které se používají pro zemědělské účely: v takových parcích se pěstuje zelenina a mohou se tam pást hospodářská zvířata.

II.1.4 Nábřeží

Nábřeží je veřejné prostranství lineárního charakteru (jako je ulice), ale na rozdíl od ulice obsahuje charakteristický element – řeku, která je dominantou prostoru. Řeka dodává prostranství nový smysl, je zdrojem poetické inspirace, a pokud není ignorována (obr. 25), může tvořit obraz města.

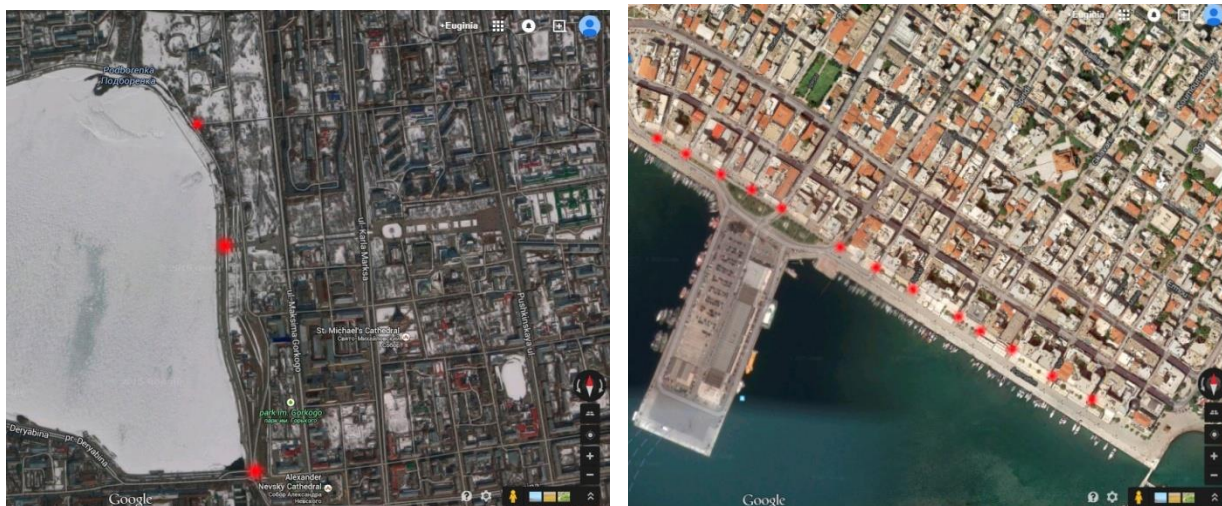
Obr. 25. Řeka v Brně [112].

V minulosti hrála řeka v životě obyvatel důležitou roli – sloužila transportním účelům, nabízela místo pro mnohé rituály a slavnosti. Ale s rozvojem měst řeka i nábřeží ztrácely svůj význam a město se k nim pomalu začínalo otáčet zády nebo k nim přesouvala území, která nebyla v rámci města atraktivní, totiž průmyslové areály a automobilové cesty. A tak se přístup města k řece uzavíral: jednotlivé úseky nábřeží se blokovaly pro účely průmyslu nebo se pomocí transportních pruhů odděloval městský organizmus od nábřeží. Složitě majetkoprávní vztahy i to, že řeka nepatří městu, nýbrž vodohospodářským úřadům, představuje další komplikaci a je to důvodem, proč vedení města nerado investuje do úpravy a rehabilitace prostranství nábřeží, které je v cizím majetku (například nábřeží města Piešťany na Slovensku trpí tímto legislativním problémem dlouhodobě, a zůstává tudíž neupravené).

Na rozdíl od ulice, náměstí nebo parku nebývá nábřeží vždy centrem života obyvatel, k čemuž může docházet na základě specifické polohy řeky ve městě nebo slabého napojení nábřeží na systém městských prostranství. Zatímco v ulicích a na náměstích města probíhá každodenní život, nábřeží zůstává pro obyvatele pouze výběrovou destinací. Avšak i tak je patrné, že zájem lidí o nábřeží se s jejich zkvalitněním a zlepšením dostupnosti v posled-

ních desetiletích zvedl. Nábřeží přestáváme chápat jako dopravní koridory a pozadí měst, hledají se pro ně nové způsoby využití, které by nabízely řadu míst pro setkávání a odpočinek, k občerstvení a osvěžení pro obyvatele měst a které by vytvořily nový obraz města.

Tomu, aby se nábřeží plnohodnotně využívala, však brání řada problémů. Jedním z nich je slabé napojení nábřeží na existující strukturu městských prostranství. Nábřeží nemůžeme vnímat nezávisle na okolním kontextu a ostatních veřejných prostranstvích, která na něj navazují. Nábřeží ve městech Iževsk (Rusko) a Volos (Řecko) stojí vůči sobě v ostrém protikladu (obr. 26, 27) a poukazují na problém tzv. napojení: nábřeží ve Volosu je součástí jediného celku v rámci ostatních prostranství, a proto funguje plnohodnotně po celé své délce, zatímco nábřeží v Iževsku je aktivní jen v úsecích, kde se s ním spojují jiná prostranství, a jeho ostatní části zůstávají poloprázdné.

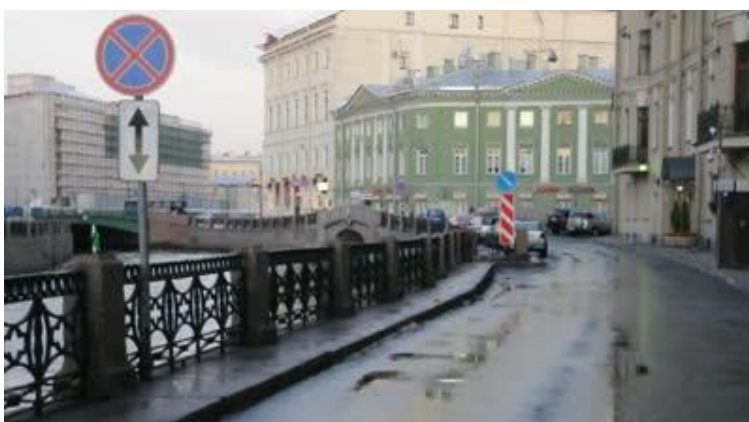
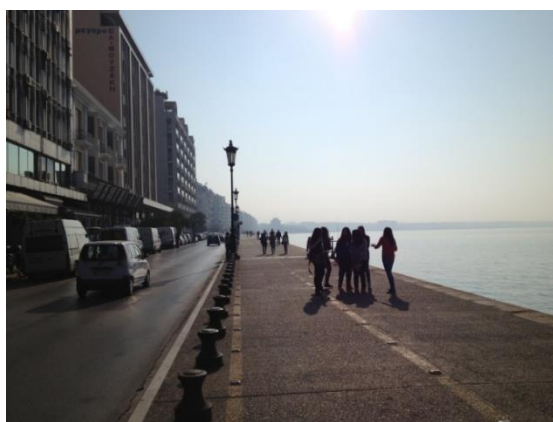

Obr. 26, 27. Nábřeží v Iževsku v Rusku (nalevo) [113] a nábřeží ve Volosu v Řecku (napravo) [114] se spojují s ostatními prostranstvími města (místa spojení jsou označena červeně).

Problému kontinuity a celistvosti nábřeží odborníci a vedení měst nevěnovali dostatečnou pozornost. Oddělené upravené úseky nábřeží ruší vnímání prostranství jako celku a vyvolávají omezenost pohybu lidí tím, že se nábřeží nedá projít po celé délce, nýbrž jen v některých částech. Různorodé překážky v cestě (stromy, sloupy, odpadkové koše atd.) a úzký chodník tady přerušují volnost a kontinuitu pohybu. Návštěvníci nábřeží musí uhýbat překážkám nebo seskakovat z chodníku, aby je obešli. Problém celistvosti zde spočívá v tom, že nábřeží se vnímá po odtržených kouscích: pravý břeh, levý břeh, část nábřeží blízko vody, část nábřeží, která je dál od vody, apod. Prostranství by mělo být chápáno jako jeden organizmus, jehož všechny součásti jsou důležité. Často se podceňuje třeba role mostů, neboť se považují převážně za technický prvek, který je určen jen pro dopravní přepravu s omezenými možnostmi pro chodce, nebo se dává přednost jednomu z břehů s tím, že druhý břeh zůstává zanedbaný. Tím se ztrácí veškeré možnosti využít více prostoru a ve výsledku tím trpí celkový estetický vzhled nábřeží i pohledy na něj.

Ke snižování kvality nábřeží hodně přispívá doprava. Automobilové cesty nacházející se blízko vody rozbíjejí celistvost nábřeží a ponechávají jednotlivé funkce prostranství ve vzájemné izolaci. Například nábřeží v Soluni trpí tím, že hlavní pěší promenáda je oddělena dopravním pruhem od parteru okolní zástavby, což způsobuje procházejícím

lidem nemalé obtíže v překročení cesty (lze ji přejít jen v místech semaforů, která jsou však poměrně daleko od sebe) a v možnosti dostat se k restauracím a kavárnám nacházejícím se za silnicí (obr. 28). Dominantní doprava výrazně utlačuje chodce, čehož důkazem jsou úzké chodníky, které můžeme na nábřežích vidět. Tyto chodníky pak samozřejmě využívá málokdo (obr. 29). Hluk, který vytváří intenzivní doprava na nábřežích, také znepříjemňuje pobyt v prostranství – je zřejmé, že není příjemné procházet se podél hlučné automobilové cesty, což ukazuje již zmíněný příklad nábřeží v Soluni: lidé zde spíše pouze procházejí skrz úseky nábřeží s blízko se nacházející intenzivní dopravou a nezastavují se. Problém bezpečí na nábřežích je sám o sobě velmi akutní především v moderních městech. Podle výzkumu nábřeží v Litomyšli „se čtvrtina dotázaných návštěvníků sledovaného území necítí bezpečně. Nejčastější příčinou jejich obav je nebezpečná dopravní situace (51 % dotázaných návštěvníků)“ [115]. Příklad nábřeží ve Frankfurtu ukazuje, jak pohodlně, volně a bezpečně se mohou cítit obyvatelé v prostranství, které není zatíženo dopravou (obr. 30).

Obr. 28 (nalevo). Nábřeží v Soluni (Řecko) [116]: automobilová cesta přerušuje spojení promenády s parterem okolní zástavby.

Obr. 29 (vpravo). Nábřeží v Petrohradě (Rusko) [117]: omezení chodců dopravou, která si zde udržuje dominantní pozici.

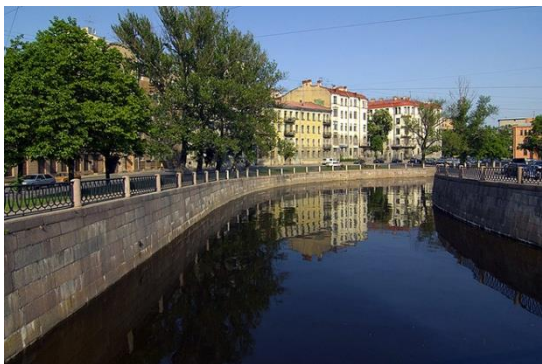

Obr. 30 (nalevo). Nábřeží ve Frankfurtu (Německo) [118].

Obr. 31 (napravo). Nábřeží v Moskvě (Rusko) [119].

Dalším potenciálním vlivem frekventované dopravní cesty je omezení přístupu k vodě tím, že se vytlačí chodci a cyklisté daleko od řeky a vytvoří se pro ně nevhodná fyzická bariéra (obr. 31). Nedostatečný přístup k vodě může

být podmíněn také samotným uspořádáním nábřeží (obr. 32), které se dá změnit například mimoúrovňovou organizací prostranství, čehož se využívá v některých evropských městech (Praha, Amsterdam, Paříž a další – viz obr. 33). Kontakt s vodou je důležitý, neboť právě v něm spočívá hlavní smysl tohoto typu prostranství, jeho hodnota a *genius loci*. Výzkum nábřeží v Litomyšli ukázal, že „řada účastníků ankety by v budoucnu ráda viděla řeku zpřístupněnou a doplněnou o nový způsob jejího překonávání“ [120].

Obr. 32 (nalevo). Nábřeží v Petrohradě (Rusko) [121].

Obr. 33 (napravo). Nábřeží v Praze (Česko) [122].

Problém údržby je zásadním problémem, na který upozorňují výsledky mnohých výzkumů nábřeží v různých městech. „Všetci sa úplne zhodli, že je dané územie zanedbané a nečisté, že im vadí blízkosť frekventovanej cesty. Tiež vytkli zlé prístupy k samotným peším trasám a ich nedostatočnú údržbu. Väčšina anketovaných sa zhodla, že zelene na danom území je dosť, ale že je nekultivované“ [123], potvrdzuje výzkum bratislavského nábřeží, ktorý provedla Ing. arch. Plachtinská formou dotazování obyvatel. Výzkum nábřeží v Litomyšli dokládá důležitost problému konkrétními čísly: „Návštěvníky území nejčastěji trápí neudržování čistoty a pořádku. Nespokojenost projevila téměř polovina dotázaných. Třetina se nelíbí redukce zeleně v území a více než čtvrtina poukazuje na vandalismus. Dle názoru nespokojených návštěvníků území je třeba zlepšit údržbu či obnovu zeleně (48 % dotázaných). Více než dva z pěti si myslí, že je namístě zabránit znečišťování břehů ukládáním odpadů (bioodpadu – posekaná tráva, větve apod.). Více než třetina by uvítala údržbu mobiliáře (např. obnovu laviček)“ [124]. Výzkum nábřeží v srbském městě Nový Sad poukazuje na absenci řádné údržby zeleně: „Po celej dĺžke nábřežia je zeleň dostatočne zastúpená, je však neplánovaná, neudržiavaná, navyše často zdevastovaná. Pohľady na riekou z lavičiek často ruší nekultivovaná zeleň“ [125]. Stejnému problému čelí nábřeží ve Vilniusu v Litvě (obr. 34, 35).

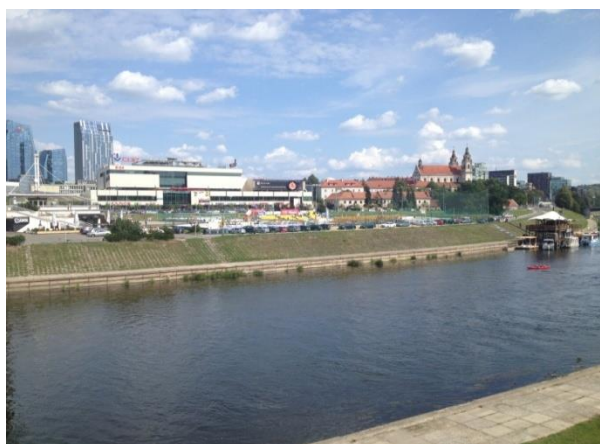

Obr. 34, 35. Nábřeží ve Vilniusu (Litva) [126]: Neudržovaná zeleň omezuje přístup k řece (viz obr. nalevo) a brání výhledu na vodu (napravo).

Prostranství nábřeží by v sobě mělo zahrnovat taktéž různorodé funkce a tímto způsobem nabízet svým uživatelům co nejširší škálu aktivit: posezení u vody, kulturní akce, hřiště atd., které se mohou odehrávat rovnoměrně po celé délce nábřeží. Například obyvatelé Bratislavy, jak se ukazuje v jednom výzkumu, litují toho, že náplň prostranství nábřeží neodpovídá jejich přáním: „V rozhovorech anketovaní zdůraznili nedostatek programů, které by k nábřeží přilákali uživatele na širší úrovni. Když měli navrhnout programy, které by je více přilákaly k nábřeží Dunaje, povedli je následovně: zřídit park, športové terény (nejčastejšie basketbal), turisticko-pohostinné objekty, kultúrne ustanovizne (galérie, múzeá, letné scény a podobné), výstavné priestory“ [127]. Je také škoda, že některá nábřeží nabízejí místa pro konání aktivit jen pro určité skupiny obyvatel, takže starší lidé nebo naopak nejmladší uživatelé nábřeží jsou bohužel ne vždy s to najít zde možnosti pro trávení volného času: „Území by mělo poskytovat možnosti trávení volného času co nejširšímu okruhu uživatelů. Zázemí poskytované v současnosti by se mělo rozšířit o takové prvky, které budou sloužit dalším věkovým skupinám. Přestože studenti středních škol jsou častými návštěvníky území, potenciál jeho využití pro tuto skupinu zatím zůstává nedocenen. Bylo by vhodné zapojit tuto skupinu v dalších fázích tvorby návrhu řešení území“ [128]. Důležité je rovněž rozmístění aktivit. Obrátíme-li se k příkladu nábřeží ve Vilniusu, zjistíme, jak bohaté je co do různorodosti svých funkcí (obr. 36).

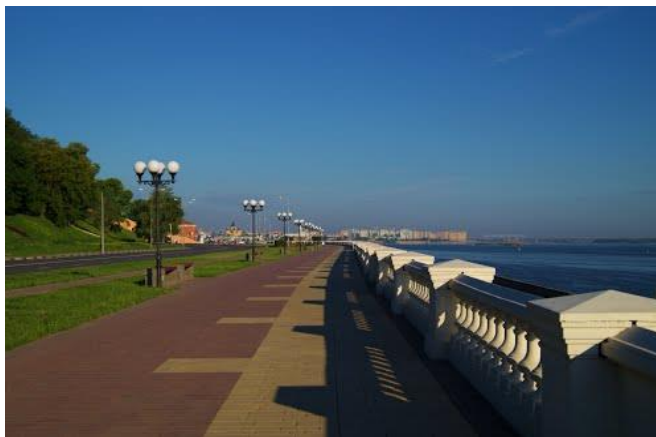
Obr. 36. Posezení u vody ve Vilniusu (Litva) [129].

Obr. 37, 38. Rozmístění aktivit na nábřeží ve Vilniusu (Litva) [130].

Vybavenost na nábřežích umožňuje konání různorodých aktivit, dodává prostranství identitu a láká obyvatele, aby tu zůstali. Absence vybavenosti proto redukuje způsoby, jakými lidé prostranství využívají, což je vidět na nábřeží

v Soluni (obr. 39). Specifickou pozornost bychom měli věnovat plotům, které nejsou vnímány jako důležitý prvek, avšak přitom jsou výrazným elementem formování prostranství. Betonové ploty (umísťují se v místech frekventovaných cest kvůli bezpečnosti řidičů) jsou kupříkladu překážkami ve výhledu na řeku z pozice člověka sedícího na lavičce (obr. 40). Jak již bylo zmíněno, kontakt s vodou je důležitý a to zahrnuje takový výhledový kontakt, který je navíc hodnotou tohoto typu veřejného prostranství. Problém plotů se dá řešit buď jinými typy plotů (více průhledné), nebo jiným rozmístěním laviček (výše nad úroveň chodníku) nebo je možné nalézt řešení, které s plotem vůbec nepočítá.

Obr. 39. Nábřeží v Soluni (Řecko) [131]: chybí vybavenost.

Obr. 40. Nábřeží v Iževsku (Rusko) [132]: masivní betonový plot je překážkou ve výhledu na vodu.

Obejít se nedá ani otázka interiéru nábřeží, který přispívá k individualitě a charakteru prostranství. Vysazení stromořadí, které tvoří měřítko a diferencuje území, různých typů zastřešení („Pro příjemné užívání sledovaného území návštěvníkům nejčastěji chybí zastřešené místo k posezení, chránící před deštěm, anebo altán, uvedly více než dvě pětiny dotázaných“ [133]), vytvoření zákoutí a skrytých míst poskytujících určitou intimitu nebo instalace kompozičních prvků a akcentů, které formují dynamičnost okolí, použití různých materiálů povrchu chodníků – to vše pomáhá vyhnout se monotónnosti a odosobněnosti prostranství nábřeží. Součástí interiéru jsou také fasády okolní zástavby, které tvoří linie nábřeží, podporují kontinuitu pohybu lidí a přispívají k formování pohledů. Proto je chybou, když se město otáčí k nábřeží zadními částmi svých fasád a nechává tam technické stavby očividně nezlepšující interiér prostranství.

Obr. 41. Nábřeží v Soluni (Řecko) [134] je monotónním prostranstvím.

II.1.5 Dvorní prostranství, prostranství vnitrobloků

Dvůr není typickým veřejným prostranstvím, neboť neslouží všem bez omezení, ale jenom obyvatelům bloku, kteří si stanovují svá pravidla a způsoby využívání prostranství. Avšak z hlediska sociálního života a naplnění aktivitami podléhá dvůr definici veřejného prostranství, která se v této práci nabízí, a to tím, že by dvorní prostranství mělo odpovídat potřebám obyvatel, stimulovat sociální interakce mezi nimi a přinášet zkušenost „žít městem“. Z tohoto důvodu bylo prostranství dvoru přidáno do celkové analýzy přehledu současného stavu veřejných prostranství.

Celkový fyzický obraz většiny současných vnitrobloků se dá popsat třemi slovními spojeními: travnatý porost, zaparkovaná auta na betonových cestách a pozůstatek jakýchsi dětských hřišť (viz obr. 42). Samozřejmě že uvnitř zástavby existuje široká škála typů dvorních traktů: udržovaná prostranství ve formě malých zahrádek, o které se starají obyvatelé domu (mohou jim patřit), nebo naopak dvory, o které se obyvatelé moc nezajímají a které jsou zastavěny různými garážemi a hospodářskými budovami, nebo rozlehlá zelená prostranství nepatřící nikomu. Zajisté se dá uvažovat tím způsobem, že se vnitrobloky – představující venkovní obytné prostory coby centra bližších sousedských vztahů, taková místa pro všechny od hrajících si dětí po seniory a matky s malými dětmi, přičemž se tito všichni mezi sebou potkávají a navzájem se propojují – pomalu vytrácejí. Vnitroblok taktéž přejímá roli přechodové zóny z veřejného prostoru rušné ulice do domu. Fyzický stav a vybavenost vnitrobloku může zajistit dostatečnou kvalitu bydlení.

Obr. 42. Současný stav vnitrobloku u ulice Šelepova, Brno [135].

Řadě vnitrobloků chybí kvalitní vybavenost nebo se jednotlivé elementy dvorního prostranství nacházejí v zanedbaném stavu (pozůstatky dětských hřišť, polámané houpačky a neudržovaná pískoviště) a omezují možnost si zde hrát (děti přitom představují možná nejdůležitější návštěvníky vnitrobloku). Když prostranství nenabízí dostatečné možnosti pro hry, děti si najdou jiné způsoby, jak se zabavit, a to takové, že používají všelijaké části dvorního prostranství – stromy, schody za domem, zábradlí, ploty, obrubníky, keře, automobilové cesty. Ne vždy to je bezpečné (obr. 43). Prostranství je tím kvalitnější, čím atraktivnějším se co do aktivit jeví různorodým skupinám lidí různého věku. Například seniorům a matkám s malými dětmi jsou překážkou v navštěvování vnitrobloku zanedbaná nebo chybějící místa pro krátkodobý pobyt (lavičky a besídky, do kterých se dá schovat za nepříznivého počasí). Právě na takových místech se vytvářejí sociální kontakty se sousedy. Architekt Krasennikov upozorňuje na fakt, že absence laviček před vchody do domu (lavičky mohou být odstraněny proto, aby je nepoužívali bezdomovci) vylučuje přítomnost seniorů, kteří na nich přes den rádi posedávají a pozorují kolemjdoucí – svým způsobem jsou

pozorující starší občané sociální kontrolou, neboť vždy vědí o všech, kteří se pohybují v okolí, a mohou upozornit na podezřelé osoby [136]. Pozornost si zaslouží i různé umělecké a vodní prvky (například dochované studny, kašny atd.), přispívající k estetice a pohodlí prostředí a formující jeho identitu a individualitu. Dnes jsou ale některé z nich ve špatném fyzickém stavu, což kvalitu prostranství naopak zhoršuje. Zeleň v prostředí vnitrobloků dotváří charakter prostranství, jeho malebnost, dodává mu příjemné stíny, vůně a barvy, tvoří zajímavá zákoutí a v případě příliš velkého prostranství ho dělí na menší, útulnější útvary. Za další mohou různorodé typy stromů a keřů sloužit dětem jako vzdělávací výpomoc. Nekontrolovaná nebo neuspořádaná zeleň škodí estetickému výrazu a ovlivňuje hodnotu životního prostředí vnitrobloku. Příliš zanedbané stromy se mohou stát zdrojem nebezpečí.

Obr. 43. Děti hrající si na automobilové cestě [137].

Celková absence údržby prostranství vnitrobloků je v současné době velkým problémem (pravidelná údržba zeleně, výměna či odstranění nefunkčního či zastaralého mobiliáře, výstavba chodníků v místech aktuální potřeby, technický stav zdi zástavby, branek, jednoduchá regulace dopravy apod.), který odpuzuje obyvatele tohoto prostranství, ovlivňuje vnímání místa uživateli, potlačuje některé přirozené sociální kontakty a vyvolává pocit, že se o prostor nikdo nezajímá a nikdo ho nekontroluje, což snižuje zodpovědnost za něj ze strany místních obyvatel a přitahuje naopak zloděje a vandaly (podle „teorie rozbitých oken“ jsou nepořádek a vandalismus signály k anti-sociálnímu chování [138]).

Obr. 44. Dvůr postrádá údržbu [139].

Chceme-li vytvářet pohodlný a atraktivní interiér vnitrobloku, měli bychom myslet nejen na vybavenost a údržbu, nýbrž také na okolní zástavbu. Prostředí vnitrobloků bývá kvůli své menší viditelnosti často považováno v porovnání s vnějším prostranstvím ulice za méně významné. Proto se zástavba obrací do vnitrobloku fasádami prostšího, jednoduššího charakteru, fasádami, které jsou někdy narušeny bezohledně vedenými vzduchotechnickými prvky. V éře socialistických obnov spočívala rekonstrukce dvorních fasád zpravidla v jejich barevném sjednocení v rámci celého bloku bez zachování historického charakteru a respektování specifčnosti „nádvoří tváře“ objektů. Vstupy do vnitrobloku by neměly být ignorovány, jelikož se jimi prostranství otevírá a právě přes ně komunikuje s ulicemi. Na druhou stranu v rámci určitých lokalit přispívají samy vstupy k tvoření rysu uliční fronty, jejímu měřítku a členění.

Tvar a otevřenost či uzavřenost vnitrobloku ovlivňují způsob, jakým ho budou jeho obyvatelé využívat. Uzavřený vnitroblok má vymezený okruh uživatelů, jasně definuje hranice mezi veřejnou ulicí a poloveřejným dvorním prostranstvím. Návštěvník vcházející do vnitrobloku má jasný pocit, že vstupuje do cizího prostředí, které mohou tamější obyvatelé považovat za vlastní a ve kterém platí jistá pravidla chování. Vnitroblok neúplný a otevřený, přístupný bez omezení z ulice, omezuje pocit bezpečí (co se týče majetku, popř. pěstěné zahrádky nebo dětí hrajících si ve dvoře). Důvodem k otevřenosti vnitrobloku se může stát způsob jeho navržení nebo časem uvolněné plochy (proluky), například kvůli demolici některých objektů.

Bezpečnost ve vnitroblocích může ovlivnit i to, zda je budou obyvatelé využívat, nebo zda jím budou spíše jen procházet. M. Jahnová, studentka Univerzity Karlovy, která se ve své diplomové práci zabývala výzkumem vnitrobloku Flora v Praze, k tomu říká: „V současné době většina respondentů vnitroblok příliš nevyužívá. Prostor je nefunkční z důvodu jeho nízké rekreační hodnoty a nízké bezpečnosti.“ Svůj výzkum opírá o dotazníkové šetření, které v tomto vnitrobloku prováděla [140]. Problém tmavých míst a špatně průhledných koutů v prostranství se dá řešit nasměrováním oken domu dovnitř vnitrobloku, čímž se prostranství bude nacházet pod nepřetržitým dohledem očí, které zajišťují přirozenou sociální kontrolu (o tom psala již Jacobsová [141]).

O značné roli velikosti prostranství mluvil již J. Gehl, který ve svém konceptu živého města tvrdil, že malá velikost prostoru umožňuje blízké kontakty a zajišťuje intenzivní zážitky. Naopak velké prostory a velké budovy signalizují neosobní, formální prostředí [142]. Kompaktní malá dvorní prostranství vytvářejí intimitu, jsou dalšími obyvatelnými prostorami města (obr. 45). Je však důležité dávat si pozor na poměr velikosti prostranství a výšky zástavby: příliš malé vnitrobloky obklopené vysokými budovami působí jako tmavé studny (obr. 46).

Obr. 45. Intimní atmosféra v italském dvoře [143].

Obr. 46. Příliš malé tzv. dvory studny v Petrohradě (Rusko) [144].

Vnitrobloky jsou stále častěji ovládány také auty, a to až do té míry, že se proměňují na parkoviště. Auta stojící neorganizovaně a nesystematicky mimo parkovací místa po obvodu vnitrobloku, na chodnících a na zatravněných plochách často blokují vjezd nebo překážejí chodcům.

Obr. 47. Vnitroblok zahlcený zaparkovanými auty [145].

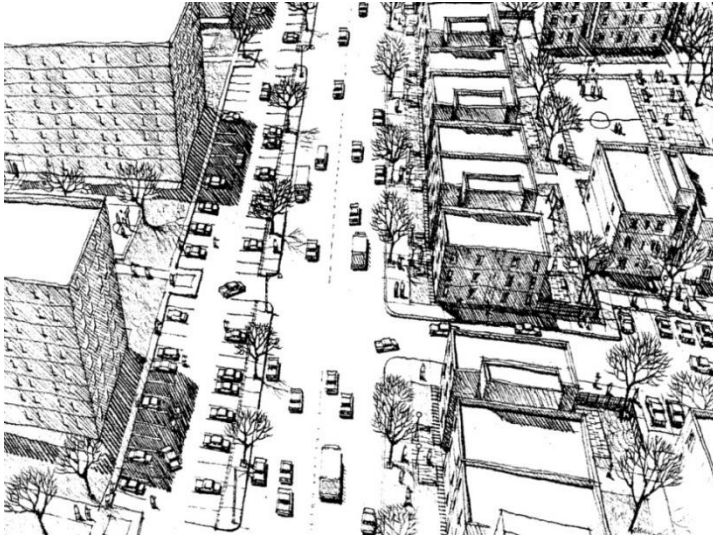
II.2 SPECIFICKÉ FORMY VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ

II.2.1 Veřejná prostranství v sídlištních areálech

Výstavba sídlištních areálů je jedním z nejrozsáhlejších projektů v historii bydlení. Dnes bydlí na sídlištích více než třetina obyvatel České republiky [146]. Sídlíště vznikla jako idea o zdravém bydlení v zeleni a jako snaha zlepšit podmínky bydlení – vyčlenit výstavbu z průmyslem a dopravou zatíženého vnitřního města na jeho okraj – a dále jako snaha nahrazovat formy tradiční blokové zástavby s uzavřenými, těžko větratelnými a málo prosvětlenými dvory uvolněnou zástavbou. Koncepce byla oficiálně sepsána v mezinárodním dokumentu Aténské charty (1933), která znamenala začátek nové etapy v moderním urbanizmu: „Vysoké bytové domy mají být umístěny daleko od sebe, aby uvolnily půdu velkým otevřeným prostorům. Všechny obytné čtvrti mají být vybaveny dostatkem otevřeného prostoru, aby odpovídaly nárokům na rekreaci a aktivní sport dětí, dospívajících i dospělých. Pěší a automobilové trasy mají být oddělené“ [147]. Krize bydlení v poválečném období, velký nárůst obyvatelstva i rozvoj technologie panelového stavebnictví určily prioritu zabezpečit obyvatele bydlením, „veřejný prostor, parkové úpravy i umění v sídlištích se odsunuly mezi realizovanými prioritami až na poslední místo“ [148]. Veřejné prostranství se chápalo jako nekonečné moře volné zeleně, která obklopuje zástavbu a která nemá jasně definované hranice, diferenciaci ani členění. Chyběla hierarchie prostranství (veřejné vs. soukromé), kterou nahradila idea, že všechno patří všem. To ale naopak nevyvolávalo u obyvatel zájem a pocit odpovědnosti vůči prostranstvím patřícím všem, a současně tudíž nikomu. Architekt G. Cullen tento princip plánování nazýval „plánování pouště“ [149], protože se nikdo nestaral o okolní prostranství, a to se proto postupně zanedbávalo, a také protože v „zemi nikoho“ se lidé nechtěli zdržovat a trávit tam svůj čas, takže v konečném důsledku byla evidována absence lidí v prostranství.

Specifickou pozornost si zaslouží problém ulice, jejíž tradiční význam (jakožto důležitého veřejného prostranství v pobytové a městotvorné funkci) procházel v sídlištních areálech zánikem, protože ulici se nepřizpůsobovala důležitá

role. „Aténská charta považovala zástavbu otočenou hlavními fasádami do ulice za zdraví škodlivou“ [150], preferovaly se spíše domy otočené do zeleně. Tudíž se redukoval význam ulice jako důležitého veřejného prostranství, nepodporovala se uliční fronta, nebudoval se kvalitní parter a ignorovalo se lidské měřítko, které se ztrácelo při zvýšení podlažnosti budov („ekonomické hledisko zde naprosto převážilo zohlednění lidských potřeb, hlavní prioritou se stalo maximální využití pozemku a dosažení velké hustoty obyvatel“ [151], což posléze vedlo k absenci pouličního života. Na obr. 48 je vidět rozdíl mezi kvalitou ulice v sídlištních areálech a v zástavbě otočené do ulice.

Obr. 48. Rozdíl mezi kvalitou ulice v sídlištních areálech (nalevo) a v zástavbě otočené do ulice (napravo) [152].

Většina ulic v sídlištích měla role obslužných komunikací zabezpečujících dopravní nároky jednotlivých částí sídliště. Taková proměna ulice na dopravní koridor způsobila taktéž změnu v organizaci pěšího pohybu: mimoúrovňová segregace automobilové dopravy a pěších tras, včetně nedostatků v logice vedení pěších tras ve vztahu k veřejným prostranstvím. Dalším faktorem, který ovlivňoval formování ulice, byly technické možnosti výstavby, která měla být organizována tak, aby usnadňovala práci montážním strojům. Šířka ulice se určovala podle koleje jeřábu, nikoliv podle toho, aby byla svými rozměry přijatelná chodcům: „Architekturu a uspořádání ‚hromadné bytové výstavby‘ určovaly spíše jeřábové dráhy, dopravující na staveniště prefabrikované panely“ [153].

Vztah sídliště k již existující městské struktuře je značně omezený: „Stejně tak můžeme sledovat nízkou míru přizpůsobení hromadné bytové výstavby specifikům původního sídla“ [154]. V korpusu města představuje sídliště odtržený ostrov, který spojuje s centrem města dopravní vztahy. Na to navazuje problém monotónnosti prostranství. Protože nová, moderní sídla vznikala „na zelené louce“ a úmyslně se ignorovalo původní město, chybělo jim kulturní vrstvení, kde jedna historická epocha překrývá epochu předchozí (to je charakteristické zejména pro centra měst). Sídliště, dá se říci, postrádají bohatství prostředí – různorodost barev, materiálů a forem zástavby z jiných historických období.

Individualita také nikdy nebyla silnou stránkou sídliště. Filozofie vládnoucího komunistického režimu naopak vyžadovala rovnostářství ve všem včetně podmínek bydlení pro lidi – sídliště se tvořila kopírováním standardizovaných sérií projektů. Přejít na masovou panelovou výrobu navíc bránil pokusům o vytvoření navzájem od sebe odlišných bytových souborů: jednotvárné a unifikované detaily výstavby se vyráběly v rozsáhlém počtu pro několik oby-

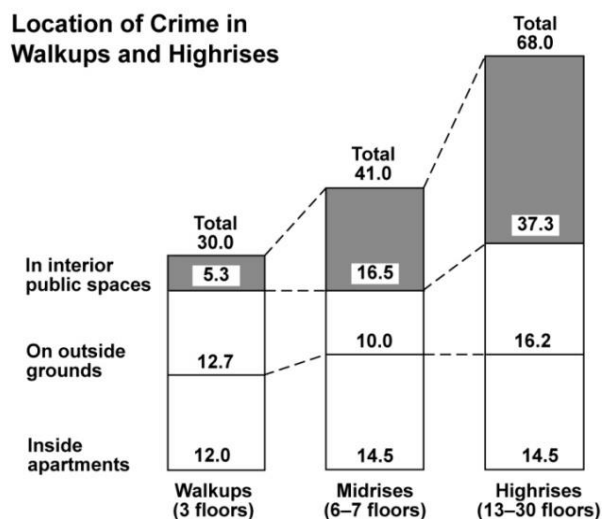
ných souborů. Proto se různá sídliště navzájem podobala jako vejce vejci. Všechno vypadalo stejně a bylo dost jednoduché splést si, v jaké části města se nacházíte, což se přihodilo hlavní postavě známého sovětského filmu „Ironie osudu“, která si spletla svůj dům v Moskvě s velmi podobným domem v Petrohradě a své chyby se nedovtipila. Absence individuality a unikátnosti prostředí způsobovala ztrátu orientace v prostranství. Příklad obytného souboru, který byl navržen architektem O. Niemeyerem v hlavním městě Brazílie, ukazuje na problém ztráty orientace. Záměrem návrhu bylo použít jednoduchou geometrii, a osvobodit tak typické brazilské město od veškerého myslitelného chaosu. Důsledek byl však jiný: „Lidé se cítili v důsledku uniformity obytných komplexů dezorientováni. Cítili se v jejich „dokonalém“ životním prostředí a v jejich obrovských prázdných prostranstvích ztraceni. Obyvatelé dokonce vymysleli nové slovo *brasillite* či *Brasilia-itis*, které takové bydlení trefně vystihovalo“ [155].

Náplň veřejných prostranství na sídlištích se určovala podle tabulek: velikost a počet sportovních hřišť, ploch pro děti, velikost travnatých ploch apod.; vzdálenosti mezi nimi a od okolních budov se stanovovaly čísla a procenty, ne na základě místních reálných podmínek. Příliš otevřená zelená prostranství nechránila obyvatele proti nepřízní počasí, na rozdíl od kompaktních těsných center měst, kde je lokální klima nesrovnatelně lepší a „léto o dva měsíce delší“ [156]. Příliš vysoká zástavba neumožňovala rodičům dohled na venku si hrající děti.

Jedním z dalších následků výstavby sídlišť je existence sociálního problému. Volná rozlehlá prostranství nepodporují sociální interakce a komunikaci mezi obyvateli. Na rozdíl od centra města, kde se struktura prostranství formovala v průběhu dlouhého času a pod vlivem potřeb obyvatel, prostranství na sídlištích (postavené za krátkou dobu, a navíc podle abstraktních plánů vytvořených mimo rámec reálných podmínek) nemají konkrétní charakter, ke kterému by si obyvatelé mohli vybudovat vztah. Politika komunistického režimu, která umožňovala lidem dostávat byty zdarma, navíc napomáhala tomu, že se lidé stěhovali na sídliště uměle. Proto se u přistěhovalců vyskytoval postoj odcizenosti vůči novému místu a s tím související ztráta kulturní kontinuity. Vysoká hustota osídlení a absence společných prostranství způsobuje to, že si obyvatelé zřídka budují přátelské vztahy se sousedy, občas své sousedy ani neznají. Anonymita a absence „pocitu patřit ke komunitě“ jsou na sídlištích naprosto zjevné a běžné fenomény.

Dalším problémem je bezpečnostní riziko, jehož původ se skrývá v absenci sociální kontroly svého okolí ze strany obyvatel. Morfologie uspořádání sídlištních prostranství zhoršuje možnosti obyvatel kontrolovat své okolí: čelní strany budov bez oken omezují výhled na prostranství; absence míst na sezení před domem pro starší lidi – nejčastější pozorovatele svého okolí; výrazné zvýšení podlažnosti budov, vedoucí ke komplikaci v pozorování z oken bytu z posledních podlaží (obr. 49); velká vzdálenost mezi domy a od domu k chodníku, omezující vizuální kontrolu prostranství (angl. „visual permeability“); tmavé a neprůhledné rohy a zákoutí. „Kriminalita vzrůstá tam, kde nejsou v okolí lidé. Nepřehlednost a skrytost prostředí může přinášet problémy. Velké plochy, které nejsou nikým přehlíženy a které jako by nikomu nepatřily, stimulují k tzv. příležitostné kriminalitě“ [157], říká architekt K. Schmeidler. Faktem ovlivňujícím bezpečnost prostranství kolem domů je i to, že tato přímo nikomu nepatří. I pouhý náznak toho, že území může někomu patřit (jasným definováním prostranství), je s to „vetřelci“ naznačit, že tu platí určitá pravidla chování a že se na něj dohlíží. Architekt O. Newman instalací symbolických bariér a znaků dosáhl výrazného zmenšení úrovně kriminality na několika amerických sídlištích; tvrdí, že taková metoda je mnohem efektivnější než instalace policejních kamer [158]. Pro obyvatele sídlišť znamená teritoriální kontrola jistotu v ovládnutí prostranství, a tak poskytuje bezpečnost minimálně na psychologické úrovni. K. Schmeidler píše: „Smyslem udržení teritoria jsou určitá cenná privilegia spojená s jeho ovládnutím a především zajištění existence individua a druhu. Pro jednotlivce

teritoriální kontrola poskytuje bezpečnost, stimulaci a identitu. Zvířata mimo svá teritoria jsou často napjatá, bázlivá a opatrná“ [159].

Obr. 49. Diagram závislosti úrovně kriminality na zvýšení podlažnosti budov [160].

II.2.2 Veřejná prostranství v novodobých souborech rodinných domů

„Moderní město je pravděpodobně nejškaredějším a nejunělejším místem, které tato planeta poskytuje. Nejlepším řešením je ho opustit. Budeme řešit ‚problém města‘ tím, že ho opustíme“ [161], nechal se roku 1922 slyšet Henry Ford, jehož řešením „problému města“ byl útek do předměstí. Idea vybudovat novodobé soubory rodinných domů za hranicemi města měla spoustu výhod: bydlení v přírodě, představa o vyšší kvalitě bydlení, možnost soukromého vlastnictví pozemku, což bylo symbolem nejen nezávislosti, nýbrž i svobody a prestiže. Avšak prakticky vzato byly takové projekty „místy, která jsou jen různými verzemi ‚nikde‘, protože domy neexistují v žádném specifickém vztahu k ničemu kromě silnic a napájecím inženýrským sítím“ [162]. V touze po splnění snu o vlastním domě „byl venkovní prostor vnímán jako vedlejší produkt po výstavbě domů, jako něco, co mezi nimi a okolo nich jaksí zbude“ [163]. Nové předměstské obytné soubory pohltily značnou část zemědělské půdy, ale přitom se z nich nedokázala vytvořit důstojná veřejná prostranství, která by poskytovala lidem místa pro osobní mezilidské vztahy.

Jeden z řady problémů, proč veřejná prostranství předměstí selhala, je to, že jim chybí struktura a charakter. „Samostatně stojící objekty rozseté po loukách a polích bez vzájemných souvislostí, bez vztahů a návazností splývají do rozvleklé hmoty, v níž lze zachytit nějaké konkrétní místo jen výjimečně“ [164], popisuje výstavbu novodobých souborů rodinných domů architekt a urbanista P. Hnilička. Stalo se to, protože novodobé soubory rodinných domů nevznikaly přirozeně, během času, ve kterém se rozvíjelo město. Spíše byly rychlou odpovědí na intenzivní nárůst výroby automobilů, ustanovení železničních tratí a průmyslu. Hrály role úkrytů od následků industrializace: úkrytů proti kouři, nečistotám, hluku a davu ve městech. V rámci prostranství v novodobých souborech domů se vůbec nestihla vybudovat nějaká konkrétní forma definující jejich charakter ani tvář: není to ani venkov, ani město.

Pro výstavbu tak typická nízká hustota osídlení (částečně odůvodněná myšlenkou o „uchování krajiny“) brání vzniku vzájemného propojení mezi domy a vytvoření městského charakteru, pro který je důležitá prostorová blízkost

a vyšší hustota osídlení. Kunstler o tom říká: „Schvaluji se územní předpisy o ‚velkých parcelách‘, které vyžadují minimální velikost parcely pět nebo více akrů na dům. Cílem je ‚zachovat volnou krajinu‘. V praxi však předpisy nijak nenapomáhají zachování prostoru, ba naopak spíše podporují nešetrné a zahlcující rozrůstání výstavby a brání formování měst, kde by budovy stály blízko sebe“ [165].

Rozvolněné umístění domů, vznikající díky rozrůstání předměstské zástavby, nepřispívá tvoření uliční fronty (na rozdíl od budov, které stojí blízko sebe v kompaktní zástavbě) a rozptýlená výstavba předměstí vyvolává potřebu používat auto, aby se člověk někam dostal. Ulice na předměstí už nejsou veřejným prostranstvím, jsou tvořeny jen a pouze jako nutné dopravní koridory: „prostory rychlostních dopravních komunikací nemohou být ulicemi“ [166], říká doc. Ing. arch. G. Kopáček. Interiéru ulic zjevně chybí stromořadí, výrazné body (absence soch, fontán, které by vytvořily příjemný vzhled a podpořily individualitu prostranství), ulice jsou pochmurné a nehostinné a nemají měřítko příjemné pro chodce. „Ulice byly navrženy tak, aby se autem mohlo pohodlně jet padesát mil za hodinu, bez ohledu na to, jaká je legální omezená rychlost. Dopravní inženýři, kteří navrhují ulice, se nezajímají o chodce. Jejich posláním je ujistit se, že řidiči jsou spokojeni. Pokud se náhodou stane, že děti bydlí relativně blízko od školy, je malá šance, že by cesta do školy pěšky nebo na kole pro ně byla bezpečná“ [167], eviduje Kunstler situaci ulic na předměstí. Pěší provoz se stává nemožným kvůli nebezpečí a neatraktivitě ulic. Některým ulicím dokonce chybí chodníky. „Možnost chodit po městě se dnes absurdně stává privilegiem pouze centrálních částí měst“ [168], vyvozuje Hnilička. Dá se říci, že v mnoha příměstských oblastech jsou auta – která zahlcují ulice a pro která je potřeba vzhledem k rozsahu ploch, které musí doprava obhospodařovat, budovat ještě více nových silničních komunikací kvůli dostupnosti služeb, nákupních center a přátel/rodiny – a budovy, avšak málo lidí.

Předměstské obytné oblasti navíc strádají problémem monofunkčnosti, která je jejich charakteristickým rysem. Kulturní zařízení i pracovní místa jsou rozmístěny ve městě, kam obyvatelé každý den jezdí. Převažující funkcí předměstí je bydlení. Kunstler píše o Llewellyn Parku, který je v USA jedním z prvních pokusů vybudovat obytné soubory mimo města a který se stal prototypem pro další soubory: „Postrádá téměř vše, co společenství potřebuje, aby bylo organickým celkem: produktivní práci, trhy, kulturní instituce, různé třídy lidí. Domy jsou tak daleko od sebe, že obyvatelé ztratili veškeré povědomí o svých susedech. Ochrana soukromí je stejně zřetelná jako krajina a čerstvý vzduch“ [169]. Je těžké si představit, že v ulicích těchto souborů rodinných domů vzniká nějaký veřejný život. Nejvíce kvůli tomu trpí děti, které „jsou jakoby zaseknuté v tomhle jednorozměrném světě“ [170] a kterým kvůli své monofunkčnosti nemá předměstí vlastně co nabídnout, co se týče aktivit, takže zbývá jen cesta do školy a zpět. Kunstler píše: „Je tam pro ně tak málo možných činností a téměř žádná destinace není dosažitelná na kole nebo pěšky. Okolí je složené z podobných jednorozměrných domů, které se přerušují stejně nudnými náměstími. Vzhledem k tomu, že zde nejsou žádná veřejná místa pro shromažďování, scházejí se adolescenti v tajných nořích – v ložnicích a sklepech“ [171].

Ani pro dospělé není připraven lepší život: musí se podřizovat několikahodinovému dojíždění do města za prací a za účelem využití služeb – to vše kvůli absenci různorodých funkcí na předměstí. Každodenní časové ztráty při dojíždění tam a zpět jsou časem, který by člověk mohl trávit s dětmi, návštěvou knihovny či cvičením. Namísto toho jsou lidé po několik hodin denně uzavřeni ve svých autech. Vzdálenosti, které člověk projíždí, znamenají více než jen ztrátu času na osobní kontakty, mění to vlastně vyloženě formu a kvalitu sociálních kontaktů. Montgomery popisuje následující situaci: „Přátelé, kteří bydlí od sebe dostatečně daleko, jsou pravděpodobně méně spřátelení,

protože je daleko náročnější na setkání získat čas. Takovým způsobem mohou mít lidé spoustu kamarádů, avšak kvůli velké vzdálenosti nebude možné získat od nich pomoc“ [172].

Existuje jasná souvislost mezi deficitem sociálních kontaktů a tvarem měst. Pro lidi, kteří bydlí v monofunkčních oblastech závislých na automobilizmu, je méně pravděpodobné, že by si ke svým sousedům vybudovali důvěrné vztahy, je méně pravděpodobné, že se připojí k sociálním skupinám, protože bydlí v izolovaných domech ulitách, do kterých se dostanou autem z práce, aniž by náhodou potkali své sousedy. Na rozdíl od lidí z předměstí mají obyvatelé měst, kde se funkce bydlení mísí s obchody, službami a pracovními místy, kde je navíc všechno v pěší dostupnosti, více možností potkávat se s lidmi ze svého okolí a být s nimi v dlouhodobém kontaktu.

II.2.3 „Veřejná prostranství“ v nákupních centrech

Alternativou venkovním veřejným prostranstvím jsou kryté prostory v centrech měst i na jeho okrajích. Vznikají v různých variantách: atria, galerie, kryté dvory a ulice různorodých forem, vnitřní parky, obchodní pasáže (jejichž hlavní funkcí je nákup a obchod). Některé z nich jsou dostatečně úspěšné a pohostinné, vyznačují se koncentrací množství obchodů na jednom místě (jak k tomu prohlašuje mezinárodní rada nákupních center: „Nákupní centrum je soubor maloobchodních a jiných obchodních zařízení, který je plánován, postaven, vlastněn a řízen jako jeden celek, typicky s vlastní možností parkování“ (ICSC – International Council of Shopping Centres, [173]), kdy se díky spojení nákupu a zábavy chráněné před nepřízní počasí tato místa proměňují v ohniska koncentrace lidí, a přebírají tak funkci důležitých jak komunálních, tak sociálních center.

Nesmíme však zapomínat, že takové prostory jsou limitovány a omezeny, protože patří do soukromého vlastnictví. Cíle majitele, který určuje, jak se bude obchodování v tom či onom nákupním centru odehrávat, určují to, jak bude fungovat a vypadat prostor uvnitř. Proto i vzhled budovy a samotného vstupu, přítomnost ochrany a další opatření filtrují kategorie návštěvníků (vylučují ty, kteří by odpuzovali zákazníky, což v tradičních typech veřejných prostranství není možné, neboť je může používat jakýkoliv člověk bez ohledu na rasu, věk či finanční možnosti) a nařizují určitá pravidla chování (například veřejná demonstrace, která by se bez problémů mohla konat na městském náměstí či ulici, v nákupních centrech povolena není, protože odvádí pozornost zákazníků od nákupu). Nejlépe to vysvětluje nápis vyvěšený v nákupním centru v Oregonu, USA: „Plochy tohoto centra používané veřejností nejsou veřejnými cestami, nýbrž slouží nájemcům a veřejnosti, která s nimi vstupuje do obchodního styku. Povolení používat zmíněné plochy může být kdykoliv odvoláno“ [174]. Veřejné prostory uvnitř nákupních center v podstatě nejsou veřejné, protože jsou privatizované a vládne tu byznys.

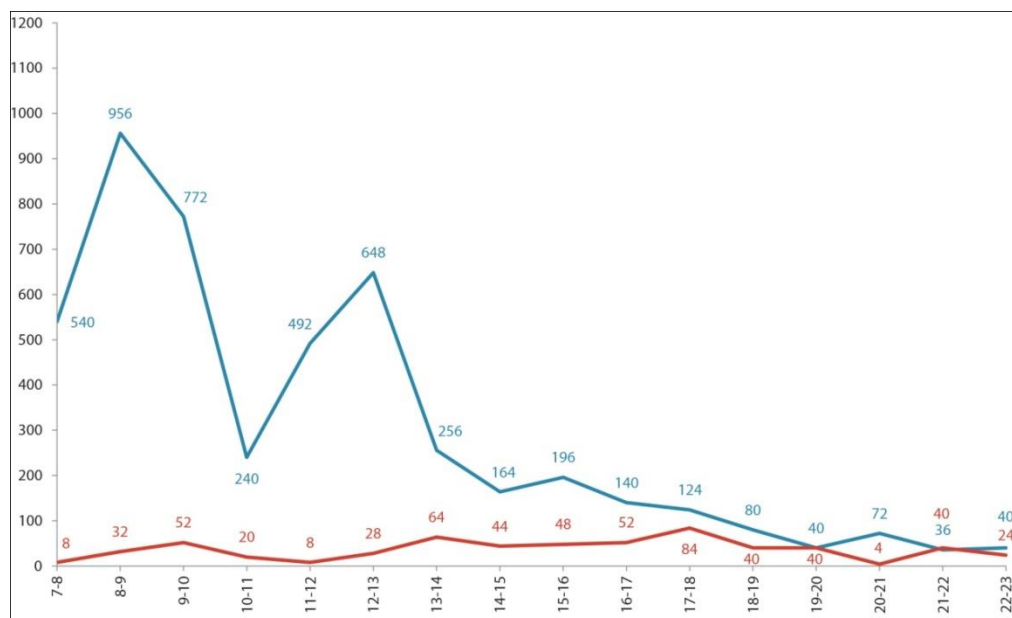
Nákupní centra na okraji měst. Rozvoj stavění mezistátních dálnic a zástavba předměstí vyvolaly v nově vybudovaných oblastech poptávku po komerčních službách. Protože hlavním dopravním prostředkem se stává osobní auto, obyvatelé preferují obchodní centra, kam se mohou snadno dostat automobilem (to bylo důvodem pro budování center optimálně umístěných u výjezdu z dálnic), kde mají vždy volná parkovací stání pro každého návštěvníka blízko nákupního centra a kde naleznou pod jednou střechou největší koncentraci všelijakých obchodů (aby se neplýtvalo časem na přesun z jednoho obchodu do druhého ani na hledání parkování). Nedostatek služeb v nově vybudovaných oblastech rodinných domů a monofunkčnost veřejných prostranství (viz II.2.7) Navíc vytvořily z nákupních center pro obyvatele předměstí největší atrakce.

Nákupní centra ve městě. Problém nákupních center ve městě se dá definovat jako jejich izolace od existující struktury městských prostranství. Vznikající nákupní centra se odvolávala na dřívější typy tržišť, ale „zatímco islámský bazar nebo pařížské arkády potvrzují existující uliční strukturu, *shopping mally* – pěší ostrovy v asfaltovém moři – ještě více rozbíjejí již tak fragmentovanou městskou krajinu“ [175]. Postavené kdekoliv „uprostřed země „nikoho“ [176] nemají nákupní centra propojení s okolím a nepotřebují město, aby dobře fungovaly (dokonce i v poušti se dá postavit nákupní centrum, které bude samostatnou jednotkou a kterému nebude chybět okolní město). Jedním z důvodů tohoto fenoménu je to, že nákupní centra se obracejí dovnitř sebe a ulici ukazují pouze svá záda. Trpí tím zejména prostranství ulice. Dobré prostranství centra nemůže být izolováno holými stěnami, mělo by být však viditelné z ulice tak, aby se vytvářel vztah vnitřního prostoru nákupního centra s vnějším městským prostranstvím.

Koncentrace množství obchodů s velkým výběrem zboží, vystaveným na jediném místě, je dalším faktorem, který ovlivňuje fungování veřejných prostranství ve městě mimo nákupní centrum. Menší obchůdky v ulicích a na náměstích měst občas těžce konkurují velkým shopping mallům.

II.2.4 Veřejná prostranství kancelářských areálů, technologických parků, předprostory před administrativními a obchodními budovami

Soudobé kancelářské areály, technologické parky a předprostory před administrativními a obchodními budovami vznikají ve městě nebo na jeho okrajích. Hlavní problém veřejných prostranství takových souborů spočívá v jejich monofunkčnosti – jedinou jejich funkci představuje práce. Správným způsobem používaná prostranství jsou přes všední dny „obývána“ zejména pracovníky těchto budov a areálů, bývají však poloprázdná večer a o víkendu. Jeden z příkladů může být ulice Holandská v Brně. Moderní design prostoru, přítomnost vodních prvků a dobrá kvalita materiálů chodníků a povrchu míst na sezení stále nepřitahuje lidi (vyjma těch, kteří tu pracují; Graf 4).

Graf 4. Celkový počet návštěvníků na Holandské ulici přes pracovní den (modře) a o víkendu (červeně); o víkendu se snižuje na 88 % [177].

K čemu tato prostranství slouží, to je otázka. Bez jakéhokoliv vrstvení různorodých funkcí, které by libovolným skupinám obyvatelstva nabízely možnosti trávit čas přes den a večer, resp. přes všední dny a víkend, je prostranství jen prázdnou betonovou plochou (obr. 50).

Obr. 50. Předprostor před kancelářskou budovou v Brně [178].

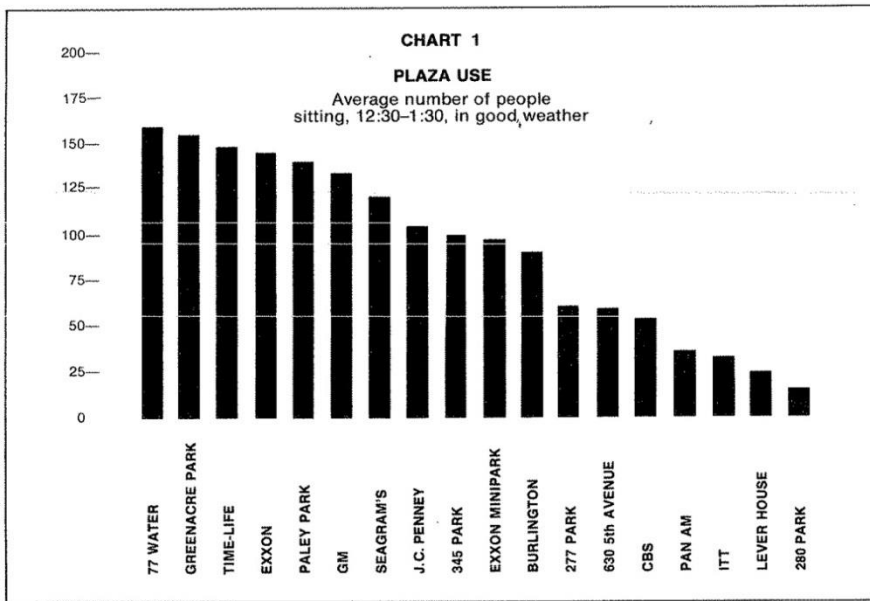
Izolovanost a odloučení souboru od existující městské struktury je dalším důvodem, proč nejsou prostranství ze strany obyvatel navštěvovaným místem. Vrátíme-li se k příkladu Holandské ulice, zjistíme, že je odtrženým ostrovem, který je ze tří stran ohraničen silnicemi, pro pěší jen těžce překonatelnými, že nemá logické spojení s okolní bytovou zástavbou, že je daleko od centra města, že není dostatečně napojena na strukturu MHD, že není na žádné frekventované pěší trase (avšak k Holandské přiléhá cyklostezka, která tak alespoň o víkendu přivádí minimální počet návštěvníků).

Některá prostranství před kancelářskými budovami, která jsou v soukromém vlastnictví, se podřizují potřebám majitele budovy: proměňují se buď v dopravní pruhy, které omezují pěší pohyb, nebo na parkovací plochy (obr. 51–52), nebo jsou navržena tak, aby omezila příchod „nechtěných“ návštěvníků. W. H. Whyte ve své knize *The Social Life of Small Urban Spaces* píše: „Mnozí obchodníci mají skoro obsesivní strach z toho, že jestli je místo atraktivní pro lidi, může být atraktivní také pro nechtěné lidi. Proto se prostor navrhuje radši neatraktivní. Lavičky jsou příliš krátké a s vystupujícími hranami, aby se na nich nedalo spát; důležitější je to, že prostor, který by byl potřebný, není vůbec navržen nebo je zničen. Kdo jsou tihle nechtění? Jsou to alkoholici, bezdomovci, „hippies“, lidé, kteří se chovají na veřejnosti zvláště, pouliční hudebníci, teenageři, starší lidé, pouliční prodavači“ [179]. Výsledkem je to, že taková prostranství jsou skoro prázdná a nepoužívaná. Používají se jen proto, aby se jimi procházelo. Grafy 5–7, které vypracoval Whyteův tým pro veřejná prostranství v amerických městech, ukazují jak na vybavenost (v tomto případě místy na sezení), tak i na fakt, že může ovlivnit návštěvnost prostranství, a to navzdory jeho velikosti.

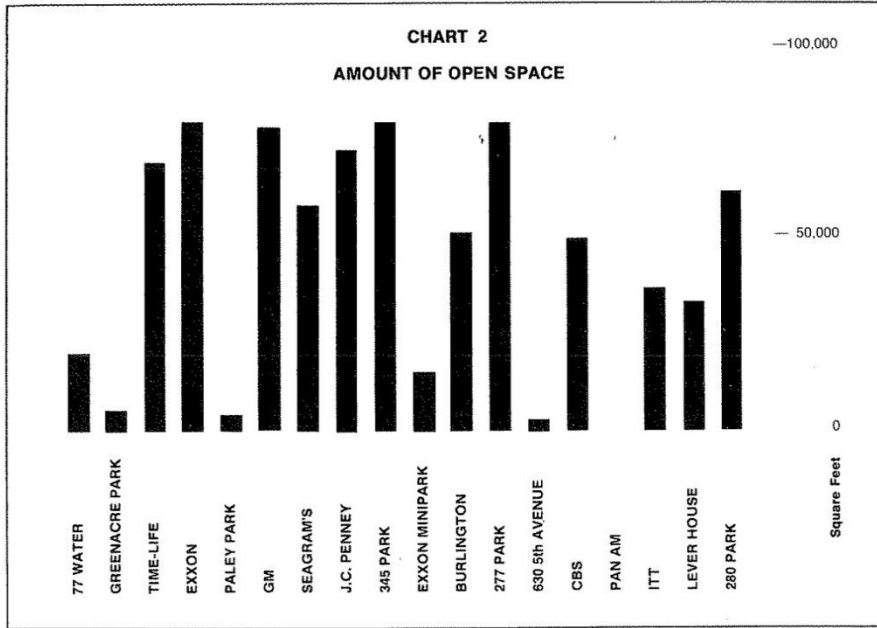

Obr. 51. Londýnská ulice v Brně je středem souboru kancelářských budov [180].

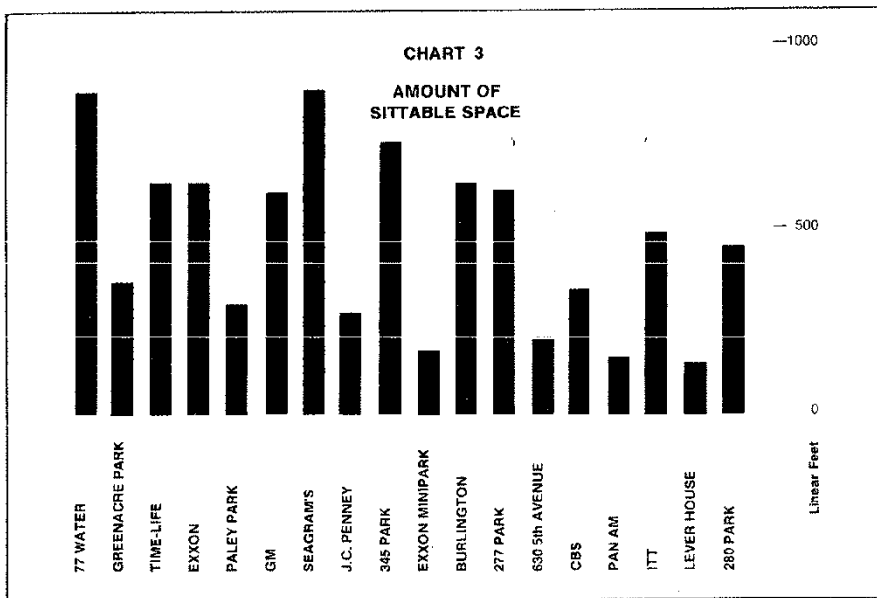
Obr. 52. Předprostor před kancelářskou budovou na ulici Lidická v Brně [181].

Graf 5. Počet lidí, kteří používají prostranství [182].

Graf 6. Velikost prostranství [183].

Graf 7. Počet míst na sezení [184].

II.3 PLOCHY S POTENCIÁLEM VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ

S rozvojem měst a změnou stylu života obyvatel se veřejná prostranství neustále mění. To se vztahuje jak k již stanoveným prostranstvím, tak i k takovým, která vznikají až v současné době. O plochách s potenciálem stát se veřejnými prostranstvími ještě není sesbíráno dost informací, hlavně se to týká zapojení do systému již existujících městských prostor, ale i jejich důležité role ve městě a pro obyvatele. Proto bych se v této subkapitole ráda pokusila

– Na území bývalých skladů a kasáren severní flotily na ostrově Nová Holandie v Petrohradě (Rusko) vznikl veřejný park s polyfunkčním kulturním komplexem.

Obr. 54. Rozlehlé území ostrova Nová Holandie [188] se nachází v srdci Petrohradu (Rusko), v pěší dostupnosti historického jádra města.

– Projekt Port Campus v Haifě (Izrael) na místě bývalých doků, které se proměnily na komplex pro studenty s možností bydlení, rekreace a vzdělání.

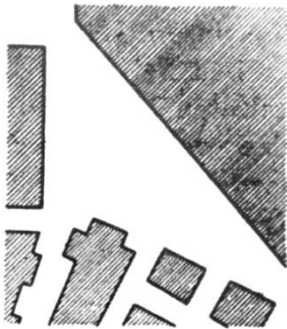
Obr. 55. Ulice v Port Campus v Haifě (Izrael) [189] je atraktivním místem pro návštěvu.

– Veřejný park High Line v New Yorku (USA) vznikl na půdě bývalé železniční trati a stal se pro obyvatele oblíbeným místem.

Obr. 56. Park High Line v New Yorku (USA) [190].

jsou malé, což implikuje, že nepotřebují vysoké náklady na údržbu a že o ně skoro nikdo nejeví zájem; i proto je velmi jednoduché získat povolení plochy tohoto typu využívat.

**Obr. 74 Terst:
Piazza della Borsa**

Obr. 58 (nalevo). Příklad zbytkové plochy [195].

Obr. 59 (napravo). Zbytková plocha, která vznikla jako pozůstatek křížení automobilových cest v Brně [196].

Obr. 60 (nalevo). Častokrát se zbytkovými plochami jen prochází [197].

Obr. 61 (napravo). Tramvajová točna v Brně je velkou nevyužívanou plochou [198].

– Proluky jsou dalším příkladem minibrownfieldů, k jejichž vzniku dochází v důsledku demolice stavby nebo souboru staveb a v důsledku uvolnění plochy na jejich původním místě – jsou to tedy „mezery“ v organizmu města. Taková plocha značným způsobem mění organizaci okolního prostranství. Část proluk může zůstat nevyužita, ale část z nich se promění na prostranství, která mají pro obyvatele svůj význam. Někdy se stává, že malé parky na místě proluky přispívají k obohacení života místní komunity.

Obr. 62. Mapa proluk v historickém jádru města Brna [199].

III SPOLEČENSKO-KULTURNÍ, POLITICKO-EKONOMICKÉ A TECHNOLOGICKÉ FAKTORY PROMĚNY VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ

Z předchozí kapitoly jsme zjistili, že současný stav veřejných prostranství ve městech není uspokojivý, co se týče potřeb obyvatel, a nepodporuje jejich společenský život. Kořen problémů degradace prostranství leží jak ve špatném navrhování (viz II), tak i v proměňujícím se způsobu života obyvatel: změny týkající se rozvinutosti komunikace, všeobecné mobility a přijímání nových technologií, změny sociální struktury společnosti, rytmus a rychlost života, značný nárůst informací atd.; dále jsou to pak změny mající původ v politické a ekonomické transformaci společnosti. Proto se v této kapitole zaměřuji na popis faktorů, které ovlivňují proměnu veřejných prostranství. Pochopení komplexnosti tématu je základem k následujícímu rozboru role veřejných prostranství v životě obyvatel a ve struktuře města.

III.1 MASOVÉ CESTOVÁNÍ

V průběhu posledních několika desetiletí možnosti dopravy vzrostly. Překonávat několik stovek nebo tisíc kilometrů za relativně krátký čas je teď mnohem dostupnější. Například cesta z Prahy do Paříže mohla dříve trvat několik dnů a dnes jen několik hodin. Asie, Jižní Amerika a další místa a kontinenty jsou snadno dosažitelné. To vede k hromadnému cestování. Ale čím více lidé cestují, tím důležitějším se stává samotné cestování, důležitějším než samotné navštívené místo. Zásadním faktorem je teď výběr nejpohodlnější cesty, spíše než samo místo destinace. „Jezdíme do zahraničí, ale už necestujeme“ [200], říká kanadský geograf E. Relph. Lidé již méně vnímají navštívené místo, jeho význam se snižuje. „Sotva si všímáme charakteru okolí, prostě projdeme místa označená ve svých průvodcích a spěcháme k dalším. Už nezažíváme místo“ [201], říká Rasmussen.

Možnost lehce se přesouvat z jednoho města do druhého vyvolává krizi spojení s „domovem“. Tato tendence se projevuje obzvláště u obyvatel USA, kteří se kvůli práci v průběhu života několikrát stěhují do různých měst. V Evropě za posledních několik let kvůli ekonomické krizi také probíhá aktivní migrace. V globálním kontextu přispívají ke stěhování svých zaměstnanců (z Ameriky na Slovensko, z Portugalska do České republiky, z Indie do Německa atd.) světové korporace (například IBM, Microsoft a další), které založily své pobočky v různých koutech světa. Důsledkem této migrace je, že člověk nemá možnost vybudovat si dlouhodobý vztah k místu svého pobytu, ztrácí se tak pojetí „domova“.

Na lokální úrovni je také vidět oslabování pevnosti vztahu k veřejným prostranstvím. Protože se rádius pohybu zvětšuje, člověk má nyní na výběr např. zajet si namísto vánočního trhu v Brně na vánoční trhy ve Vídni nebo jít na procházku ne do nejbližšího parku, nýbrž do parku, který se nachází v jiné části města nebo mimo něj. Tudíž se mění vztah k veřejným prostranstvím, která jsou v okolí a v pěší dostupnosti, snižuje se jejich role v životě obyvatele.

III.2 MASOVÁ KULTURA

Masová kultura přicházející prostřednictvím masových médií (televize, internet, noviny a časopisy) formuje kolektivní pohled na svět, který sdílí kritické množství občanů. Lidé ztrácejí kritické myšlení a orientují se jen na to, co vidí na obrazovce. Masová propagace standardizovaných a diktovaných hodnot tvoří iluze porozumění tomu, co je „dobré“ a co „špatné“. Tyto uniformní hodnoty, které jsou nám podsouvány masovými médii, nejsou formulovány

lidmi, nýbrž výrobci, vládou a odborníky. „Diktatura ‚oni‘“ – vysvětluje E. Relp – „znamená to, že ‚my‘ se užívá stejně, jako se užívá ‚oni‘; čteme si, díváme se a hodnotíme literaturu a umění, jako ‚oni‘ si čtou a hodnotí. To nutí k zakrývání skutečných reakcí a zkušenosti adopce módních masových přístupů a činů, hodnoty jsou průměrné a povrchní, jsou vypůjčené a předávají se z nějakého vnějšího zdroje“ [202].

Tak kupříkladu vznikla iluze amerického domu snů – dům se zahradou, v přírodě, mimo město (tj. v předměstí) –, který chtěl skoro každý Američan, protože se to chytře propagovalo v televizi. Další příklad masové propagace je automobil. Předpokládá se, že nákup automobilu je jedním z hlavních atributů na jednu stranu úspěchu a osobní nezávislosti, na druhou stranu příslušnosti k městskému společenství – není důležité, jestli člověk potřebuje auto, nebo ne. Jak říká americký sociální kritik J.H. Kunstler: „V naší době odmítnutí vlastnit auto se rovná odmítnutí mít občanství“ [203].

Dá se říci, že různorodost je nahrazena uniformitou, která sjednocuje charakteristiky člověka a místa: „Různorodost mizí z lidské rasy; stejné způsoby chování, myšlení a citění potkáváme po celém světě. Není to jen proto, že se národy více navzájem kopírují, ale i proto, že se lidé v každé zemi více a více vzdávají svých názorů a pocitů. Takže se navzájem podobají jeden druhému bez toho, aby se napodobovali“ [204].

III.3 BYZNYS

„Město není přirozeně se vyskytující jev. Není vytvořen touhou občanů působících na volném trhu. Je formován mocnými finančními pobídkami, masivními veřejnými investicemi a přísnými regulacemi, které definují, jak mohou být pozemky a silnice rozvíjeny a používány“ [205], říká kanadský spisovatel a urbanista C. Montgomery. Co my víme o byznysu? Víme, že ideou jakéhokoliv druhu obchodu je generovat zisk, a tak se město může stát nekonečným zdrojem zisku.

Jeden ze způsobů generování zisku je turismus. Města jsou zahlcena reklamou, suvenýry krámky, exotickým dekováním, křiklavými barevnými vývěsními štíty – vším tím, co přitahuje pozornost kolemjdoucího potenciálního klienta. Pro taková místa si Relp vymyslel speciální termíny – „vacationland“ („prázdninozem“) a „consumerland“ („spotřebitolozem“). Ani pro návštěvníky, ani pro místní obyvatele nenabízejí taková města nic jiného než syntetická pseudo-místa, která jsou orientována na to, aby přitahovala pozornost spotřebitele, a která ve svém utváření nerespektují lokální městskou krajinu (angl. „cityscape“). Relp popisuje příklad: „Kultura Mallorcy byla prakticky smazána vysokými budovami, diskotékami a stánky se suvenýry“ [206].

Dalším důsledkem byznysové aktivity je diktatura uniformity a podobnosti. Profesor dějin umění S. Kurtz popisuje jednu z nejpopulárnějších sítí restaurací v Americe „Howard Johnson’s“: „Každý Howard Johnson’s vypadá stejně, není možné říct, jestli je budova restaurace v Maine, Kansasu, Kalifornii nebo Jižní Karolíně“ [207]. Kvůli dodržování ‚jednotného stylu‘ podniku, který má být spotřebiteli znám a připoutávat jeho pozornost, se ignorují podmínky a okolní městská zástavba. Totéž se stává i světovým značkám McDonald’s, KFC, Starbucks a dalším, jejichž pobočky například v Tokiu se neliší od poboček v Moskvě, New Yorku nebo Praze. Jejich jednotvárnost stylu do města nezapadá.“

Občas se nejen část města, nýbrž celé město stává velkým byznysovým projektem. Kunstler píše: „Americká města vzkvétala coby centra obchodu a také to ukazovala. Američané opomněli postavit reprezentační prostranství a veřejné struktury, které by sloužily jiným funkcím. Jediné, co bylo obchodu zapotřebí, byly kanceláře, továrny a bydlení pro zaměstnance. Byznys měl omezený zájem o vylepšování veřejných prostranství“ [208]. Z komerčního pohledu způsobují veřejná prostranství náklady: je to dekorace, která potřebuje peníze, ale není z ní žádný zisk.

Byznys neřeší, jak se člověk cítí a v jakých podmínkách pracuje. Jediné, co ho zajímá, je efektivita prostranství z pohledu finančního příjmu.

Problémem dnešní doby je také to, že o všem rozhodují investice. Investor mnohdy nemá žádné limity, ve vedení města ani mezi občany nemá vzdělanou opozici. Stává se, že kvůli získání investice plní vedení města požadavky investora, přestože tyto požadavky nemají příznivý dopad pro městská prostranství. Například vedení města v Tel-Avivu dovoluje kvůli omezenému rozpočtu města na rekonstrukce historických budov investorům stavět mrakodrapy v historickém centru s podmínkou, že se zainvestuje rekonstrukce chátrajících historických budov (obr. 63).

Obr. 63. V Tel-Avivu (Izrael) [209] dovoluje vedení města investorům stavět mrakodrapy v historickém centru.

III.4 CENTRÁLNÍ ŘÍZENÍ

Hlavním cílem centrálního řízení je kontrola a vedení. Aby kontrolní mechanismy probíhaly snadno, je potřeba standardizovat a unifikovat městská prostranství. „Centrální řízení se zavazuje jednat za celé své území. To vede k uniformitě i tam, kde je původní městská krajina (angl. „cityscape“) různorodá“ [210]. Standardizovaná sídliště 70. let, která se opírala o ideologii komunistického politického systému, jsou jedním z příkladů: „Ideologicky stanovený model ‚stejně myslet‘ plně souzněl s heslem ‚stejně bydlet‘“ [211].

Dalším bodem kontroly byla bezpečnost. Aby si mohlo vedení státu zajistit svou bezpečnost a upevnilo svoji moc, proměňovala se veřejná prostranství. Veřejná prostranství jsou jedním z nástrojů centrálního řízení. Jedním z příkladů je přestavba Paříže: „Na nových širokých ulicích nebylo možné stavět snadno barikády, naopak usnadňovaly rychlý přesun vojska i těžkých zbraní v případě nepokojů“ [212]. V Moskvě se v polovině minulého století taktéž stavěly cesty a náměstí (například Rudé náměstí) tak, aby po nich mohla projet vojenská technika.

Někde se město stávalo „vizitkou“ přítomného politického režimu. Stačí vzpomenout Moskvu za Stalina, vznik Petrohradu v období vlády Petra I. Velikého, přestavbu německých měst za Hitlera nebo utváření Washingtonu na počátku vzniku amerického státu – výše jmenovaná i další města se stala „symbolem“ nového státu. Výstavba veřejných prostranství v těchto městech se podřizovala funkci utváření reprezentativního charakteru ulic a náměstí, které se proto stavěly široké a s uplatněním výrazných vizuálních os a průhledů a s výstavbou monumentální architektury (která měla odrážet vznešenost vlády).

Na základě ideologie mohl vládnoucí režim proměňovat jak hlavní města státu, tak i celou politiku výstavby v jiných městech. Pro příklad se znovu vrátíme k sídlištím: „Industrializace stavebnictví (panelové sídlištní výstavby) však nebyla jen důsledkem rostoucí poptávky po bytech a přirozeného vývoje technologie. Na masovém zavedení průmyslové výroby do stavebnictví měla svůj podíl i marxistická ideologie, která preferovala průmyslový proletariát na úkor tradičních stavebních pracovníků“ [213].

III.5 EKONOMICKÝ SYSTÉM

Ekonomika není jen produkce a konzumace zboží, jedná se o celý systém, který je vytvářen v zájmu vlády a velkých korporací a který má zdroje měnit život obyvatel. „Člověk se pod tlakem ekonomického prostředí pozvolna proměňuje“ [214]. Dále následuje několik příkladů, jak může ekonomicky orientovaný život ovlivnit město.

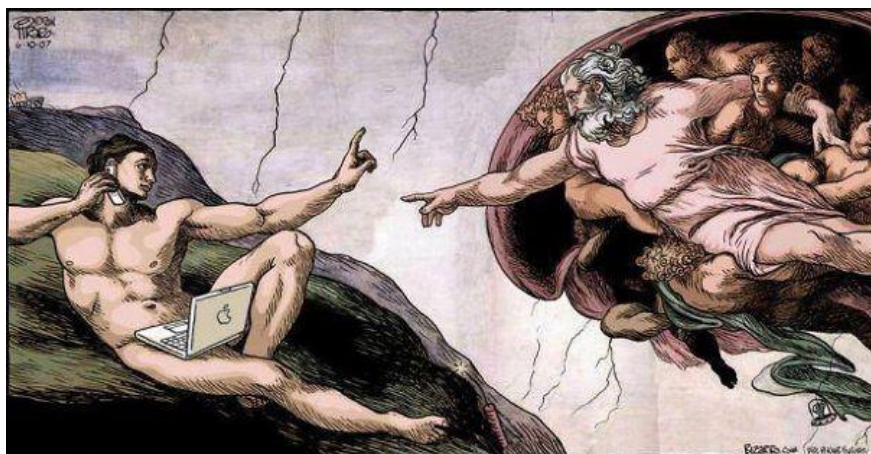
– Krize bydlení, která začala po druhé světové válce a pokračovala s nárůstem počtu městského obyvatelstva a zhoršováním bytové situace, si žádala hledání řešení, které by bylo ekonomicky výhodné a rychle by se realizovalo. Na tu dobu moderní technologie (pásová výroba, nové materiály) a rovněž propagace „kvalitního bydlení pro všechny vrstvy obyvatelstva“ [215] dovolily najít řešení problémů. Tak se bytová zástavba skládala ze stavění panelových domů, které se budovaly z prefabrikovaných panelů, což snižovalo náklady na výstavbu a také šetřilo čas (díky tomu, že se konstrukce lehce kompletovala a nebylo třeba ji opracovávat). „Z hlediska dosažení maximální ekonomičnosti se zdůrazňovala sériovost, standardizace, hromadnost a soustředěnost výstavby“ [216]. Byty v panelových domech dostávali lidé častokrát zdarma, což je motivovalo se do takového domu přestěhovat. Popularita panelové výstavby byla vysoká nejen v zemích východní a střední Evropy, nýbrž také v některých zemích západní Evropy – ve Finsku, Německu, Švédsku, Estonsku. Koncepce univerzality a standardizace tedy pracovala ve prospěch dosažení ekonomicky nejlepšího řešení: „Snaha o rychlou a levnou realizaci co největšího množství bytů se promítla do úvah o standardizaci a prefabrikaci bytové zástavby“ [217].

– Předpokládá se, že největší rozsah suburbanizace byl dosažen v Americe. Nejen filozofie suburbanizace (tzv. „americký sen“), nýbrž také ekonomický faktor ovlivnil zájem lidí o bydlení mimo město. Jak píše o předměstí Kunstler: „Měsíční splátky hypotéky na nový předměstský dům činily obvykle méně než nájem na městský byt či náklady na údržbu staršího domu ve městě. Podle nových daní se hypoteční úroky staly odpočitatelnými, což představovalo další obrovské dotace pro budoucí majitele domů. Americký sen o domě na vlastním pozemku byl nakonec *pouze* ekonomicky racionální volbou“ [218].

– Další příklad z Ameriky, týkající se výstavby dálnic, které – jak tvrdí Kunstler – přestaly být pouze částí ekonomického systému, nýbrž se samy tímto systémem staly. Kdyby se jednou zastavilo stavění silnic, ekonomika státu by měla ohromné ztráty. „Pokud by se výstavba silnic zastavila, celá ekonomika by spadla, protože to už *byla* ekonomika“ [219].

III.6 ROZVOJ MODERNÍCH MOBILNÍCH TECHNOLOGIÍ A INTERNETU

Rozvoj mobilních technologií a internetu prudce vstoupil do života moderních obyvatel. Ještě začátkem 20. století byli lidé nuceni chodit do města, aby si koupili potraviny, dozvěděli se poslední novinky, zúčastnili se nějaké události nebo aby potkali kamarády a známé. Teď se to všechno dá provádět z domu. Rozvoj mobilních technologií a internetu vymazal potřebu osobního kontaktu ve fyzickém prostoru. Není nutno se potkávat s lidmi v ulicích – komunikace probíhá přes internet, nákup jakéhokoliv zboží je možné provést v online obchodech, přenos jakéhokoliv druhu informace probíhá pomocí moderních zařízení (faxy, mobilní telefony, počítače v síti atd.) v rámci celosvětové sítě, dokonce i práce a vzdělání jsou v dnešní době dostupné online. Používání internetu šetří čas a prostředky a proniká do všech sfér života člověka. Dochází k nahrazování fyzického prostoru virtuálním, což vede k redukovaní fyzických vazeb s místem a k vytváření jeho abstraktního modelu, který se tak stává náhradním zdrojem informací o místě.

Obr. 64, 65. Karikatury odrážející, jak mobilní technologie ovlivňují život moderního společenství [220]. Text na obr. 65: „Nevadí ti, když připevním tvůj mobil na své čelo, abych si mohla představovat, že se díváš na mě, když mluvím?“

Nejenže internet pohltil lidi u nich doma, nýbrž na ně též „číhá“ v již existujících městských prostranstvích ve formě volné wifi zóny v parcích, na nábřežích a ulicích (obr. 66).

Obr. 66. Veřejný park v Sydney [221].

Zvláštní pozornost si zaslouží různé internetové programy a aplikace. Jejich rozmanité variace se orientují na specifické charakteristiky prostranství (zejména na ty, které uživatel potřebuje – např. stravovací podniky, kulturní místa a další). Tvoří se tak nová virtuální prostranství, k nimž má přístup každý člověk a jejichž naplňování se může každý zúčastnit. Taková prostranství formují sociální scénáře chování lidí v reálném fyzickém prostředí a stávají se prostorem sdílení a spolupráce (např. Foursquare, Google Maps apod.).

Další etapa rozvoje mobilních technologií a internetu je rozšiřování reality prostřednictvím syntézy virtuálního a fyzického prostranství. Zatím se to ještě nestalo, ale diskutují se možnosti realizace idejí tzv. „ambient intelligence“ (tj. „okolní inteligence“). Vypadalo by to tak, že na reálné fyzické prostranství by se pokládala online data, která jsou určena pro podporu každodenní činnosti lidí, jejich zvyků a potřeb, pomocí virtuálních informací, které by byly poskytovány různými mobilními zařízeními (mobil, Google-glasses atd.) (obr. 67, 68).

Obr. 67. Maximální příjem informace v režimu reálného času [222].

Obr. 68. Tak by mohlo vypadat prostranství při dalším rozšíření možností mobilních technologií a internetu [223].

III.7 RŮST MOBILITY

Vliv automobilů na město se dá rozebírat ve dvou rovinách: změna způsobu života obyvatel a změna městského prostranství pro „potřeby“ aut. K prvnímu beze sporu patří posedlost mobilitou, která sice nabrala na síle v posledních padesáti letech, avšak příchod aut do života člověka začal již začátkem minulého století. Automobil přinesl hodně zlepšení: nezávislost na koňském transportu (který byl náročnější na údržbu a znečišťoval ulice), průchodnost v různém počasí, byl vnímán jako příslib svobody a dobrodružství („Auto, které slibovalo osvobození od každodenního nevolnictví, přišlo jako požehnání“ [224]), zvýšení rychlosti („Lidé většinou nevěděli, kam by chtěli, ale chtěli tam být co možná nejrychleji“ [225]), možnosti bydlet kdekoli („Auto nyní slibovalo vytvořit otevřený prostor daleko za hranicemi města“ [226]) – to všechno udělalo automobil populárním, a se zavedením pásové výroby navíc ještě levným a dostupným. V zemích bývalého sovětského bloku nastal velký nárůst automobilové dopravy po změně komunistického režimu. Následující rostoucí stupeň životního standardu a souběžná změna životního stylu vedly k tomu, že „se automobil stává u značné části populace předmětem denní potřeby“ [227], říká Ing. S. Prokeš.

Nejen výhody automobilu z něj udělaly lídra dopravních prostředků, nýbrž i politika velkých korporací ovlivnila roli aut ve městě a přizpůsobila městská prostranství „potřebám“ aut. Montgomery píše, že „většinu lidské historie byly ulice pro každého. Na ulici byl trh, hřiště pro děti, park. Před rokem 1903 žádné město nemělo dopravní regulace. Každý mohl používat ulice a každý je používal“ [228]. Se vznikem auta začátkem 20. století a příslibem svobody, kterou auto poskytovalo, pocítili automobilisté potřebu směřem ke zvýšení rychlosti („Auto přeložilo pojem svobody

do otázky rychlosti – představa byla taková, že čím rychleji se můžete dostat z města, tím svobodnější se stanete“ [229]). Je jasné, že ulice tohoto období nebyly rozděleny na prostranství pro chodce a auta, proto nebyla vysoká rychlost možná. Často docházelo k nehodám. Proto automobilisté pod falešným heslem „posílení bezpečnosti pro chodce“ prosazovali svůj koncept, že „ulice jsou určeny pro vozidla“, což ve 20. letech minulého století tvrdil C. Hayes, prezident Chicago Motor Clubu [230].

Zároveň s automobilem vznikaly alternativní druhy dopravy, např. tramvaje, které měly velký potenciál. Bohužel nedostatečné státní financování a vlivné automobilové korporace, které byly sponzorovány ze soukromých zdrojů, vytlačovaly tramvaje z města a nahrazovaly je osobními auty: „V roce 1925 General Motors Corporation provedla systematickou kampaň, aby vytlačila tramvajové linky z amerických měst. Do roku 1950 General Motors nahradila více než 100 elektrických tramvajových linek benzinovými autobusy. Otázka výměny tramvajů za autobusy jen zakrývala větší plán. Cílem General Motors bylo nahradit veřejnou dopravu osobní dopravou, to jest auty. Autobusy byly jen výmluvou pro to, jak rozebrat tramvajové koleje, které zaplňovaly ulice a potřebovaly složitou technologii“ [231].

III.8 ÚZEMNÍ PLÁNOVACÍ PŘEDPISY A REGULACE

Územní plánovací předpisy a regulace jsou dalším faktorem, který ovlivňuje formování města. Smyslem předpisů je zlepšení městských prostranství. To se stává, když předpisy nepišou architekti a urbanisté, ale dopravní inženýři a právníci. „Plánovací regulace se dnes píší slovy, především pak slovy právníků. Plánování města se dnes stalo otázkou slov a čísel, něco na způsob abstraktního obrázku“ [232], vyjadřuje svůj názor Kunstler. S tím se dá souhlasit, protože existují případy, kdy regulace nejen komplikovaly zlepšení veřejných prostranství, nýbrž vytvářely podmínky, za kterých bylo kvalitní prostranství zcela nemožné postavit. Jako příklad lze uvést chodníky v jižní Broadwayi: „Zákon v jižní Broadwayi předpokládá, že by bylo nesnesitelné, kdyby zástavba začínala přímo u chodníku, protože by to blokovalo výhled řidičů na další obchodní budovy, které probíhají dále po jižní Broadwayi, pročez tu nejsou žádné chodníky. Zákon předpokládá, že auta jsou důležitější než lidé“ [233]. Jiný příklad popisuje odstup od stavební čáry: „Nové budovy v čtvrti musí být s odstupem od chodníku 7 metrů, a to bez ohledu na to, jaký odstup od ulice mají staré budovy. Pro člověka, který by chtěl postavit dům na ulici zastavěné z roku 1850 tak, aby ten zapadal do kontextu, by to bylo nemožné. Přestože všechny domy na ulici byly postaveny u chodníku, regulace nutily majitele nezastavěných parcel stavět domy s odstupem 25 stop od chodníku, což by rušilo kontinuitu současné uliční fronty“ [234]. To se děje, když předpisy a regulace unifikují obecné principy formování prostranství ve městě, a tím je izolují od výsledků, které by působily na městskou krajinu a lidi. „Do jaké míry regulovat stavby?“ ptá se český architekt P. Hnilička. „Návrh zastavovacího plánu by měl zůstat u vymezení struktury výstavby a objemových parametrů a neměl by zasahovat do detailů zpracování jednotlivých domů. Každé město je krásné různorodostí staveb a každá snaha o unifikaci směřuje bohužel ke sterilitě“ [235].

Některé regulace nepřímo ovlivňují rozvoj prostranství. Například zavedení daní není přímý faktor, nýbrž je odrazem rozhodnutí investora. Kunstler uvádí příklad: „Jedním z kritérií daní z nemovitosti je počet dveří v domě. Čím více dveří, tím vyšší daň“ [236]. Proto aby investor domu ušetřil, bude chtít co nejméně dveří. Ale nikdo nepočítá s tím, že zmenšování počtu dveří ovlivňuje to, jak vypadá parter domu.

Některé regulace naopak přispívají ke kvalitě městských prostranství. Kupříkladu v období výstavby Petrohradu regulace zakazovaly majitelům stavět jejich domy s odstupem od ulice – všechny domy musely být na uliční čáře. V Holandsku daň podle šířky domu (čím širší dům, tím vyšší daň) způsobovala větší členění fasádní fronty, což přispívalo k různorodosti prostranství ulice.

III.9 „IDEOLOGICKÉ VAKUUM“

Ještě J. Jacobsová upozorňovala na ideologické vakuum, ve kterém se mohou ocitnout architekti, městští plánovači, inženýři i politici. V jejich rukou „nezkoumaná a nerespektovaná města slouží oběti“ [237]. Města se měnila pod vlivem „velkých schémat“. Stačí porovnat například filozofii „placemakingu“, která se opírá o dlouholeté výzkumy, a teorie modernizmu, které stanovily, že „dům je stroj na bydlení“, a to bez jakýchkoliv teorií, které se neopíraly o žádná data; základem této teorie byly spekulace a abstraktní důkazů. Takové teorie je složité adaptovat ve městech, protože je to abstraktní model, který nemá spojení s reálnými podmínkami, nepočítá s reálnými potřebami obyvatel, jejich chováním a jejich vzájemným propojením. Proto by k realizaci těchto teorií bylo potřeba buď staré město zbourat, anebo postavit nové. Jak tvrdí Montgomery: „Možnosti jsou limitované a jsou určovány plánovači, kteří budují hodnoty v městském prostředí“ [238].

III.10 „SHOPPERTAINMENT“ A „DISNEYFICATION“

Pro slovo „shoppertainment“ neexistuje trefný překlad z angličtiny do češtiny, protože je to hra slov „shop“ (nakupovat) a „entertainment“ (zábava), což dohromady dává význam „nakupovat pro zábavu“. Za poslední desetiletí se díky zlepšení životního standardu a objevení se nekonečného množství různého zboží na prodejních pultech obchodů (zejména v zemích bývalého sovětského bloku je onu proměnu jasně vidět) stalo nakupování možností trávení volného času. V dnešní době se do obchodů nechodí pouze z důvodu nákupu potřebného zboží (které je teď k dostání v nepoměrném množství a druzích a které si můžete vyhledat ve více než jednom obchodě, ani nemluvě o možnosti pořízení zboží v internetových obchodech), nýbrž i proto, aby se zažil samotný proces nákupu, který se u představitelů moderní generace stává koníčkem a kratochvílí. „Radost“ z nákupů a „motivace“ pro nákupy nemá často nic společného se skutečným nákupem zboží,“ říká výzkumnice Leeds Metropolitan University Dr. A. Kenyon. „Je to činnost, jíž trávíme hodně svého volného času. Podle výzkumu Mintel Leisure Time (2006) tráví 37 % dospělé populace volný čas nakupováním. Nakupování proto představuje čtvrtou nejčastější činnost trávení volného času, a sice po čtení knih a novin (tvoří 61 %), poslechu hudby (tvoří 54 %) a stravování v hospodách a restauracích (tvoří 42 %). Proto zaujímá nakupování vysokou pozici na seznamu „co dělat ve volném čase“ [239]. Co vlastně dnes znamená nakupování? Je to čas, který člověk tráví s rodinou a s dětmi o víkendech a o svátcích, nebo je to čas interakce s kamarády, v jehož průběhu se vyměňují poslední novinky nebo se jen tak poznává okolí, kdy není důležité zboží samotné, spíše pobýt mezi lidmi, jsa vtažen do děje (tzv. „to be in“). Nakupování mění životní styl natolik, že například během svátků Velikonoc nebo Vánoc „jít do obchodů je jako jít do kostela“ [240], protože všichni jdou kupovat dárky pro zábavu a ani se nepovažuje za možné to tak nedělat. Jak nakupování mění města a prostranství? Zaprvé tím, že kupující lidé už nedávají velký pozor na originalitu ulice a náměstí, na kterých se obchody nacházejí, protože je pro ně důležitější kvalita servisu obchodů a náplň doprovodného programu (hudba, akce, jídlo atp.). Zadruhé se samotné prostranství reorganizuje tak, aby bylo pro spotřebitele atraktivnějším – více reklamy, více barev a svítících názvů atd. Geograf E. Relph pro toto navrhl termín „disneyfication“ (od názvu společnosti Disney, která tvoří pestré televizní pohádky) kvůli dekorování a idealizování prostranství. Vznikají tak *kvazi-* a *pseudo-prostranství*, syntetická náměstí a ulice, která nemají spojení s reálným okolím a která se nevztahují k místní identitě.

III.11 „KRIZE“ MĚST

„Krise“ měst je chápána jako změna uspořádání funkcí ve městě, která reorganizuje to, jak město funguje – jako celostní systém, jehož součástí spolu „spolupracují“, nebo spíše polámaný mechanismus, ve kterém nějaká část chybí nebo ve kterém některé součástky nefungují či nejsou v rovnováze. Takový stav může trvat již dlouhou dobu

(desetiletí) a nová řešení se ještě nenašla; proto je to vlastně pojmenováno jako „krize“. Krize může ve městě nastat v průběhu vzniku nových technologických a ekonomických impulzů.

– Ke krizi města došlo například kvůli vzniku *brownfieldů*, které jsou výsledkem přesunu průmyslu mimo město nebo jeho ukončení: „Politické a hospodářské podmínky po roce 1989 způsobily ve městě Brně, známém svou rozvinutou průmyslovou základnou, řadu zásadních změn. Došlo k ukončení nebo k výraznému omezení tradiční výroby v řadě starších průmyslových areálů a současně ke značnému posílení sektoru služeb. Vyroba malých a středních podniků se s postupnou orientací na technologicky vyspělá odvětví přesunula do nově vzniklých průmyslových zón a technologických parků, nabízejících lepší infrastrukturu a zázemí pro jejich podnikání. Důsledkem toho byl prudký růst počtu brownfieldů v Brně“ [241]. Již 25 let jsou brownfieldy problémem života ve městě. Pro velké rozsáhlé plochy bývalých průmyslových areálů, z nichž se některé nacházejí blízko vnitřnímu centru města, je velmi obtížné hledat nové dlouhodobé využití.

– Rozvoji města může bránit také nerovnováha mezi jeho jednotlivými částmi. Takže třeba přemístění funkce bydlení na okraj města (sídlíšní areály) nebo za hranice města (kolonie nových rodinných domů na předměstí), které probíhalo během 20. století, je příčinou stagnace a dlouhodobého úpadku vnitřních částí měst. Protože obyvatelé preferují pohybovat se v těch částech města, kde bydlí a kde mají ve svém okolí veškeré potřebné služby, nevyplatí se jim jezdit po přetížených dopravních tepnách do center měst, která proto zůstávají poloprázdná.

– Zatímco se bydlení přesouvá na okraj, obchod a administrativa se stěhují do centrálních částí měst, přičemž díky své vysoké konkurenceschopnosti vytlačují z centra zbytky bydlení. Proto kvůli omezení pracovní doby obchodů a administrativních zařízení vzniká fenomén vylidňování centrálních částí měst ve večerních hodinách a o víkendech.

– Problém historických center vzniká také kvůli růstu turistického byznysu. Zvýšené ceny v obchodech a za služby a přelidněná prostranství měst kvůli turistům odrazují místní obyvatele jezdit do centra. Takže se město dělí na části, kde bydlí místní, a na části pro turisty, které se drží ve vzájemné izolaci.

– Technologické parky a výzkumné areály, které vznikají v dnešních městech častěji, rovněž nebývají pro lidi v nich nepracující moc přívětivé. Vzniká dojem, že se úmyslně drží v odtržení od ostatních částí města.

Příkladů nefungování různých částí města mezi sebou nebo zánik jednotlivých oblastí se dá najít hodně, důležité však je všimnout si jich a chápat jejich dlouhodobé působení na rozvoj města.

IV SOUČASNÝ POSTOJ K VEŘEJNÝM PROSTRANSTVÍM A ZPŮSOBY JEJICH VYTVÁŘENÍ

Kapitola o tom, jak se formují veřejná prostranství podle současného postoje k nim a podle metod jejich vytváření. Technologické, sociální, politicko-ekonomické a kulturní procesy (viz III), kterými prochází společnost, toto do značné míry ovlivňují. Na způsobu, jak se „chápe“ prostranství a jak se k němu přistupuje, záleží, jestli to bude prostor plnohodnotný, nebo spíše špatně fungující. Zkoumání a posouzení této otázky nám dává příležitost k dalšímu odhalení příčin vzniku prázdných prostranství.

IV.1 SOUČASNÝ POSTOJ K VEŘEJNÝM PROSTRANSTVÍM

Postoj k veřejným prostranstvím se za posledních 15–20 let značně změnil. Ovlivnily ho výrazně změny ve stylu života obyvatel spojené s nekonečným tokem mediálních informací a vývojem technologií a také politické a ekonomické proměny (zejména ve státech bývalého sovětského bloku, ale nejen v nich), které posledních 20 let zanechávají stopy v rozvoji společnosti – o tomto jsem již psala v předchozí kapitole. To, jak jsou vnímána veřejná prostranství a jaký postoj se k nim v současné době zaujímá, popisují v následujících podtypech. Orientuji se zejména na negativní vlivy, jejichž rozbor rozšiřuje téma problému vzniku špatně fungujících veřejných prostranství.

– Konzumerismus. Konzumní kultura charakterizuje moderní společnost. Zrychlené získávání zboží a jeho spotřeba ve velkém množství jsou spojeny s globální ekonomikou, digitální revolucí a masmediální kulturou. Moderní člověk je reorientován na konzumerismus: téměř jakýkoliv druh zboží nebo servisu podléhá v současné době konzumaci. Tak vzniká dojem, že se dá lehce požívat cokoliv, tzv. „easy-to-consume“, včetně prostranství. V tomto smyslu se s veřejnými prostranstvími zachází jako s věcmi nebo zbožím: bere se ohled na jejich funkcionální a technické vlastnosti a potenciál, které se dají použít ke splnění určitého cíle (obdržet zisk nebo uspokojit si potřeby). Prostranství orientovaná na člověka ekonomické doby jsou vytvářena tak, aby se konzumovala. „Pozemek byl především komoditou pro kapitálový zisk. Pozemek se identifikoval jako míra občanské svobody, nikoliv jako sociální zdroj“ [242], říká Kunstler.

– Úzkoprsost a odtržení. Úzkoprsost (angl. „narrowness“) vnímání a hodnocení veřejných prostranství se vyskytuje pod vlivem stereotypizovaných, vyumělkovaných, povrchních a masových hodnot, jež zahrnaly náš zdravý postoj k prostranstvím do kouta. Masová kultura a neosobní způsob navrhování diktují, jak se dívat na prostor ve městě. Například se lze často setkat s názory obyvatel, že určitému prostranství chybí dost parkovacích ploch, stromy a dětská hřiště, protože někdo kdysi řekl, že je to základ kvalitního prostoru. To se pak pomocí masmédií „vložílo“ do hlavy mnohých lidí, kteří si „uvědomili“, že pro plnohodnotný život jim rozhodně nedostačují dvory a ulice zahlcené parkováním (přestože vytlačují jiné funkce), náměstí a parky s co největším množstvím stromů (přestože mohou rušit kompozice a pohledové osy) a dětských hřišť. Samozřejmě to byl jen zveličený příklad, ale co je důležité z toho pochopit, je to, že obyvatelé méně myslí samostatně, méně dbají na své pocity a opravdové potřeby, neboť používají někým předkládané hodnoty. Mizí tak kritické myšlení, které se nahrazuje abstraktními modely zaměřujícími se na ekonomické a veřejné zájmy, nikoliv na plnění osobního nebo společenského života.

Důsledkem je to, že pokud vnímání prostranství člověkem řídí předem zhotovený model „lepšího prostoru“, role obyvatele jako prvního tvůrce prostranství se snižuje. Jeho osobní zapojení a provázání s prostorem, ve kterém žije, je dost omezené. Samozřejmě že vás to, od čeho jste odtrženi a na co nemáte vliv, pravděpodobně nebude zajímat. V angličtině pro to mají velmi výstižné slovo „detachment“, jež se dá do češtiny přeložit jako „odpojení“, „oddělení“, „odloučení“ – přesně takový postoj se dá pozorovat u některých obyvatel, co se týče jejich okolního prostranství.

– „Homesickness“, „Heimweh“ nebo „stesk po domově“. Na předchozí typ postoje v určitém smyslu navazuje ten, o kterém píšete v této části. Jedná se o tzv. „homesickness“ v angličtině nebo „Heimweh“ v němčině. Do češtiny se dá tento pojem převést jako „stesk po domově“. Relph píše: „Význam ‚domova‘ byl oslaben nejen prostřednictvím růstu mobility a rozdělením funkcí s ním spojených, nýbrž i prostřednictvím komercializace“ [243]. Pojetí „dům“ nebo „domov“ se postupně stává produktem prodeje (realitní kanceláře nám dnes nabízejí tisíce variant nejlepšího „domova“), zdrojem výměny a komerčních zájmů, které nedávají čas na rozpoznání pravé ideje domova, nýbrž je to zboží na prodej. Význam domova, který není jen budovou nebo bytem, nýbrž i prostranstvím v okolí, se postupně redukuje (všichni si pamatujeme dvůr nebo ulici, na které jsme vyrůstali a která pro nás něco znamenala. Norberg-Schulz píše: „Když je prostředí významné, cítí se člověk ‚doma‘“ [244]). Tudíž mizí postoj k prostranství jako k něčemu srdci blízkému a díky vzpomínkám důležitému. Namísto toho se objevuje ignorance k prostředí, ve kterém žijeme a o které nemusíme stát, neboť ho můžeme kdykoliv vyměnit za jiné. Filozof M. Heidegger to podporuje tvrzením: „Bezdomovectví (angl. ‚homelessness‘) se stává světovým osudem.“ [245]

– Uniformita. Někde si můžete všimnout, že kvalitu prostranství hodnotíte podle nějakých již existujících příkladů. Častokrát jsou to příklady ze zahraničí nebo z větších měst, které se dobře povedly. Občas se za normu považuje to, že pokud může místní prostranství napodobit to zahraniční, tak i to napodobené bude dobré. Avšak ne vždy je slepé kopírování tím nejlepším řešením, protože to, jakým způsobem lidé zažívají jedno prostranství, se nedá bezohledně přenést na jiné veřejné prostory. Globalizace (která vede k nivelizaci potřeb lidí), zkrácení vzdáleností (umožňující architektům a urbanistům pracovat v několika zemích najednou a vytvářet podobné projekty), šíření mediální informace (popularizující úspěšné projekty) a další faktory dnes tvoří uniformitu všeho, co je možné do ní zahrnout. Možná v tomto smyslu se před několika desetiletími vyjádřil o způsobu, jakým se dnes přistupuje k prostranstvím, W. Gropius: „Většina obyvatel konkrétní země má podobné obydlí a požadavky na bydlení; proto je těžké pochopit, proč by způsob stavění nesměl vykazovat uniformitu podobnou jako, řekněme, naše oblečení, boty a automobily.“ [246]

– „Flatscapeness“. Termín „flatscape“, ze kterého vzniklo „flatscapeness“, se dá přeložit jako plochá („flat“) městská krajina („cityscape“, „city landscape“). Jinými slovy „flatscapeness“ označuje postoj k městským prostranstvím, při kterém se člověk zaměřuje na jejich „zploštění“. Nejlépe tento jev popisuje architekt a teoretik Norberg-Schulz tvrdící, že „flatscape“ je „absence úmyslné hloubky a zajištění možnosti pouze pro běžné a průměrné zážitky“ [247]. Zploštěním prostranství není tudíž myšleno jejich vyrovnání fyzikální, nýbrž smyslové. Do češtiny to lze převést jako *absence lokálního smyslového vrstvení* (o vrstvení se ve svých pracích zmiňuje již architekt P. Hurník [248]), které by mělo zabezpečit rozmanitost možností a zážitků v prostranství. Je spojeno přímo s uniformitou, které jsou vystavována prostranství dnes, a zvýrazňuje vyloučení lokální různorodosti ve prospěch přizpůsobení místa a prostranství jedinému uniformnímu typu. Přišlo mi vhodné označit „flatscapeness“ jako jeden z postojů k veřejným

prostranstvím, neboť v současné době jsou vidět pokusy limitovat svébytnost prostorů, které vznikají na konkrétních místech se svojí identitou a originalitou, a nahradit ji kopií (častokrát ze zahraničí).

– Individualismus a nonkontextualismus. Individualismus je typickým rysem moderní společnosti. Projevuje se v tom, že individuální požadavky a zájmy mají přednost před společnými potřebami. Tak se také organizace městských prostranství může podřizovat zájmům individua – ať již ve smyslu jednotlivce, nebo skupiny lidí (například společnost, vedení města, skupina sousedů apod.). Jako příklad mohu uvést projekt parkoviště na náměstí Zelný trh v Brně, který se zpracovával před několika lety. Smyslem tohoto projektu bylo vyhovět požadavkům na parkování lidí pracujících a žijících v okolí náměstí, projekt byl tedy již od začátku vyhotoven cíleně pro omezenou skupinu lidí namísto toho, aby se počítalo s potřebami širšího společenství. Takový přístup není bohužel v praxi ojedinělý.

Společně s individualizmem jde ruku v ruce nonkontextualismus – odmítání okolního kontextu prostranství. Pokud je osoba nebo skupina osob zacílena na to, podřídí prostranství svým zájmům bez ohledu na požadavky širší městské společnosti, nebude pro ně pravděpodobně připadat v úvahu ani zohlednit kontext prostranství.

– Abstraktnost. Prostranství se někdy vnímá jako abstraktní produkt s určitými atributy, které se dají použít buďto ku prospěchu určitého cíle (například zvýšení rychlosti přenosu informací, docílení většího zisku nebo nalezení dalších možností mobility), anebo za účelem redukce jejich negativního vlivu. Smysl prostranství jako místa s identitou už není podstatný. Takový postoj se dá přirovnat k postoji ke stroji, do kterého se ukládají nastavení (v případě prostranství to mohou být fyzické úpravy) vedoucí k dosažení určitého cíle stroji zadaného.

Abstraktnost je také chápání místa jako určité lokace s konkrétními matematickými atributy, které zařadí místo do nějakého z kodifikovaných systémů – místo se vnímá podle své polohy v systému koordinát (když například používáme GPS navigaci nebo Google Maps), podle dopravních a textových značek (s kterými člověk komunikuje mnohem více než s prostranstvím samotným), a dokonce podle jména prostranství (například jména ulic New Yorku jsou nemajícími žádný vztah k reálnému charakteru prostorů). Člověk už méně komunikuje s prostranstvím samotným, ale o to více se systémem kódů, textů a značek, které takové prostranství „reprezentují“. Norberg-Schulz upozorňuje, že „prostranství“ není matematický model, nýbrž existenciální forma, jejíž okolí má svůj charakter. Nemůžeme redukovat „místo“ ve prospěch některé jeho vlastností [249].

IV.2 SOUČASNÉ TENDENCE ZPŮSOBŮ VYTVÁŘENÍ A REVITALIZACE VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ

Způsob, jakým se navrhují a vytvářejí veřejná prostranství, je základním kamenem kvalitního města. Kdysi existovala pro tvoření prostranství omezená škála nástrojů (kupříkladu kvůli rozsáhlému sledování modernistického přístupu navrhování nebo podřizování metody projektování ideologii státu) – odborníci se často nesnažili něco změnit (respektive změny byly minimální), naopak opakovali stanovený postup práce. V dnešní době nám ale větší svoboda, která nastala díky ekonomicko-politickým změnám a technologicko-informačnímu rozvoji, pomáhá

otevřeným pohledem sledovat způsoby vytváření a revitalizace veřejných prostranství a pobízí nás k hledání nových metod navrhování. Na některé z nich bych v této části práce chtěla obrátit vaši pozornost.

– Způsob cílených omezených úprav. „Vytváření kvalitního prostředí vyžaduje více než instalaci několika laviček, zeleně a odpadkových košů v pěších zónách. To vyžaduje komplexní přístup“ [250], píše se ve správě „O městském prostředí“ Komise evropských společenství (Commission of the European Communities). Tendence k používání cílených omezených úprav je v současné době ustáleným, stereotypním postupem ke zlepšení veřejných prostranství. Zařízení pouličního mobiliáře, kosmetická úprava fasád budov, modernizace systému osvětlení v prostranství a další podobné činnosti jsou součástí tohoto postupu. Občas jsou to zcela dostačující opatření, ale někdy tím problémy vyskytující se v konkrétním prostranství nekončí a je potřeba pro něj najít komplexnější a hlubší řešení. Filozof P. Wittgenstein říká: „Když jsou všechny možné vědecké otázky zodpovězeny, problémy života zůstávají zcela nedotčené“ [251]. To znamená, že metodický a logický přístup, který se používá při zkvalitnění prostranství, je navzdory tomu, že odpovídá na všechny problémové otázky, limitován a nezahrnuje celou podstatu městského života v prostranství (který může být komplexnější, spontánnější a méně logický než se zdá). Proč ale používáme takový přístup? Zaprvé protože takto je velmi jednoduché splnit potřebné zadání, je zde tedy nízká pracnost (například dodat určitý počet laviček a stromů – na to nepotřebujete žádný komplexní výzkum). Zadruhé je výsledek hned vidět (například netrvá dlouho opravit fasády okolních budov, a vzhled prostranství je hned jiný). Zatřetí se finanční náklady na úpravy dají snadno předpovídat a regulovat (například pokud není dost finančních zdrojů, dá se počet laviček, stromů a odpadkových košů redukovat). Začtvrté se dá ušetřit a regulovat čas, který je na revitalizaci prostranství potřeba (například podle počtu laviček se dá předpokládat, jak dlouho bude trvat jejich instalace). Jaké ale budou následky u takového přístupu cílených úprav v prostranství? Neříkám, že taková metoda nemá smysl, ale určitě má jistá omezení. Chybí osobní postoj k místu a lidem, kteří k němu mají vztah – splnit požadavky bez ohledu na reálný každodenní proměnlivý život v prostranství ještě neznamená vdechnout konkrétnímu místu život. (Norberg-Schulz říká: „Dnes je běžné přikládat větší důraz nástrojům než vlastnímu životu“ [252].) Existuje určité riziko spojené s vytvářením předmětového světa v prostoru, tj. v prostoru, ve kterém jsou objekty samy o sobě, tzv. *noumenom* (angl. „thing-in-itself“, něm. „Ding an sich“), a nemají návaznost na okolní kontext.

Obr. 69. Cílené úpravy veřejných prostranství, které se tu a tam dějí, možná splňují formální architektonické zadání, ale to automaticky neznamená, že se tím zároveň podaří vyhovět potřebám moderního života. Zvýšení počtu míst na sezení neovlivnilo nízkou návštěvnost náměstí v Senici (Slovensko) [253].

– Způsob placemakingu. Na opačné straně stojí narůstající popularita tzv. „placemakingu“ („místotvorby“). Ne-komerční organizace plánování, navrhování a vzdělávání „Project for Public Space“ definuje „placemaking“ jako „hnutí, které inspiruje lidi, aby kolektivně přehodnotili a přetvořili veřejná prostranství jakožto srdce každého společenství“ [254]. Přívrženci placemakingu jakožto způsobu vytváření a revitalizace veřejných prostranství se nejen zamýšlejí nad tím, jak místo funguje, nýbrž také hledají metody posílení spojení mezi lidmi a místem, ve kterém bydlí. Pojem „místo pro lidi“ je klíčovým motem „placemakingu“. Tím, že věnujeme zvláštní pozornost fyzickým, kulturním a sociálním procesům, které probíhají v prostranství, a tím, že pozorujeme lidské aktivity, se vytváří citlivější a přesnější způsob navrhování veřejných prostranství. „Placemaking“ není orientován na vytváření unifikovaného přístupu; individualita jednotlivých prostranství se naopak zkoumá a zachovává velmi opatrně. „Taková citlivost není široce patrná ve většině plánování, kterými jsou místa ovlivňována“ [255], říká Relph. Navzdory tomu, že se idea „placemakingu“ zdá být něčím novým (samotný termín „placemaking“ se začal používat v polovině 90. let minulého století), zárodek toho lze vysledovat již u J. Jacobsové, W. H. Whytea a u dalších průkopníků nového myšlení v urbanizmu.

V PRÁZDNÁ PROSTRANSTVÍ

V.1 HLEDÁNÍ DEFINICE PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ

Ve své práci opírám definici prázdných prostranství o koncepty „non-place“ a „placelessness“. Navzdory tomu, že anglický termín „non-place“ by se do češtiny dal přeložit jako „ne-místo“, neodpovídá takový doslovný překlad (lingvisté by tento způsob překladu označili jako kalk [256]) podstatě definice, protože v českém jazyce má pojem „ne-místo“ dost omezený smysl. Je to tím, že „místem“ je myšlen konkrétní a omezený prostor, na rozdíl od anglických „place“ a „space“, jejichž smysl se může prolínat – v pracích filozofa M. Merley-Pontyho je například vidět pokus proměnit „places“ na „spaces“ a „spaces“ na „places“ [257]. Co se týče prefixu non- a sufixů -less a -ness, slouží hlavně k účelu slovtvorby a co do významu ukazují, že základní slovo „place“ se projevuje v menší míře, nebo naznačují absenci fyzického místa (angl. „absence of physical place“), což je synonymem českého slova „prázdnota“ (angl. „emptiness“, „empty space“). Avšak kdybychom slepě použili zvukově velmi podobný český prefix ne-, vyvolalo by to negaci základního slova „place“. Takové neshody českých a anglických termínů a způsobů tvoření slov jsou občas kamenem úrazu, a proto je potřeba je vysvětlit. Pro účely své práce považuji za nejbližší české slovní spojení odpovídající pojmům „non-place“ a „placelessness“ pojem „prázdné prostranství“ (vzniká od již zmíněného pojmu „prázdnota“), který budu ve své práci dále používat. Obsah se nicméně nemění, ať už je název jakýkoliv, a je to samou podstatou toho, proč se opírám o výše zmíněné koncepty.

Existuje málo architektů a urbanistů, kteří by prováděli výzkum o prázdných prostranstvích. Můžeme se setkat s příklady toho, že se někdo z odborníků zmiňuje o špatně fungujících prostranstvích nebo „ne-místech“ (kupříkladu architekt P. Hnilička hovoří o „prapodivných ‚ne-místech‘, zaplavujících současná předměstí. ‚Ne-místa‘, která nelze pojmenovat“ [258]) nebo prostranstvích nazývaných „nikam“ (angl. „nowhere“; „the Geography of Nowhere“ rozebírá ve své knize J. H. Kunstler) a prostranstvích nazývaných „nikde“ (angl. „noplacé“ – „jsme se rozhodli žít v Noplacé. V každém koutě státu jsme vytvořili místa, která nestojí o to, aby je někdo měl rád“ [259]) nebo „bílých

plochách“ (které jsou „de facto plochy bez jakéhokoliv významu“ [260]), území nikoho, ale důkladných prací o tom není mnoho. Je složité posoudit, proč se nezáměr o prázdná prostranství vyskytuje. Odborníky nicméně zajímají techniky, jak se prázdným prostranstvím vyhnout, tudíž metody „místotvorby“ (angl. „placemaking“) a funkce, kterými se prostranství naplňují. Nápomocnými se stávají výzkumy specialistů z jiných oborů – antropologů, geografů, filozofů, sociologů a dalších, které zajímají prázdná prostranství více než architektky a urbanisty a kteří se pro ně snaží najít vhodné definice. Proto nemohu říci, že je toto téma nové, naopak bych tvrdila, že se rozebírá již po dlouhou dobu. Edward Relph, Marc Augé, Michel de Certeau, Melvin M. Webber, David Seamon, Milton Keynes, Emer O'Beirne, Kazys Varnelis a Anne Friedberg, Mahyar Arefi, V. Frank Chaffin, Chang-Shan Huang, Louise Million jakož i další upozornili na to, že problém prázdných prostranství existuje. Navíc se dá říci, že zájem o téma prázdných prostranství je čím dál tím větší. D. Seamon říká, že „podle rejstříku citací z oblasti přírodních věd, společenských věd, umění a humanitních věd bylo na téma ‚place a placelessness‘ odkazováno v odborných časopisech mezi lety 1977 a 2005 celkem 357krát. V prvních deseti letech byl průměrný počet asi 12 citací za rok; od té doby se toto číslo neustále zvyšuje, a to až na 36 v roce 2004“ [261].

Definice „non-place“ a „placelessness“, které uvádějí jednotliví autoři, se mezi sebou liší, ne však výrazně. Více rozdílů je v přístupu, který vědci používají, a v tom, na co kladou větší důraz. Architekti a urbanisté tudíž nemohou téma prázdných prostranství přehlížet, neboť je již otevřené a týká se hlavně problémů veřejných prostranství dnešní doby. Proto budu toto téma ve své práci následně rozvíjet, a to s pomocí teorií pocházejících z pera některých výše zmíněných autorů, o jejichž výzkumy se budu ve své práci opírat. Výběr prací konkrétních autorů se zaprvé zakládá na jejich významu pro pochopení tématu v rámci mé práce a zadruhé na dostupnosti zdrojů.

V.1.1 Marc Augé: „From places to non-places“ („Od míst k ne-místům“)

Definice „non-place“, kterou předkládá M. Augé, je následující: „Jestli místo (place) může být definováno vztahem, historií a identitou, pak prostranství, které nelze definovat vztahem nebo historií ani identitou, bude ne-místem (non-place)“ [262]. Augé rozšiřuje pojem „non-place“ jak na definice prostranství, tak na definice vztahů individua k těmto prostranstvím [263], tudíž lze říci, že Augé rozebírá „non-place“ v kontextu spojitosti člověk–prostranství. Tvrdí, že „non-place“ se nevytváří pro skupinu lidí, nýbrž pro jednotlivce, se kterými se ale identifikuje jenom na vstupu nebo výstupu z prostranství [264]. V samotném prostranství se interakce člověka s člověkem a člověka s místem nevykazuje. Augé také doplňuje, že „non-place“ je prostranstvím, kde se sdílí společná identita a kde neexistuje možnost pro vybudování osobité identity, „non-place“ proto charakterizují anonymita, osamění, podobnost a ztráta identity [265] – „člověk vstupující do ‚non-place‘ je zbaven svých obvyklých determinantů“ [266].

Poměr mezi místem a ne-místem definuje Augé jako opoziční: „Místo (place) a ne-místo (non-place) jsou poměrně opoziční polarity: ta první není nikdy úplně vymazána, ta druhá není nikdy úplně dokončena“ [267]. Připouští ale, že vždy existuje možnost, aby v místě vzniklo ne-místo, které je označováno ve vztahu k místu jako „habitué“ (nebo v češtině „host“, tj. není trvalé) [268]. „Slova a obrazy se v přechodu přes ne-místa (non-places) mohou zakořenit v – stále rozmanitých – místech (places), kde se lidé stále snaží vybudovat svůj každodenní život“ [269].

Augé konceptem „non-place“ charakterizuje proměny moderního života a tvrdí, že rysem současné epochy (kterou identifikuje jako epochu supermodernity) je dominance „non-place“ [270]. To se podle Augého projevuje tím, že sociální interakce a emocionální vztahy (zejména k okolnímu prostředí) selhávají a ustupují individualizmu [271].

Jako příklad uvádí nákupní centra, letiště, nádraží, které nemají žádný vztah k prostředí a mohou být postaveny na kterémkoliv místě na světě.

V.1.2 Edward Relph: „Place and placelessness“ („Místo a nedostatek místoprostoru“ [272])

Na rozdíl od Augého, jehož přístup mohu popsat jako filozofické zamyšlení o prostranstvích v dnešní době (opírá se o neméně filozoficky směřované práce o místech a prostranstvích z pera M. de Certeauho), je Relph ve svém výzkumu více konkrétní. Relphova práce je výrazná metodologickým postupem, systematickou klasifikací, terminologií a příklady. Relph ve svém výzkumu používá pojem „placelessness“, kterému nedává přesnou definici (zatímco Augé jasně určuje „non-place“), nýbrž odhaluje „placelessness“ prostřednictvím pojmu „inauthenticity“ („neautentičnost“). „Zatímco autentičnost se skládá z otevřenosti vůči světu a uvědomování si lidského okolí, neautentičnost je postojem, který je světu i možnostem člověka uzavřen“ [273], říká Relph. Na rozdíl od Augého, který staví „place“ a „non-place“ proti sobě, nevidí Relph autentičnost (která reprezentuje „place“) a neautentičnost (která reprezentuje „placelessness“) jako opoziční, nýbrž jako jiné stavy, přičemž každý z nich má stejnou význačnost [274]. Proto tvrdí, že oba stavy, autentičnost i neautentičnost (a s nimi paralelně „place“ a „placelessness“), by měly být důkladně a rovnocenně brány v potaz [275].

Relph souhlasí s Augém v tom, že neautentický postoj „placelessness“ se v dnešní době všude rozšiřuje: „Důležité je uvědomit si to, že ‚placelessness‘ je přístupem a vyjádřením tohoto přístupu, který se stává stále více dominantním, a že je méně a méně možné místo (place) hluboce cítit nebo vytvořit autentické místo“ [276]. Souhlasí také v tom, že pojem ‚placelessness‘ (stejně jako ‚non-place‘) popisuje jak prostředí bezvýznamných míst, tak i postoj, kterým se neuznává význam těchto míst“ [277].

Relph pokračuje ve výzkumu dál, až za pouhé zkoumání vlivu „placelessness“ na člověka a jeho vztah s prostranstvím (čímž limituje svůj výzkum Augé), a věnuje též pozornost příčinám vzniku „placelessness“ a sestavuje je do systematické klasifikace. „Neautentický postoj vůči místům je přenášen množstvím procesů, které přímo nebo nepřímo povzbuzují „placelessness“, to jest oslabení identity místa až do bodu, kde nejenže vypadají stejně, nýbrž jsou chápány podobně a nabízejí stejné nevýrazné možnosti k zážitkům“ [278]. Procesy, které se stávají katalyzátory vzniku „placelessness“, označuje Relph termíny *kitsch* – přijetí masových hodnot a *technique* – převažující zájem o efektivitu ve funkci cíle.

Relph vidí nebezpečí „placelessness“ (podobně jako Augé vidí nebezpečí „non-place“) v tom, že pomocí ní rozmanitost přirozeně vznikajících prostranství nahrazuje uniformitou („rozkládání místa jak pro jednotlivce, tak i pro kultury a nahrazení různorodých a významných míst anonymními prostory a výměnnými prostředími“ [279]) a empirický stav prostranství se nahrazuje abstraktně uspořádaným systémem, který řídí zážitky člověka v prostoru [280]. Ale na druhou stranu připouští, že „bychom měli uznat přínosy nového způsobu místotvorby“ [281], neboť v dnešní době „základ pro naše pociťování městské krajiny, ve které žijeme, se stále více formuje přístupem „placelessness“ [282].

V.1.3 Melvin Webber: „The Urban Place and the Non-Place Urban Realm“ („Městské prostranství a prostranství mimo místo“)

Jedním z průkopníků ve zkoumání tématu „non-place“, kterého ve své práci rozhodně nemohu vynechat, je M. Webber, na jehož výzkumy dokonce obrací pozornost i Relph. Webber ve svém výzkumu přehodnocuje ortodoxní přístup v urbanizmu (mluvíme tedy o 60. letech minulého století, kdy Webber psal svoji práci), jehož jádrem byl koncept místa a prostranství. Webber předpokládá, že definice „města“ se nezakládá jenom na místech jako takových, nýbrž na rozvíjející se rychlosti a povaze spojení jak fyzických (ve formě automobilu), tak i virtuálních (telefony, faxy). Pozornost, kterou klade Webber na masová spojení, fyzická i virtuální, také podporuje v svých pracích již zmíněný Relph. Webberovy názory jsou kupodivu aktuální i po padesáti letech s příchodem generace „Facebook–Myspace“ sociálních online sítí. Webber viděl město jakožto velký komunikační mechanismus (svým způsobem rozvodnou desku) rozšiřující se i mimo své hranice. „Historie růstu města je v podstatě příběhem lidského dychtivého hledání způsobu snadnější interakce mezi lidmi. Naše velké moderní městské uzly jsou ve své podstatě systémy masivní komunikace“ [283]. Webber tudíž vidí život ve městě ne v prostorovém uspořádání fyzických objektů, nýbrž v toku možných komunikací a spojení (vložených do města), které zřejmě ovlivňují systém myšlení obyvatel. Webber tvrdí, že s rostoucí dostupností možností různých spojení se může konkrétní místo transformovat do sítě interakcí existující v různých měřítkách – od lokálních až po globální, bez zřetelných hranic. „Nyní se stává zřejmým, že dostupnost spojení, a nikoliv aspekt blízkosti v místě je nezbytnou podmínkou. Jak se dostupnost spojení osvobozuje od blízkého kontaktu, tak i teritoriální soužití se stává méně důležitým pro udržování sociálního společenství“ [284].

Tímto způsobem přesouvá Webber těžiště pozornosti od fyzického místa k nefyzické konektivě, a pojem „non-place“ tak u něj přejímá význam „mimo místo fyzické“, „mimo místo územně definované“. Autor proto schválně nenechává termín „non-place“ osamoceným, ale používá ho ve spojení „non-place urban realm“, což by do češtiny mohlo být přeloženo jako „prostranství mimo místo“. Synonymem „non-place“ se u Webbera stává „non-propinquity“ (překlad z angličtiny do češtiny je „neblízkost“) – společnost bez sousedství, bez spojení s blízkým kontextem. Takový přístup k problematice tématu je zcela jiný než u předchozích autorů, avšak také – a právě pro svůj opoziční charakter – si zaslouží naši pozornost.

Vztah městského prostranství (u Webbera to je „urban place“) a „prostranství mimo místo“ („non-place urban realm“) je možné označit jako vzájemně se vylučující – v tom se Augé, který považoval „místo“ („place“) a „ne-místo“ („non-place“) za opačné polarity, shoduje s Webberem. To znamená, že kupříkladu čas, který člověk tráví komunikací s kamarády přes internet, nemůže být časem dostupným k trávení s teritoriálně bližším sousedem – proto se ve výzkumu objevuje termín „neblízkost“. Webber říká: „Podle podílu času věnovaného účasti ve svém místním společenství se dá říci, že člověk je členem tohoto místního společenství (angl. ‚place-community‘). Podle podílu času, během něhož se účastní v jiných společenstvích, se dá říci, že člověk *není* členem svého místního společenství“ [285].

Podobně jako Augé a Relph si i Webber myslí, že „non-place“ se pořád rozšiřuje a je kvůli nárůstu objemu všudypřítomných neosobních (angl. „non-face-to-face“) zdrojů komunikace jevem moderní doby. „V současné době zřídka najdete člověka, který se nepodílí na účasti v prostorově rozsáhlých komunitách“ [286]. „Prostorově rozsáhlými komunitami“ míní Webber virtuální a fyzická dálková spojení.

V.1.4 Definice prázdných prostranství

Výše uvedené teorie samozřejmě nezodpovídají všechny otázky týkající se problematiky prázdných prostranství (je to dáno zejména tím, že od doby vzniku těchto teorií se toho hodně změnilo, a také tím, že jednotlivé teorie popisují různé podmínky – některé se týkají prostranství v USA a některé prostranství v Evropě), spíše stanovují rámec pro následující výzkum. Jak Augé, tak i Relph a Webber tvrdí, že prázdná prostranství jsou jevem současné doby. S tím mohu bezvýhradně souhlasit, neboť to potvrzuje množství faktorů, jejichž stručný přehled jsem uvedla již v kapitolách III a IV. Těžko však mohu s Augém souhlasit v tom, že prostranství a prázdná prostranství jsou opozičními polaritami. Připouštím spíše Relphovo tvrzení, že jsou to „jiné stavy“, neboť jako se mohou v dobře fungujícím prostranství objevit příznaky prázdnoty, tak i v prázdných prostranstvích existují někdy zárodky pro vznik plnohodnotného prostranství (potenciál prázdných prostranství se podrobněji rozebírá v kapitole VI). Sám Augé se zamýšlí také nad tím, že existuje možnost, aby se prostranství pod vlivem určitých faktorů stalo prázdným. Nesouhlasím s Webberovým názorem o prázdném prostranství mimo určitý fyzický kontext. Ztrácí se tak spojení prostranství s městem a výzkum se přesouvá do abstraktní oblasti. Avšak domnívám se, že rozebírání nefyzického stavu prostranství jako jedné podoby v rámci řady problémů, jak to dělá Relph, je pravděpodobně tím logičtějším postupem.

Augého definici „non-place“ považuji za nejvíce jasnou a konkrétní, a proto se o ni budu opírat: prázdné prostranství [287] je prostranstvím, které nelze definovat vztahem nebo historií ani identitou. Avšak tato definice potřebuje doplnění komentáře z výzkumů Augého, Relpha a Webbera pro přesnější formulace pojmu „prázdné prostranství“:

– *Prázdné prostranství nelze definovat vztahem.* Jak tvrdí Relph a Augé, definice prostranství zahrnuje nejenom jeho konkrétní charakteristiky, nýbrž také vztah prostranství s člověkem a možnost vztahů lidí mezi sebou v tomto prostranství, což se buď nevyskytuje vůbec, nebo je v prázdných prostranstvích minimální. Dle Webbera lze říci, že důležitým je rovněž kontextuální vztah prostranství (který je vymezen pojmem „blížkost“ – angl. „propinquity“). Prázdná prostranství se charakterizují minimálními vztahy s kontextem jak fyzickým (okolní prostředí), tak i sociálním (kontext života společenství v určitém místě).

– *Prázdné prostranství nelze definovat historií.* Historie se vyznačuje rozmanitostí, která se v prázdných prostranstvích častokrát nahrazuje uniformitou. Tak se – podle Relpha a Augého – různorodá prostranství rozkládají na více anonymních prostředí.

– *Prázdné prostranství nelze definovat identitou.* Prázdná prostranství nemají svoji identitu, která by je fyzicky a smyslově odlišovala od jiných prostranství. Relph říká, že prostranství nejen vypadají stejně, nýbrž jsou i chápána podobně. Nenabízejí také možnost pro vybudování osobité identity člověka v prostranství. Dle Relpha se nahrazují abstraktně uspořádaným systémem, který řídí zážitky člověka v určitém prostranství.

Po shrnutí výše řečeného můžeme tudíž definovat prázdná prostranství jako *všechna nezastavěná prostranství ve městě, která jsou předurčena k volnému přístupu každému bez omezení a která jsou charakterizována absencí vztahů prostranství s okolním prostředím a vztahů člověka s prostranstvím i mezi sebou, absencí historie, projevující se rozmanitostí prostranství fyzického a rozmanitostí sociálních interakcí mezi lidmi, i absencí identity prostranství samotného a možností vybudování identity člověkem v rámci určitého prostranství.* Prázdná

prostranství jsou důsledkem krizí sociálního, funkčního, kulturního a emocionálního komfortu člověka v městském prostředí, neodpovídají potřebám obyvatel a nemají zdroje stimulovat sociální interakce mezi lidmi.

Prázdná prostranství jsou důsledkem (prázdná prostranství nevznikají sama o sobě) komplexu problémů (nikoliv jediného určitého problému), které jsou spojeny s proměnami města a městského společenství. Důležité je uvědomit si, že definice prázdných prostranství se vztahuje nejenom na prostranství nedefinovaná a bez názvu, nýbrž také na prostranství definovaná jako veřejná. Zde je následováno Relphovo tvrzení, že z již existujícího plnohodnotného prostranství může vzniknout prostranství prázdné.

V.2 TYPOLOGIE PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ

Zajisté se nedá říci, že všechna prázdná prostranství ve městě jsou si podobná. Jak se struktura města proměňuje v čase a prostoru, tak jsou měnícím se útvarem i prázdná prostranství (některá více a některá méně). Mohou mít různou formu, velikost, strukturu, různě se začleňovat do struktury městských prostranství a také na ně různě působit, stejně jako na fyzické a sociální vztahy vyskytující se ve městě. Níže uvedená typologie prázdných prostranství je snahou vytvořit systém jejich klasifikace podle určitých příznaků a charakteristik, které jsou pro konkrétní prázdná prostranství společné. Tímto způsobem se vytváří vzory prostranství, což pomáhá lépe objasnit jev prázdných prostranství. Typologie je taktéž snahou nalézt vhodný jazyk pro popis prázdných prostranství, která jsou sama o sobě dostatečně různorodá a pro které by bylo záhodno nalézt více než jeden termín „non-place“. Proto slouží typologie také k dalšímu rozšíření definice prázdných prostranství.

Vytvoření typologie se opírá především o vlastní pozorování současného stavu prostranství ve velkých českých městech (s výjimkou Prahy), o analýzu výsledků výzkumu projektu „Moje náměstí“, který probíhal na Fakultě architektury VUT v Brně s podporou individuálního rozvojového projektu institucionálního rozvojového plánu v roce 2014, a také o analýzu odborné literatury českých a zahraničních autorů, včetně literatury týkající se typologie veřejných prostranství celkově, zejména pak špatně fungujících veřejných prostranství.

Prázdná prostranství jsou pomocí typologie rozebírána nejenom jako prostranství, která jsou pustá nebo opuštěná (tak si je často představujeme), nýbrž také jako dříve dobře fungující veřejná prostranství, která se následně změnila na prázdná. Pro lepší strukturování jsou různé typy prázdných prostranství rozděleny na tematické okruhy následovně:

Tematické rozdělení typologií

Obyvatelnost fyzická i sociální. Tento oddíl se týká především prázdných prostranství samotných a vztahu obyvatel města k nim. Rozebírá se vnitřní stav prostranství a procesy, které se v něm odehrávají. Vytipované druhy prázdných prostranství mají měřitelné atributy, což umožňuje posoudit prostranství pomocí číselných dat.

Prostranství ve vztahu k městu. Tento oddíl se týká vztahu prázdných prostranství a města a na základě toho se odvozují typy prostranství. Uspořádání města je měnícím se procesem, ve kterém mají určitou úlohu i prázdná prostranství, která město omezují nebo naopak oživují. Stejně jako prázdná prostranství ovlivňují město, tak i město ovlivňuje charakter a morfologické (tj. strukturální) vlastnosti prázdných prostranství. Proto je důležité se na ně podívat v kontextu města, se kterým komunikují nebo případně nekomunikují.

Morfologické vlastnosti prostranství. Tato část obsahuje popis konkrétních fyzických charakteristik prázdných prostranství, a to popis velikosti, formy a struktury hranic. Rozbor těchto vlastností umožňuje pochopit povahu prostranství v kontextu města.

Vznik a rozvoj prostranství. V tomto oddíle se popisují prázdná prostranství podle způsobů jejich vzniku a následující intenzity vývoje, což je nápomocným prvkem pro pochopení důvodů, které vyvolávají vznik prázdných prostranství.

Momentální stav prostranství. Tato část typologie je důležitá pro znázornění faktického stavu prázdných prostranství, jehož znalost je nutná pro revitalizaci a znovuoživení prostranství.

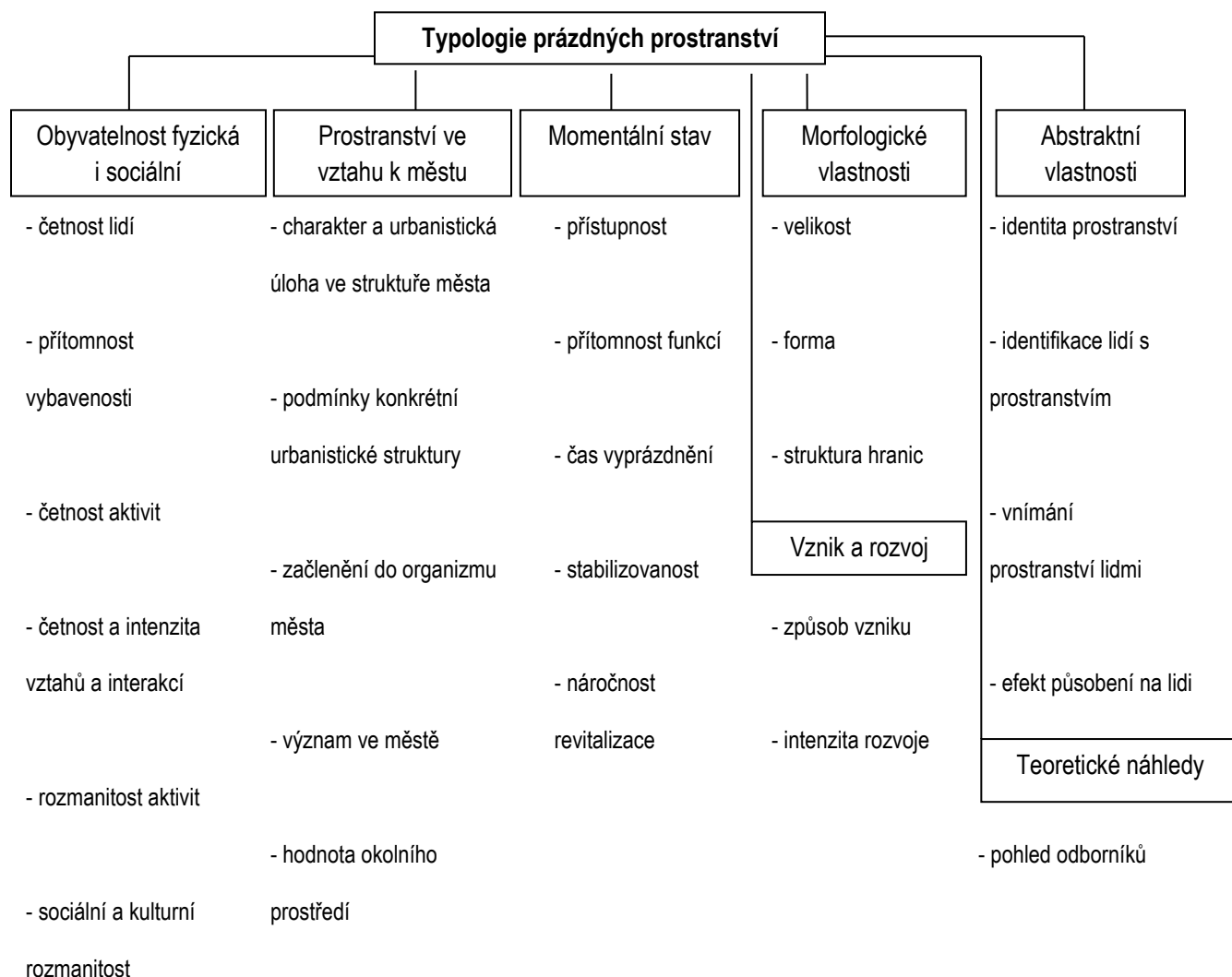

Nezměřitelné abstraktní vlastnosti. Tento oddíl se týká neměřitelných vlastností prostranství, které jsou však klíčovou složkou vztahu „člověk–prostranství“. Na tom, jak obyvatelé identifikují sebe sama s určitým místem, jak ho vnímají a jak na ně prostranství působí, jsou vybudovány jejich zážitky. Relph říká: „Význam prostranství může být zakořeněný ve fyzickém prostředí, objektech a aktivitách, které však nejsou charakteristikami prostranství – spíše vlastnosti prostranství jsou lidské záměry a zážitky“ [288]. Navzdory tomu, že se abstraktní vlastnosti nedají změřit pomocí číselných dat, dají se určit dle jiných ukazatelů.

Teoretické názory. Tato část typologie popisuje přehled názorů odborníků o prázdných prostranstvích, na základě čehož se definují typy prostranství. Znázornění těchto typů představuje pomoc při chápání různých odborných výzkumů, které přestože zkoumají stejnou problematiku, se mohou lišit ve směru zkoumání tématu a v metodě, kterou používají.

Schéma 3. Tematické rozdělení typologií prázdných prostranství

OBYVATELNOST FYZICKÁ I SOCIÁLNÍ

V.2.1 Dle četnosti lidí v prostranství

Tento typ klasifikace se v mysli možná spojuje s představou prázdného prostranství nejčastěji. Přítomnost nebo nepřítomnost lidí v prostranství a také jejich hustota se zjišťuje podle počtu osob v určitém prostranství objevujících se za jednotku času na jednotku plochy. Pro prostranství s různým charakterem (park, ulice, náměstí a jiné) a pro prostranství, která se nacházejí v různém prostředí (historické jádro města, nebo čtvrti v příměstské oblasti, malé, nebo velké město, město v hustě, nebo naopak v málo obydleném státu atd.), jsou číselné hranice mezi konkrétními typy samozřejmě rozdílné. Popis k jednotlivým typům uvádím nicméně se zřetelem na přítomnost lidí:

– Zcela prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí – jedná se o prostranství, které není lidmi navštěvováno. Důvody k tomu mohou být různé: prostranství není přístupné, není na trase, kterou obyvatelé používají, je

schované tak, že o něm obyvatelé nevědí nebo ho nevidí, má odpuzující vzhled, je pro lidi nebezpečné atd. Jako příklady takových prostranství mohu uvést brownfieldy, proluky, oplocená prostranství, prostranství blízko silnice atp.

– Značně prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí – jedná se o prostranství, které není absolutně prázdné, protože se v něm lidé objevují, avšak ne často a ani se tam nezdržují dlouho. Mohou to být špatně fungující veřejná prostranství, zbytkové travnaté plochy na dopravních křižovatkách, zanedbané parky, kterými se jenom prochází, a jiné.

– Poloprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí – jde o zvláštní prostranství, kterému nemůžeme říkat prázdné (protože v podstatě prázdné není), ale na druhou stranu nedává smysl nazývat jej ani naplněným. Mohou to být například prostranství před některými kancelářskými budovami nebo před nákupními centry, která jsou používána pouze pracovníky těchto zařízení (kouří se tam nebo diskutuje o ničem) jenom v omezeném časovém intervalu (totiž v pracovní době). Obyvatelé města ale nemají důvod taková prostranství navštěvovat.

– Mírně nebo částečně prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí – je to prostranství, které na svůj plošný potenciál není dostatečně zahuštěno nebo jehož určité části nejsou rovnoměrně využívány. Například východní část Mendlova náměstí v Brně (jde o prostor před kostelem sv. Anny a prostor tramvajové zatáčky) je využívána výrazně méně než část západní (viz obr. 70).

– Neprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí – je to prostranství, které je rovnoměrně a dostatečně využíváno v průběhu celého dne.

Příklad č. 1 [289]. Pro znázornění výše uvedených typů používám příklad několika brněnských náměstí, na kterých se v průběhu všedního dne (po dobu 16 hodin) zjišťoval celkový počet navštěvujících osob. Na základě získaných dat se spočítal průměrný počet osob za jednu hodinu na 10 m², který na Bosonožském náměstí činí 0,03 osoby, na Jakubském náměstí 5,36 osoby, na náměstí Republiky 0,3 osoby, na Burianově náměstí 0,44 osoby, na náměstí Míru 0,65 osob, na Holandské ulici 0,19 osob. Z toho lze vyvodit, že Bosonožské náměstí patří do typu „značně prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí“, Holandská ulice patří do typu „poloprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí“, náměstí Republiky, Burianovo náměstí a náměstí Míru se mohou zařadit do typu „mírně nebo částečně prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí“ a Jakubské náměstí zjevně patří do typu „neprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti lidí“. Samotná čísla nejsou samozřejmě jediným faktorem, který rozhoduje. Také se musí brát v potaz způsob využití, jak jsem se o tom už zmínila na příkladu Mendlova náměstí.

Obr. 70. Schéma záznamu využití prostranství Mendlova náměstí. 1 bod = 10 osob [290].

V.2.2 Dle přítomnosti vybavenosti v prostranství

Jedná se o fyzickou prázdnotu, která je determinována přítomností nebo nepřítomností vybavenosti v prostranství, taktéž o stav a umístění vybavenosti. Nepřítomnost nebo omezení četnosti fyzických objektů (pouliční mobiliář, umělecká díla, vodní prvky a další prvky v prostranství) ovlivňuje možnosti lidí využívat určité prostranství, tvoří vzhled prostranství a může také vést k jeho monotónnosti. Určuje se podle počtu prvků vybavenosti na jednotku plochy prostranství. Zjištění číselné hranice určitého prostranství se opírá o jeho typ a o charakter okolního prostředí. Musí se brát v potaz nejen fyzický počet prvků vybavenosti, ale také to, zda jejich stav umožňuje využívání a zda umístění vybavenosti posiluje život obyvatel a vyhovuje jejich potřebám.

– Prázdné prostranství ve smyslu vybavenosti – to znamená, že v prostranství buď není žádná vybavenost, nebo je přítomna v minimální míře, totiž není dostatečná na obsah a velikost prostranství, většinou plochy prostranství chybí vybavenost. Příkladem mohou být Londýnské náměstí v Brně, které vybavenost postrádalo zcela, nebo Mikuláškovo a Bosonožské náměstí, jejichž vybavenost je velmi omezená.

– Poloprázdné prostranství ve smyslu vybavenosti – přítomné vybavení částečně zaplňuje prostranství. Charakteristickým rysem tohoto typu je taktéž absence různorodosti vybavenosti. Jako příklad mohu uvést Burianovo náměstí v Brně, jehož vybavenost se skládá z míst na sezení umístěných jenom v jedné části prostranství.

– Neprázdné prostranství ve smyslu vybavenosti – přítomné vybavení zaplňuje většinu plochy prostranství a vyznačuje se různorodostí. Jedním z příkladů je Jakubské náměstí v Brně: po celé ploše se nachází vybavenost v podobě primárních a sekundárních míst na sezení i vodního uměleckého díla, které je zároveň místem hry pro děti.

Příklad č. 2. Pro znázornění popsaných typů jsem jako příklady vybrala náměstí v historickém jádru města Brna, která mají přibližně stejnou velikost: Jakubské náměstí (2421 m²), Kapucínské náměstí (2144 m²), Římské náměstí (1588 m²) a Šilingrovo náměstí (1987 m²). Po analýze vybavenosti každého náměstí lze říci, že Šilingrovo náměstí je „prázdné prostranství ve smyslu vybavenosti“, protože na něm není vybavenost, která by obyvatelům poskytovala možnost využívat prostranství k odpočinku a pouličním aktivitám; Kapucínské náměstí a Římské náměstí jsou „poloprázdná prostranství ve smyslu vybavenosti“, protože navzdory tomu, že na náměstích vybavenost přítomna je, není různorodá (pouze místa na sezení); Jakubské náměstí není sice také dostatečně zaplněno prvky vybavenosti, má však jejich různorodost (místa na sezení, která se liší ve způsobu využívání, vodní prvek), proto se může přiřadit k typu „neprázdné prostranství ve smyslu vybavenosti“. Je důležité upozornit na to, že se počítala konstantní vybavenost, která podporuje lidské vztahy a komunikaci (totiž pouliční mobiliář, umělecká díla, vodní prvky, interaktivní prvky, bez elementů osvětlení a vegetace), nikoliv dočasná vybavenost (zahrádky kaváren a restaurace v prostranství se nebraly v úvahu, protože nejsou dány tímto prostranstvím, nýbrž jsou soukromým majetkem).

V.2.3 Dle četnosti aktivit v prostranství

Je třeba říci, že přítomností lidí a vybaveností klíčové faktory, podle nichž můžeme určit, zda je prostranství prázdné, či ne, zdaleka nekončí. Tímto způsobem je prázdnota v této typologii determinována přítomností nebo nepřítomností aktivit, které se v prostranství odehrávají. Určuje se podle počtu osob konajících stacionární aktivity v prostranství za jednotku času na jednotku plochy. Bere se také v úvahu, zda se v prostranství konají významné události (celoměstského nebo lokálního charakteru), a pokud ano, jak často (pravidelně, nebo spíše výjimečně). Přítomnost nebo absence událostí ovlivňuje rozmanitost života obyvatel.

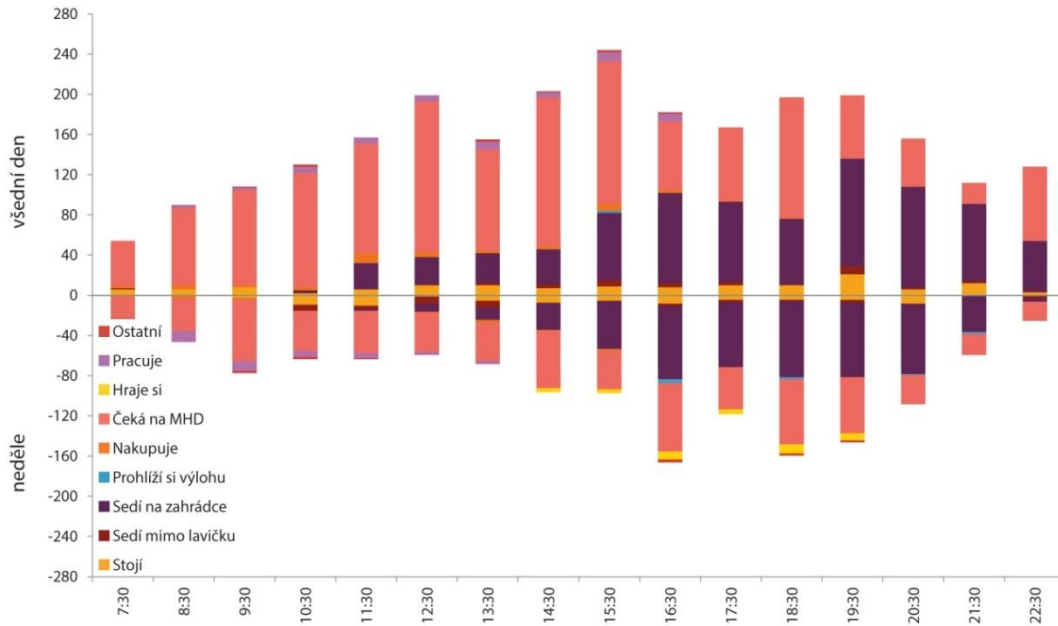
– Prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti aktivit – jde o prostranství, na kterém se koná aktivit málo, nebo dokonce vůbec žádné. Charakter aktivit je spíše nucený než zvolený, tj. lidé jsou vlivem určitých faktorů (například absence jiné možnosti) nuceni konat své aktivity v prostranství (občas někdo přejde se psem nebo jde na zastávku MHD atp.). Mohou to být zóny na transportních křižovatkách, podchody, nevyužívané ulice – kupříkladu ulice Husova nebo ulice Novobranská v Brně.

– Poloprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti aktivit – jde o prostranství, na němž se aktivity objevují nerovnoměrně po celé ploše prostranství. Například na náměstí Republiky v Brně je zjevné, že nejvíce aktivit se odehrává ve východní části, přičemž jeho západní část zůstává skoro prázdná.

– Neprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti aktivit – skoro celé prostranství je naplněno aktivitami, přičemž charakter těchto aktivit není nucený, kupříkladu ulice Joštova v Brně.

Příklad č. 3 [291]. Na příkladu několika brněnských náměstí ilustruji popsané typy. Průměrná četnost stacionárních aktivit v prostranství za 1 hodinu (všedního dne) na 1000 m² plochy náměstí je následující: Bosonožské náměstí 0,5 aktivit, Mendlovo náměstí 5 aktivit, Jakubské náměstí 47 aktivit, náměstí Republiky 2 aktivity, Burianovo náměstí 2 aktivity, náměstí Míru 3 aktivity, Halasovo náměstí 1 aktivita, Holandská ulice 2 aktivity. Na základě těchto číselných dat lze vyvodit, že Bosonožské náměstí patří do typu „prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti aktivit“, Mendlovo náměstí, náměstí Republiky, Burianovo náměstí, náměstí Míru, Halasovo náměstí a Holandská ulice nejspíše odpovídají typu „poloprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti aktivit“, Jakubské náměstí je zřejmě

„neprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti aktivit“. Důležité je také vzít v úvahu, že navzdory relativně stejnému počtu aktivit v různých prostranstvích závisí jejich četnost a hustota také na velikosti plochy. Tak například průměrný počet aktivit (ve všední den) na Mendlově náměstí je 155 za 1 hodinu a na Jakubském náměstí 113 za 1 hodinu, což jsou víceméně podobná číselná data, ale vzhledem k velikosti plochy prostranství je to jiná situace: na Mendlově náměstí 5 aktivit na 1000 m² a na Jakubském náměstí 47 aktivit na 1000 m². Důležitým faktorem je samozřejmě rovněž rovnoměrnost rozmístění aktivit v prostranství.

Graf 8. Graf četnosti a charakteru aktivit na Mendlově náměstí mezi 7. a 23. hodinou [292].

Graf 9. Graf četnosti a charakteru aktivit na Jakubském náměstí mezi 7. a 23. hodinou [293].

V.2.4 Dle četnosti a intenzity vztahů a interakcí v prostranství

Aktivity odehrávající se v prostranství mohou jak stimulovat interakce mezi obyvateli, tak i nemít na ně jakýkoliv vliv. Zřejmě je tomu tak, že vztahy a interakce v projevující se prostranství jsou právě těmi faktory, které je naplňují. Proto tady nabízím další typologii prázdnoty, která je determinována přítomností nebo nepřítomností vztahů a interakcí mezi obyvateli a jejich intenzitou. Určuje se podle počtu lidí zdržujících se v prostranství za účelem vytvářet určité interakce s jinými obyvateli (například popovídat si, hrát si, dát si společně kávu atd.). V metodě a nástrojích stanovení četnosti a intenzity vztahů a interakcí v prostranství nejlépe uspěl americký architekt a urbanista W. Whyte [294].

– Prázdné prostranství ve smyslu přítomnosti interakcí a vztahů – navzdory tomu, že se mohou v prostranství objevovat aktivity, nejsou mezi nimi takové, které by mohly stimulovat vztahy a interakce mezi obyvateli. Jde častokrát o rozlehlá a anonymní prostranství v sídlištních nebo čtvrtích v příměstských zónách (tzv. *sídelní kaše*), jejichž obyvatelé se navzájem neznají a netuší, kdo jsou jejich sousedé.

– Poloprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti interakcí a vztahů – týká se prostranství s omezenou četností vztahů a interakcí nebo prostranství se zjevně dominantním typem aktivit, které převládají nad jinými aktivitami. Mohou to být kupříkladu dopravní uzly, jejichž dominantní aktivitou je čekání na zastávce.

– Neprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti interakcí a vztahů – názornými příklady tohoto typu jsou čtvrti s rozvinutými sousedskými vztahy nebo prostranství v pěších zónách v centrech a blízko centra – jsou charakterizované množstvím vztahů a interakcí rovnoměrně po celé ploše prostranství.

Příklad č. 4 [295]. Uvedené typy se zobrazují na příkladech Bosonožského náměstí, Mendlova náměstí, Jakubského náměstí, náměstí Republiky, Burianova náměstí, náměstí Míru, Halasova náměstí a Holandské ulice v Brně, které mají četnost aktivit (stimulující vytváření vztahů a interakcí mezi obyvateli) za 1 hodinu na 1000 m² plochy prostranství (ve všední den) následující: 0,3 aktivit, 2 aktivity, 47 aktivit, 2 aktivity, 0,5 aktivit, 2 aktivity, 2 aktivity, 3 aktivity. Proto mohou říci, že Bosonožské a Burianovo náměstí jsou „prázdná prostranství ve smyslu přítomnosti interakcí a vztahů“, Mendlovo náměstí, náměstí Republiky, náměstí Míru, Halasovo náměstí a Holandská ulice jsou „poloprázdná prostranství ve smyslu přítomnosti interakcí a vztahů“, Jakubské náměstí patří do typu „neprázdné prostranství ve smyslu přítomnosti interakcí a vztahů“. Důležité je povšimnout si také toho, že četnost aktivit, v jejichž průběhu vznikají vztahy a interakce mezi lidmi, není totéž jako četnost všech aktivit na prostranství celkově. Kupříkladu na Mendlově náměstí se za hodinu odehraje celkem 155 aktivit, ale jenom 56 aktivit stimulujících vztahy a interakce (viz graf 8).

V.2.5 Dle rozmanitosti aktivit v prostranství

V předchozí typologii jsem se již zmínila o tom, jak se může stát, že určitá aktivita má značnou převahu nad ostatními. V tomto případě si člověk nemá z čeho vybírat, může se toliko podřizovat dominujícím aktivitám. A tak se pro něj prostranství může stát prázdným, totiž prázdným co do možnosti vybrat si, realizovat svá různorodá přání a prožít rozmanité zážitky. Dá se říci, že prostranství naplňuje co největší spektrum aktivit, navíc ve vyváženém poměru. J. Walljasper píše: „Prostranství, která máme nejraději, jsou taková, ve kterých se provozuje různorodost

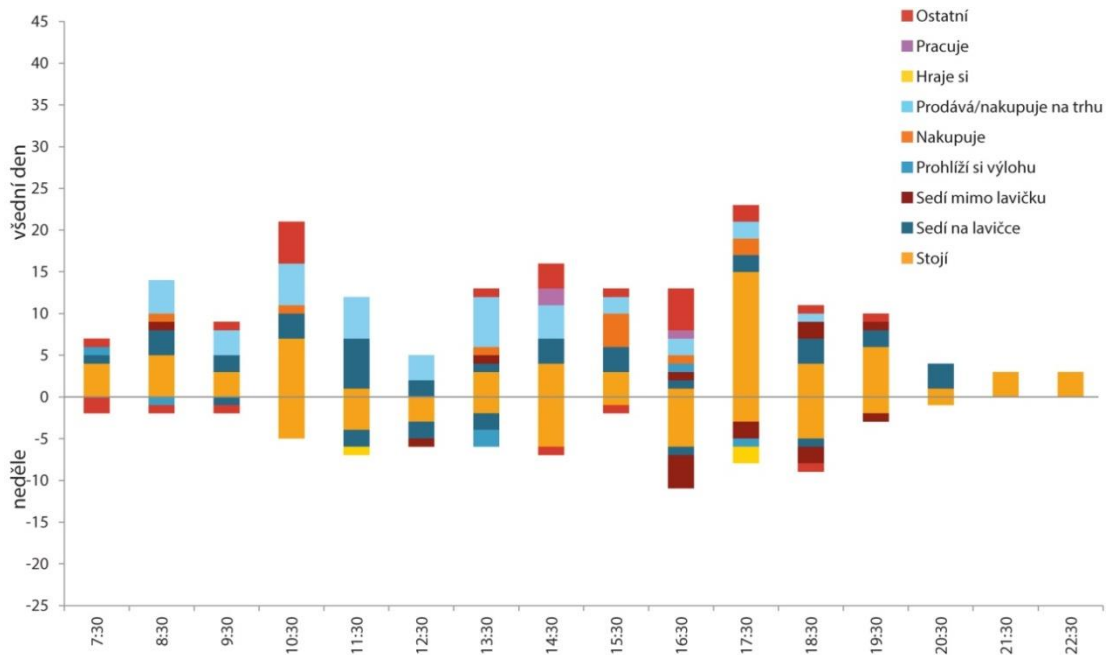
aktivit“ [296]. Rozmanitost aktivit se určuje podle poměru aktivit různého charakteru mezi sebou. Čím rozmanitější je charakter, tím je prostranství méně monotónní.

- Prázdné prostranství ve smyslu rozmanitosti aktivit – týká se prostranství, ve kterých se buď objevuje omezený počet aktivit celkově (jedna až dvě aktivity) nebo je jedna z aktivit výrazně dominantní, jako například na brněnském Mendlově náměstí, kde aktivita „čekání na MHD“ zjevně potlačuje jiné typy aktivit.
- Poloprázdné prostranství ve smyslu rozmanitosti aktivit – týká se prostranství, ve kterých jsou navzdory tomu, že spektrum aktivit je široké, přítomny dominantní aktivity, jako je tomu kupříkladu na náměstí Míru v Brně.
- Neprázdné prostranství ve smyslu rozmanitosti aktivit – je to prostranství s rozmanitým spektrem aktivit, které mezi sebou navzájem vykazují vysoký stupeň rovnováhy. Příkladem může být Halasovo náměstí v Brně.

Příklad č. 5 [297]. Jedním z příkladů prostranství s dominující aktivitou může být náměstí Míru v Brně (graf 10). Velmi výraznou aktivitou je na něm čekání na MHD, z celkového počtu aktivit (304 aktivity za všední den) tvoří 51 % (155 aktivit za všední den). Halasovo náměstí je naopak příkladem rozmanitosti aktivit vyvážených v prostranství, což ukazuje graf 11.

Graf 10. Graf četnosti a charakteru aktivit na náměstí Míru mezi 7. a 23. hodinou znázorňuje dominanci „čekání na MHD“ nad jinými aktivitami [298].

Graf 11. Graf četnosti a charakteru aktivit na Halasově náměstí mezi 7. a 23. hodinou znázorňuje rozmanitost aktivit [299].

V.2.6 Dle sociální a kulturní rozmanitosti v prostranství

Složení sociální a kulturní struktury obyvatelstva určitého prostranství má na charakter vztahů v prostranství a způsoby jeho využití rovněž vliv. Proto bude prostranství ve čtvrtích s rozmanitějším spektrem obyvatelstva pravděpodobně využíváno jinak než prostranství ve čtvrtích s absencí široké škály sociálního a kulturního složení (mluvím tedy například o tzv. čtvrtích „ghettech“ nebo o čtvrtích, jejichž struktura se skládá převážně z obyvatel stejného věku nebo finančního blahobytu atp.). Je zřejmé, že lidé různých sociálních skupin mají různé nároky na rozmístění, typ a standard vybavení. Čím je proto složení obyvatelstva různorodější, tím bohatší je i charakter prostranství, neboť každá sociální skupina ho využívá jinak, podle svých potřeb, a mezi lidmi jednotlivých skupin se formují také rozmanitější interakce. Proto mohou prostranství rozdělit na následující typy:

- Prázdné prostranství ve smyslu sociální a kulturní rozmanitosti – je to prostranství s absencí široké škály sociálního a kulturního složení. Příkladem mohou být některá sídliště, ve kterých bydlí převážně lidé staršího věku, nebo uzavřené čtvrti v příměstské oblasti, jejichž obyvateli jsou lidé s vysokou úrovní blahobytu. Seznam příkladů mohou doplnit také kancelářské soubory a technologické parky, ve kterých je sociální složení tvořeno toliko lidmi pracujícími v těchto institucích.
- Neprázdné prostranství ve smyslu sociální a kulturní rozmanitosti – je to prostranství s výraznou sociální a kulturní rozmanitostí.

PROSTRANSTVÍ VE VZTAHU K MĚSTU

V.2.7 Dle charakteru a urbanistické úlohy ve struktuře města

Prázdná prostranství jsou jako všechna ostatní prostranství ve městě účastníky jediného živého organismu nazývaného „město“. Sledováním role, kterou prázdná prostranství ve městě hrají, se zabývám v této typologii. Odhaluji charakter, atributy a účinky jednotlivých typů. Pro názvy následujících typů používám metaforicky založená pojmenování (doplňena také o anglickou analogii), která podle mého názoru nejlépe odrážejí podstatu jednotlivých prázdných prostranství.

– „Bariéry“ (angl. „barriers“) – jsou to prostranství, která se chovají jako překážky buď fyzické, nebo psychologické. Ve městě to mohou být intenzivní dopravní pruhy, které se nedají fyzicky překonat, uzavřená prostranství nutící lidi je obcházet (průmyslové areály, parky zavírající se přes večerní a noční hodiny jako například Tyršův sad v Brně atd.) nebo prostranství, která kvůli všelijakým překážkám v nich se nacházejícím a/nebo špatnému povrchu nejsou přizpůsobena lidem a jejich fyzickým možnostem (hlavně lidem staršího věku a lidem s omezenými možnostmi pohybu). Rozdělená prostranství se mohou stát bariérou, když chybí mezi jejich různými částmi propojení – kupříkladu nábřeží bez propojení obou stran. Z psychologického hlediska tvoří nebezpečné lokality kvůli vysoké úrovni kriminality jakousi sociální bariéru a totéž mohou říci o některých veřejných prostranstvích, která v určitou časovou dobu vyvolávají pocit nebezpečí u obyvatel, kteří se je proto snaží obcházet (například parky v noci). Charakter a/nebo vzhled prostranství může formovat psychologickou bariéru ve formě pocitu nelibosti k prostranství a odtržení od něj (ulice Husova v Brně má natolik neatraktivní charakter, že ji obyvatelé raději překonají tramvají, než projdou pěšky).

Obr. 71. Příklad prázdného prostranství typu „bariéra“ na ulici Koliště v Brně [300].

– „Pláně“ (angl. „voids“, „waste lands“) – prostranství častokrát velkého rozsahu, kterým chybí charakter a identita a která se definují slabým napojením na již existující městskou strukturu. Synonymem takových prostranství je nicota. Metaforicky se dá takové prostranství přirovnat k propasti nebo osamocenému ostrovu, které jsou bez spojení s městem. Jako příklad mohu uvést areály shopping mallu (včetně zóny parkoviště kolem) nebo rozsáhlá sídliště.

Obr. 72, 73. Příklady prázdného prostranství typu „pustiny“ v Brně [301].

– „Mezery“ (angl. „gaps“, „breaks“, „blanks“) – nezaplňená prostranství menšího rozsahu (na rozdíl od „pustiny“). Jsou to „náhle“ vynechané části z masy města, ne nepodobné větám, které chybí v textu. Názorným příkladem „mezery“ mohou být proluky. „Mezery“ mohou vzniknout také v již fungujícím veřejném prostranství a stát se jeho částí – například částí ulic s absencí aktivního parteru nebo anonymním prostranstvím podchodů a přechodů vznikajícím jako „bílé zóny“ na cestě pohybu člověka. Charakter „mezer“ nemůže myslím převzít celé prostranství (kupříkladu ulice Husova nemá charakter „mezery“), protože má spíše povahu úseku než celku a pro svou definici potřebuje kontext okolí. Navzdory tomu, že „mezery“ mohou tvořit jen malou část určitého prostranství, mají na ně velký dopad. Například ukončení ulice Antonína Slavíka v Brně formuje „mezeru“, která vznikla jako zadní prostor nemocnice, a i když se nachází na samém konci ulice, tvoří její celou perspektivu.

Obr. 74. Příklad prázdného prostranství typu „mezeru“ na křižovatce ulic Milady Horákové a Koliště v Brně [302].

– „Ztracená prostranství“ (angl. „lost spaces“) – jsou prostranství, která se z města z nějakých důvodů doslova ztratila nebo vypadla. „Ztracená prostranství“ mohou být ta, která zmizla nebo se rozpadla vlivem jiných, silnějších faktorů a sil. Brněnská okružní třída je jedním z příkladů: koncept celostního zeleného pásma, který – podobně jako Ringstraße ve Vídni – měl vzniknout na místě původních hradeb a sloužit k účelu rekreace a kultury pro širokou

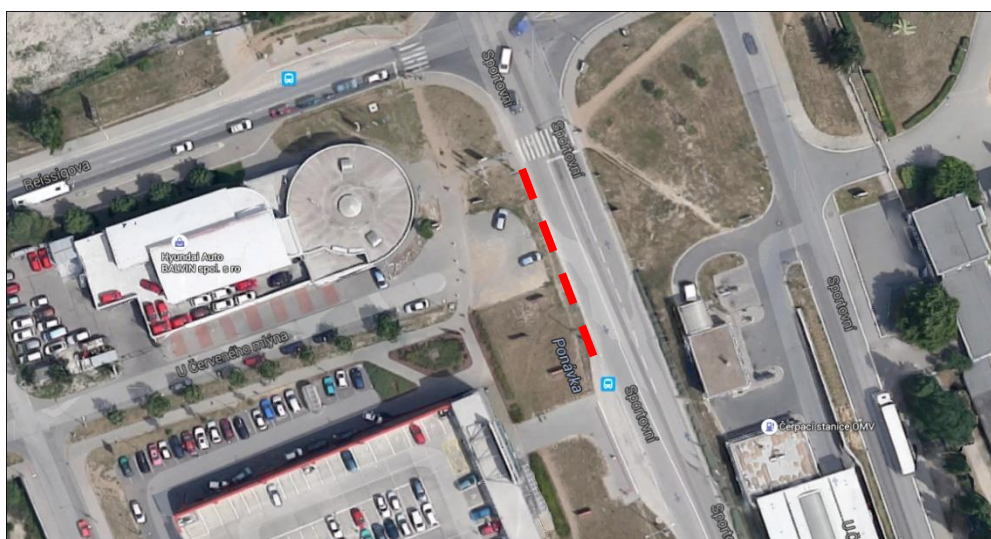
veřejnost, se pod nátlakem dopravních sil, které do města doslova vtrhly, úplně rozpadl. Totéž se stalo Mendlovu náměstí v Brně, jehož význam a charakter vymizel a jež se postupnými zásahy proměnilo v dopravní uzel.

– „Zbytková prostranství“ (angl. „leftovers“) – prostranství, která zbyla v průběhu tvoření jiných, „důležitějších“ prostranství. Podobně, jako přebývají po přípravě nějakého chodu zbytky jídla, zůstávají ladem taktéž prostranství, která nebylo možné zahrnout do „hlavního jídla“. Mohou to být například fragmenty prostranství kolem mimoúrovňových křižovatek, travnaté plochy lemující budovy nebo trávníky mezi cestami, které nikdo nepoužívá. Jsou to tzv. prostranství „o ničem“, a to kvůli své malé velikosti a/nebo zvláštní formě. Znovu se vrátím k příkladu již zmíněného Mendlova náměstí, jehož ucelená plocha se rozdrtila různými dopravními pruhy, mezi nimiž tu a tam zůstala „zbytková prostranství“.

Obr. 75, 76. Příklady prázdných prostranství typu „zbytková prostranství“ v Brně [303].

– „Pauzy“ (angl. „pauses“) – prostranství tvořící jakousi přestávku mezi jinými prostory ve městě nebo místa zadržení toku jednoho prostranství. Příkladem mohou být trojúhelníkové zóny nebo vytažené pásy (zatravněné nebo vydlážděné) mezi dopravními pruhy, jejichž účelem je poskytnout ostrůvky bezpečnosti pro chodce; někdy mohou dosahovat i velikosti menšího parku. Takových příkladů je více. Charakteristikou „pauzy“ je to, že přerušuje průběh určité aktivity (například chůze – v případě chodníků kolem nákupního centra NC Královo Pole (obr. 77)).

Obr. 77. Příklad prázdného prostranství typu „pauza“ v místě, kde chybí chodník, Brno [304].

- „Opuštěná prostranství“ (angl. „abandoned spaces“) – prostranství, která jsou z nějakých důvodů ponechána prázdná. Typickým příkladem jsou *brownfieldy* – průmyslové areály, jejichž původní funkce výroby se přesunula za město. Nebo jiná prostranství, která ztratila svoji původní funkci a pro která se ještě nenašlo nové využití (například kvůli majetkoprávním sporům nebo nedostatku finančních prostředků majitele atd.).
- „Zapomenutá prostranství“ (angl. „forgotten spaces“) – prostranství, která byla zapomenuta nebo přehlédnuta. Příkladem takového prostranství jsou některá nábřeží, která tím, že nejsou aktivně zahrnuta do společného systému městských prostranství, mohou po léta ležet bez povšimnutí, jakoby odsunuta „na vedlejší kolej“. Nebo prostranství, na kterých se plánovalo něco postavit, ale časem se plány změnilly a prostranství zůstala zapomenuta.
- „Neobsazená prostranství“ (angl. „vacant spaces“) – prostranství, pro která se z různých důvodů nenašla funkce, a proto se uchovala neobsazená. Nedotčena zůstávají například prostranství v jižním centru v Brně kvůli nevyřešené otázce s přesunem hlavního nádraží.

V.2.8 Dle podmínek konkrétní urbanistické struktury

Charakter a morfologické vlastnosti jednotlivých prázdných prostranství jsou dány podmínkami konkrétní urbanistické struktury, ve které se nacházejí. Historický vývoj určitého typu městské zástavby, prostorová situace, intenzita života (například je obvyklé, že v centru města je více intenzivní než na okraji) a funkce, které se tam realizují, mají na prázdná prostranství značný dopad. Tak kupříkladu prostranství typu „mezera“ (viz V.2.7) v historickém jádru města a prostranství téhož typu v příměstské zástavbě budou mít očividně jiný charakter, velikost, formu a jiný typ spojení s okolím. Proto je důležité rozlišovat prázdná prostranství také dle jejich umístění v určité urbanistické struktuře:

- V historickém jádru města – hustá, těsná a častokrát nepravidelná struktura na původní historické osnově je typická pro historické jádro města. Veřejná prostranství mají složitý tvar a uzavřený charakter. Charakteristická je blízkost všech elementů struktury, jejich vzájemné propojení, vysoká intenzita zastavení, minimalizace počtu neurčitých veřejných ploch (vyvolaná šetřením prostoru), kulturní, historické a vizuální vrstvení a rozmanitost. Převládá směšování různých funkcí. Ve struktuře historického jádra města se jasně objevuje jedno nebo několik prostranství (obvykle náměstí) hrající do značné míry roli center společenského života. Prázdná prostranství, která vznikají v takové struktuře, jsou v těsném propojení s kontextem – značně ovlivňují okolí, stejně jako kontext ovlivňuje je. Prázdná prostranství v historickém jádru města mohou mít nepravidelnou formu, mění se charakter a velikost, jelikož jádro města je velmi živým organismem, který každodenně prochází velkými a malými proměnami. Vznikající prázdná prostranství se rychle zapojují do struktury jádra, a proto je občas těžké je rozpoznat. Specifickým elementem historického jádra některých měst jsou prostranství na místě bývalých opevnění (tzv. okružní třídy). Mohou lemovat celé jádro a jsou přechodnou hranicí mezi jádrem a ostatním městem. Prázdná prostranství vznikající na okružní třídě nebo celá okružní třída chovající se jako velké prázdné prostranství mohou však výrazně ovlivňovat nejenom jádro města, nýbrž i město celé.
- V historických jádrech integrovaných sídel – kompaktní urbanistická struktura na původní historické osnově. Obvykle navazuje na dopravní komunikace (nacházející se na místě původních historických cest), které mohou být zároveň veřejnými prostranstvími hrajícími úlohu těžišť společenského života a taktéž tvořícími kompoziční a orientační osy. Struktura má nepravidelný charakter, je na rozdíl od historického jádra města méně stíněná, ale

stejně ucelená. Prázdná prostranství, která tady vznikají, značně ovlivňují okolí, ale pouze v rámci konkrétního integrovaného sídla, mají „nerovný“ tvar a podřizují se struktuře jádra.

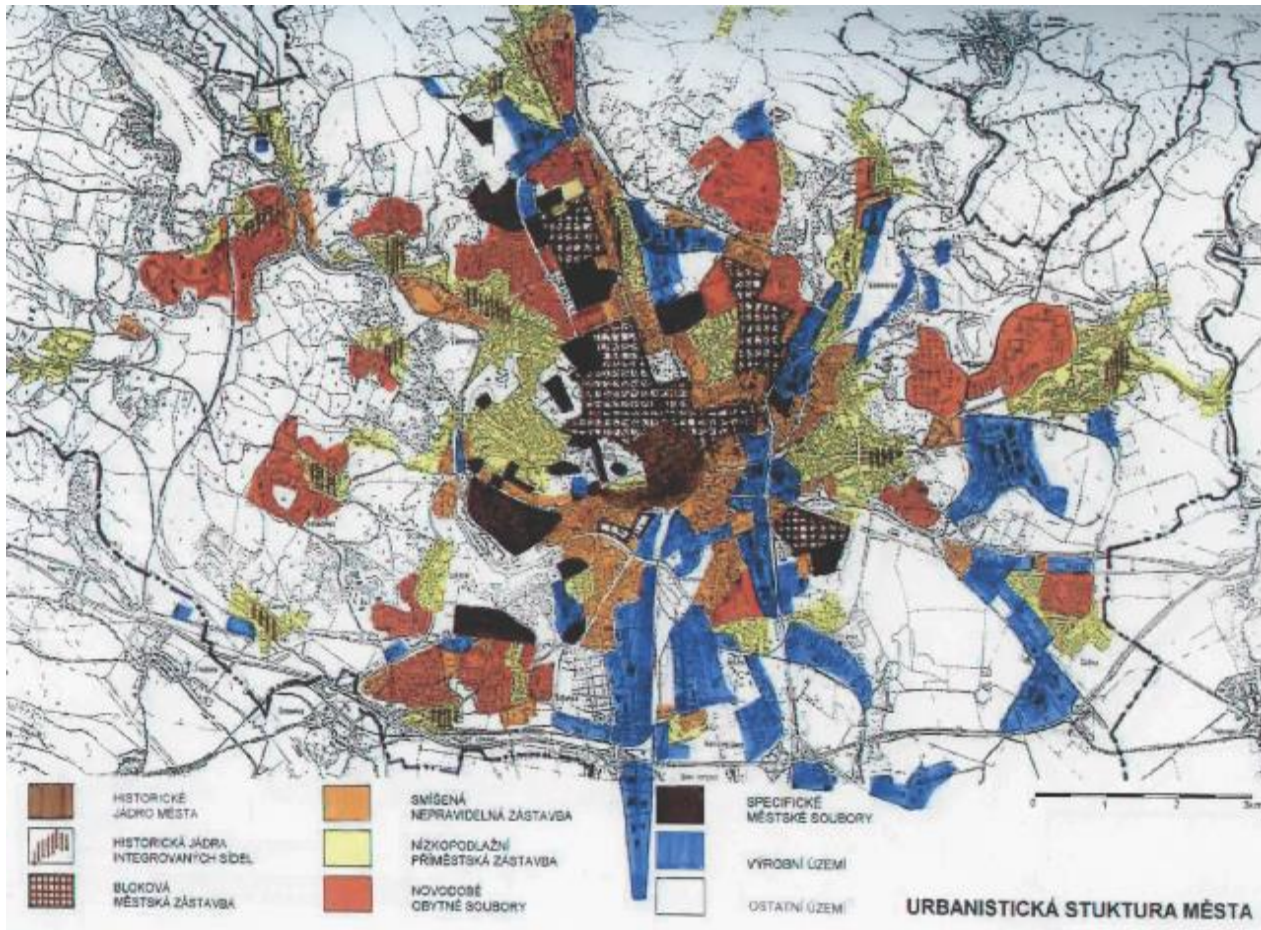
– V městské blokové zástavbě – urbanistická struktura má pravidelnou pravoúhlou formu a logický řád bez výrazných, dominantních prvků. Veřejná prostranství se podřizují kompozici struktury (nevznikají „náhodně“, nýbrž v rámci určené sítě ulic a blokových jednotek), mají jasný tvar a otevřený charakter. Prázdná prostranství vznikající v blokové zástavbě se podřizují jasnému schématu struktury, která má mezi jednotlivými elementy srozumitelné hranice (mezi privátním a veřejným prostranstvím, mezi blokem a ulicí atd.). Prázdná prostranství v této struktuře mají taktéž jasně vymezené hranice s okolím i formu. Přítomnost prázdných prostranství v městské blokové zástavbě je častokrát zřetelná a může narušovat celistvost struktury (na rozdíl od prázdných prostranství v historickém jádru).

– Ve smíšené nepravidelné zástavbě – prázdná prostranství ve struktuře smíšené nepravidelné zástavby nemají jasný tvar a hranice, častokrát netvoří velké plochy. Protože samotná struktura není jasně definována, prázdná prostranství, která v ní vznikají, do struktury zapadají a vůbec ji nenarušují (na rozdíl od prázdných prostranství v blokové zástavbě).

– V nízkopodlažní příměstské zástavbě – struktura nízkopodlažní příměstské zástavby se charakterizuje větší intimitou, menší hustotou a relativním rozvolněním. Poptávka po záměrně vyhrazených veřejných prostranstvích jakožto centrech společenského života je malá, a proto jsou vlastně volná prostranství „prvními kandidáty“ stát se ve struktuře prázdnými prostranstvími. Vznikající prázdná prostranství neovlivňují výrazně kontext, nenarušují strukturu a nejsou častokrát velkého rozsahu.

– V novodobých obytných souborech – soubory se charakterizují rozsáhlou rozvolněnou zástavbou bez zřetelné formy a struktury, která postrádá lidské měřítko a orientaci. Prostranství nazývaná „veřejná“, která se tu vyskytují, nemají identitu ani charakter, taktéž nemají jasný tvar a hranice. Struktuře chybí kompaktnost a blízkost elementu a jejich propojení mezi sebou. Chybí také jasně definovaná jádra společenského života. Vzhledem k výše řečenému se dá říci, že novodobé obytné soubory jsou nejčastější „základny“ pro vznik prázdných prostranství. Značná velikost (občas zahrnuje celý obytný soubor), nejasná forma a nezřetelné hranice jsou pro prázdná prostranství této struktury typické.

– Ve specifických městských souborech – soubory jsou slabě navázány na město, ne vždy mají srozumitelnou strukturu. Prázdná prostranství tam vznikající se určují specifickým charakterem souborů a funkce, která se tam realizuje.

Obr. 78. Rozdělení města na urbanistické struktury na příkladu města Brna [305].

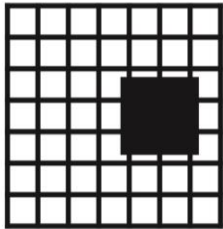
V.2.9 Dle začlenění do organismu města

Prázdná prostranství musí kvůli tomu, že se nacházejí ve městě, určitým způsobem komunikovat s jeho strukturou, totiž napojovat se na ni. Podle míry začlenění prázdných prostranství do města se dá stanovit jejich typ:

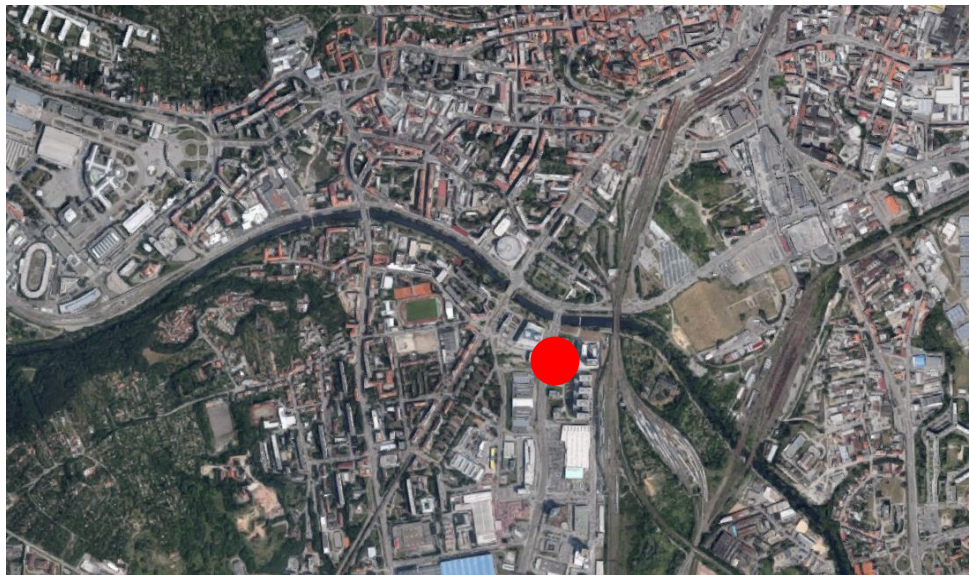
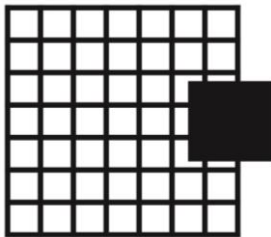
– **Začleněno** – prostranství zapadá do struktury města, je ve zřetelném spojení se systémem městských prostranství. Mohou to být například prázdná prostranství, která se nacházejí přímo ve městě a jsou pohlcena určitou městskou strukturou (například Mendlovo náměstí v Brně). V tomto případě je velká pravděpodobnost, že jak prázdné prostranství bude závislé na okolí, tak i okolní prostředí bude v určité míře závislé na prázdném prostranství a současně jím bude ovlivňováno.

– **Částečně začleněno** – prostranství částečně navazuje na strukturu města nebo je s ním spojeno prostřednictvím doplňujících prostorů. V tomto případě nemusí být prázdné prostranství, navzdory tomu, že může být začleněno do městské struktury, závislé na okolí. Jako příklad uvedu kancelářský soubor na ulici Holandská v Brně, který je spojen s městem jedinou pěší komunikací podél nábřeží. Jiný příklad je nákupní centrum Tesco blízko brněnského nádraží: je orientováno jednosměrně na pěší trasu mezi vlakovým a autobusovým nádražím, ostatní strany souboru netvoří žádné propojení s okolím.

– Není začleněno – prostranství, kterému chybí spojení se strukturou města. Může se to stát kvůli tomu, že spojení bylo vlivem určitých faktorů přerušeno, nebo kvůli specifické lokaci prostranství. Velké shopping mally mimo město, bývalé průmyslové areály, některá sídliště a neuspořádaná předměstská zástavba jsou některými příklady takových samostatných a na okolí nezávislých prázdných prostranství odtržených od města.

Obr. 79. Dominikánské náměstí v Brně je příkladem prázdného prostranství, které je začleněno do organizmu města [306].

Obr. 80. Ulice Holandská v Brně je příkladem prázdného prostranství, které je částečně začleněno do organizmu města [307].

Obr. 81. Novodobý obytný soubor Brno-Vinohrady je příkladem prázdného prostranství, které není začleněno do organizmu města [308].

V.2.10 Dle významu ve městě

Samozřejmě že různá prázdná prostranství mohou mít různý význam pro celé město, určitou lokalitu a místní komunitu. A to nezáleží pouze na poloze a velikosti prostranství. Proto je důležité rozlišovat tři úrovně prázdných prostranství:

- Celoměstského významu (na úrovni města) – prostranství, které tvoří obraz města (například Mendlovo náměstí, Římské náměstí v Brně, nábřeží v Plzni, brněnská okružní třída), ovlivňuje způsob, jakým lidé (místní obyvatelé a návštěvníci města) vnímají okolní prostředí, navíc je důležité pro kulturní, sociální a ekonomický život městského společenství.
- Okrskového významu (na úrovni čtvrti, obvodu či okrsku) – prostranství, které reprezentuje určitou městskou část, tvoří její obraz, a se kterým si je identifikují obyvatelé (například Bosonožské náměstí v Brně).
- Lokálního významu (na úrovni určité lokality) – prostranství, které ovlivňuje obyvatele nejbližšího okolí, neboť se s prostranstvím mohou potkávat každodenně. Takovým prázdným prostranstvím může být vnitroblok, proluka mezi domy, prostranství před vchodem do budovy, lokální park atd.

V.2.11 Dle hodnoty okolního prostředí

Hodnotou okolí je myšleno urbanistické prostředí, ve kterém je prostranství umístěno a které má určitý finanční, kulturní či symbolický význam. Prázdné prostranství nacházející se například v historickém jádru města má tudíž pravděpodobně větší dopad na okolní prostředí (protože ruší obraz města, snižuje hodnotu nemovitostí v okolí atd.) než prázdné prostranství možná s týmiž charakteristikami, ale umístěné v příměstské čtvrti. Přítomnost kulturních a historických památek, fyzická a sociální bezpečnost, cena nemovitostí, přítomnost přírodních zdrojů, technický stav fyzických objektů a další faktory, které určují hodnotu prostředí, mohou ovlivnit přístup k prázdným prostranstvím.

stvím. Již dříve vzpomenutá prostranství v historickém jádru města se budou méně tolerovat a rychleji revitalizovat, protože mají pro celé město symbolický a kulturně-historický význam, na rozdíl od lokalit menší důležitosti. Prázdná prostranství ve čtvrtích s vysokou cenou nemovitostí budou také díky zájmu investorů pravděpodobně podléhat rychlejší proměně, zatímco prázdná prostranství ve čtvrtích nižší cenové hodnoty mohou zůstat nedotknuta poměrně dlouhou dobu.

– V okolí s nadprůměrnou hodnotou – jsou to například prostranství blízko historického centra města, blízko kulturních a historických památek, prostranství s poutavým výhledem (na hrad, na řeku, na kostel atd.), prostranství, v jejichž těsné blízkosti se nacházejí zdroje pro rekreaci, sport a kulturní vzdělání.

– V okolí s podprůměrnou hodnotou – jsou to například prostranství blízko zdrojů hluku (vlakové kolejnice, dálnice atp.), blízko zdrojů znečištění (kupříkladu průmyslový areál), prostranství s omezenými možnostmi kulturních a sportovních aktivit, prostranství se slabou infrastrukturou, prostranství v nebezpečném sociálním a fyzickém prostředí (například kvůli rychlé dopravě).

MORFOLOGICKÉ VLASTNOSTI

V.2.12 Dle velikosti

Velikost je důležitým rysem prázdných prostranství. Na ní záleží, jaký vliv mají prostranství na okolní prostředí a jakým způsobem se dají revitalizovat. Velikost nezáleží na formě a charakteru prostranství. Prázdná prostranství jedné velikosti nevylučují to, že mohou zahrnovat i prostranství jiné velikosti (obr. 82). Protože mnou nabízený systém velikostí neobsahuje žádná konkrétní číselná data, orientuji se zde na porovnávání určité velikosti s městskými prvky (stavební jednotkou, obytným blokem, částmi města).

– Velikost XS – prostranství této velikosti představují malý bod (obr. 82), který může mít jak koncentrovanou, tak i lineární formu. Charakteristickým rysem prostranství velikosti XS je to, že jsou nejtěžší pro jakýkoliv druh znovu-oživení, a proto by měla být při revitalizaci zahrnuta do větších prostranství. Jako příklady poslouží zbytkové travnaté plochy vznikající při dělení prostranství dopravními plochami, úzké trávničky podél cest atd.

– Velikost S – tento typ prázdných prostranství má také bodový charakter. Na rozdíl od předchozího typu podléhají tato prostranství revitalizaci v menším měřítku (například instalace pouličního mobiliáře, uměleckých děl a stánků nebo změna účelu prostranství na malý park či výstavní plochu a jiné zásahy). Jako příklady se dají uvést plochy tramvajových smyček, předprostory před budovami, travnaté plochy mezi cestami (obr. 82) atd.

– Velikost M – prostranství se vyznačuje začleněním do jednoho obytného bloku: může to být kupříkladu dvůr, proluka, nezastavěný prostor (obr. 82) atd. – nemá tudíž vliv na území velké rozlohy. Prostranství velikosti M, která podléhají revitalizaci, mají kapacitu alokovat jednu stavební jednotku (může to být obytný dům, budova obchodu atp.).

– Velikost L – prostranství této velikosti působí v rámci několika obytných bloků, totiž má vliv na území velké rozlohy. Jsou to například špatně fungující náměstí (obr. 82), parky a ulice, neuspořádaná nábřeží, dopravní uzly,

okružní třídy ve struktuře města atd. Při revitalizaci mají tato prostranství potenciál alokovat minimálně jeden nebo i více stavebních souborů.

– Velikost XL – tento typ prázdných prostranství může působit na konkrétní část města. Příklady prostranství velikosti XL jsou sídliště, rozsáhlá příměstská zástavba, velké plochy shopping mallů, brownfieldy.

Obr. 82. Prázdná prostranství různé velikosti na příkladu Mendlova náměstí v Brně [309]: žlutá – prostranství velikosti XS, modrá – prostranství velikosti S, červená – prostranství velikosti M, zelená – prostranství velikosti L.

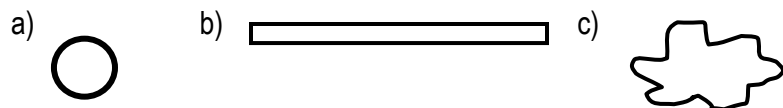
V.2.13 Dle formy

Dle formy se dají prázdná prostranství rozlišovat na:

– Prostranství koncentrované formy (uzly) – tato prostranství působí koncentrovaně v jedné konkrétní lokalitě. Mají jasně definované hranice, které tvoří okolní zástavba a/nebo jiná prostranství. Okolí prostranství je omezeno svými hranicemi, je více méně stabilizované a nenabízí širokou škálu různorodosti. V případě, že by došlo k revitalizaci, se prostranství těžko obnovuje dělením na části, neboť je jedním celkem, jehož každá součást působí na celé prostranství. Příklady prázdných prostranství koncentrované formy mohou být špatně fungující náměstí, parky, proluky, tramvajové točny atd.

– Prostranství lineární formy (trasy) – prostranství se rozprostírá na širším území, a proto působí zároveň na několik lokalit (někdy i na celé město, například nábřeží). Po celé své délce má stejný charakter a častokrát společný prvek (například dopravní pruhy, řeku atd.). Má jasně definované hranice, které tvoří okolní zástavba a/nebo jiná prostranství. Okolí prostranství, které tím, že je roztažené na větší ploše, vykazuje vysokou různorodost. V případě jeho revitalizace se dá rozdělit na části, aniž by to ovlivnilo celé prostranství (na rozdíl od předchozího typu). Příklady prázdných prostranství lineární formy jsou špatně fungující nábřeží, ulice, dopravou zahlcené okružní třídy, zbytkové travnaté plochy podél cest atd.

– Prostranství rozptýlené (nekonkrétní) formy – prostranství, která mají nejasnou formu a těžko definované hranice (na rozdíl od prostranství koncentrované a lineární formy). Mohou být rozptýlena na širším území, aniž by měla po celé své ploše stejný charakter a společný prvek, který by ukazoval na jednotnost a celistvost všech částí. Příklady prázdných prostranství rozptýlené (nekonkrétní) formy jsou sídliště, příměstská zástavba atd.

Obr. 83. Forma prázdného prostranství: a – koncentrovaná forma (uzel), b – lineární forma (trasa), c – rozptýlená (nekonkrétní) forma.

V.2.14 Dle struktury hranic

Dle struktury hranic se dají prázdná prostranství rozlišovat na:

– Prostranství s neměnnými (zafixovanými) hranicemi – prázdná prostranství, jejichž hranice jsou zakotveny v čase a prostoru díky stabilizované okolní městské struktuře (například systém veřejných prostranství a obytných bloků) nebo díky přítomnosti výrazných pevných bodů v určité lokalitě (například řeka, pole, letiště, koleje atd.). Častokrát jsou to prostranství v urbanistické struktuře na původní historické osnově.

– Prostranství s proměnnými (posuvnými) hranicemi – prázdná prostranství, jejichž hranice jsou nestabilizované a mohou se vlivem určitých faktorů měnit, aniž by měla velký dopad na okolí. Jsou to častokrát prostranství v novodobých souborech (například sídliště), která nemají jasně vymezené pevné body, na nichž by se dalo „zakotvit“, a nemají napojení na jiné, více stabilizované městské struktury.

Obr. 84. Hranice prázdného prostranství: a – neměnné (zafixované) hranice, b – proměnné (posuvné) hranice.

VZNIK A ROZVOJ

V.2.15 Dle způsobu vzniku

Prázdná prostranství vznikají pod vlivem různých faktorů, které nezávisejí na charakteru a morfologických vlastnostech prostranství. Tato typologie rozlišuje prázdná prostranství podle způsobu jejich vzniku a skládá se z následujících typů:

– Prostranství, která vznikla pod vlivem ideologií – tato prostranství jsou produktem „slepé“ ideologie, která nebere v úvahu specifické podmínky konkrétní lokality a způsob života obyvatel. Cílem ideologií je samotná ideologie, která se častokrát realizuje v masivním měřítku bez uplatnění citlivého přístupu k navrhování jednotlivých veřejných pro-

stranství. Příklady prázdných prostranství, která vznikla pod vlivem ideologií, jsou někdejší Leninova třída (dnešní Hlavní třída) v Ostavě Porubě, Letenská pláň v Praze, někdejší Gottwaldovo náměstie (dnes Náměstie slobody) v Bratislavě, Rudé náměstí v Moskvě atp.

– Prostranství vzniknuvší po bourání staveb a souborů staveb – prostranství, která vznikla na místě zbouraných staveb nebo souborů staveb. Mohlo to být jak cílené bourání (například vznik okružní třídy po zničení hradeb za účelem rozšíření města), tak i necílené bourání (například proluky na místě zdevastované stavby nebo na místě stavby, která byla zničena během války). Častokrát – ale zdaleka ne vždy – jsou prázdná prostranství, která vznikla po bourání staveb a souborů staveb, dobře napojena na městskou strukturu a dodržují tvar půdorysu původní stavby.

– Prostranství, která vznikla pod vlivem dopravy – prostranství, která se stala „obětí“ dopravy vtrhnuvší do města, a to jak dynamické dopravy (proměna veřejných prostranství na dopravní uzly a koridory), tak i statické dopravy (proměna veřejných prostranství na parkoviště). Doprava ovlivňuje nejen prostranství, přes něž vede, nýbrž také prostranství kolem: zbytkové plochy, které vznikají při „sekání“ území dopravními pruhy, plochy kolem dopravních uzlů atp.

– Prostranství, která vznikla pod vlivem změny uspořádání funkcí ve městě – tato prostranství vznikají pod vlivem změny funkcí v jednotlivých městských částech. Například přesun výroby za hranice města přivedl průmyslové areály uvnitř městského organizmu k následné devastaci a opuštění, což z nich udělalo prázdná prostranství, dále vznik velkých zábavních a nákupních center vytlačil malé podniky tvořící střediska života na náměstích a v ulicích, které se postupně vyprázdnily atd.

– Prostranství, která vznikla pod vlivem transformace struktury města – změna městské struktury se zdá nepatrná a nekonfliktní vůči tomu, jak obyvatelé městská prostranství užívají, avšak občas má rovněž nežádoucí následky, které vyvolávají vznik prázdných prostranství. Tak například uzavření konkrétní ulice (slepá ulice) či náměstí z jedné nebo více stran, a tím přerušeni jejich spojení s jinými prostranstvími může způsobit zánik tohoto prostoru. Takže dříve dobře fungující prostranství se proměňuje na prázdné. Výše zmíněné není samozřejmě jediným možným příkladem.

– Prostranství, která vznikla pod vlivem způsobů navrhování – prostranství, která jsou výsledkem nekvalitního a nerozumného navrhování. Jedná se například o chybějící chodníky, protože se nepočítalo s chůzí člověka, dále o nevhodné materiály povrchu ulic a náměstí atp. To jsou jen některé příklady toho, jak „zhoršit“ prostranství a odpuzovat obyvatele od jejich užívání.

– Prostranství, která vznikla pod vlivem privátních zájmů – příklady tohoto typu mohou být prostranství, jež jsou v soukromém vlastnictví a jejichž majitelé přizpůsobují prostranství svým vlastním zájmům. Předprostory před kancelářskými budovami tak mohou zůstat prázdné, protože majitel neuvažuje o tom, do nich investovat a zlepšovat je pro širokou veřejnost – tato investice by se mu nevrátila; nebo se předělá prostranství na parkoviště pro pracovníky budovy, což je z pohledu majitele lepší investice než upravit prostranství na náměstí či malý park. Jiný příklad jsou prostranství v rámci souborů kancelářských budov (jaké se rozmísťují na Holandské ulici v Brně), které dobře fungují přes všední den, neboť jsou určena pro tam pracující lidi, ale přes víkend jsou prázdná – majitel totiž nemá zájem je „nabízet“ lidem, kteří tam nepracují.

- Prostranství, která vznikla pod vlivem komunikačních technologií a internetu – prostranství, která ovlivňuje posedlost obyvatel moderními komunikačními technologiemi a internetem. Veřejná prostranství přestala být místem pro setkávání a trávení času s přáteli a rodinou, neboť lidé jsou – přestože mohou být v ulicích a na náměstích – „zataženi“ do svých mobilních přístrojů telefonními rozhovory či hledáním informací a přestávají si všimnout okolí. Bylo to právě přímé umístění volných wi-fi zón do veřejných prostranství (například parků, nábřeží), které zvýšilo pravděpodobnost, že obyvatelé budou redukovat fyzické mezilidské kontakty a více se ponoří do internetového prostoru. Tak se prostranství stávají ve výsledku prázdná ve smyslu lidské komunikace.
- Prostranství, která vznikla vlivem slabé údržby – tato prostranství jsou následkem nedostatečné údržby, která může vést k redukcí atraktivity prostranství pro obyvatele, a tak k jeho vyprázdnění. Zanedbané parky, náměstí se zdevastovaným povrchem dlažby a neuklizené ulice jsou jen některými z množství příkladů prázdných prostranství, která vznikla vlivem slabé údržby.
- Prostranství, která vznikla vlivem následování původní podoby – metaforicky by se to dalo nazvat „honba za historizmem“, která spočívá v zachování původní podoby prostranství za každou cenu (i když to má v konkrétním případě spíše negativní než pozitivní výsledky). Napadá mě výrazný příklad centrálního náměstí v Tišnově, jehož historicky daná dlažba má pro město velkou hodnotu, a proto se jí snaží zachránit navzdory tomu, že je zcela nevhodná pro pohodlnou a bezpečnou chůzi. Dalším příkladem jsou „zakonzervovaná“ prostranství neaktivních klášterů, která kvůli kulturním a historickým limitům, od nichž se nedá odstoupit, nemohou být otevřena systému městských prostranství navzdory tomu, že by tento krok přispěl k oživení klášterních prostranství. Samozřejmě lze najít i jiné příklady.

V.2.16 Dle intenzity rozvoje

Je zřejmé, že jednotlivá prostranství procházejí různou intenzitou vyprazdňování, a podle toho je rozlišují na:

- Prostranství procházející intenzivním vyprazdňováním – tato prostranství vznikají poměrně rychle (v průběhu několika let) a častokrát k tomu mají aktivní „katalyzátor“, který proměnu stavu prostranství urychluje. V roli katalyzujícího stimulu může vystupovat například bourání stavby, zavádění dopravních tahů, rozmístění nového prvku, který ovlivňuje fungování prostranství atd.
- Prostranství procházející neintenzivním vyprazdňováním – prostranství, která se proměňují postupně a trvá jim několik desítek let, než se dostanou do stavu, kdy je můžeme nazvat prázdnými. Například postupná proměna funkcí ve městě nebo struktury okolí sama o sobě není rychlým procesem, a proto také působí pomalu i na určitá prostranství.

MOMENTÁLNÍ STAV PROSTRANSTVÍ

V.2.17 Dle přístupnosti

Dle přístupnosti se prázdná prostranství dělí na:

– Nepřístupná – prostranství, která jsou oplocená či uzavřená jinými stavbami nebo do kterých není možný vstup kvůli přírodním překážkám (řeka, stromořadí, značný výškový rozdíl terénu atd.). Nejenže nepřístupnost prostranství omezuje jeho využití (například pro dočasnou funkci), nýbrž ovlivňuje také okolní prostředí. Na druhou stranu může uzavírání prostranství pomoci skrýt jeho špatný stav (který by mohl rušit vzhled ulice či náměstí) a také dočasně zakonzervovat původní stav prostranství proti cizímu „vtrhnutí“.

Obr. 85. Příklad nepřístupného prázdného prostranství v Brně [310].

– Částečně přístupná – prostranství, která jsou přístupná například jenom v omezenou dobu (například Mosilana areál v Brně je přístupný v průběhu denních hodin a večer se zavírá), nebo prostranství, která jsou přístupná jenom pro omezenou skupinu lidí (například dvůr vnitrobloku, který je otevřen obyvatelům okolních domů, nebo vnitřní náměstí souboru kancelářských budov přístupné pro lidi, kteří tam pracují atp.). Výhodou částečné přístupnosti prostranství je jeho kontrola. Nevýhodou je, že se z něho stává bariéra, kterou musí lidé nemající přístup k prostranství obcházet, a také to, že fungování prostranství samotného závisí jenom na omezeném počtu lidí (jako příklad by se dalo uvést náměstím uvnitř business komplexu Titanium v Brně).

– Přístupná – prostranství, ke kterým je neomezený přístup v průběhu jakéhokoliv časového rozpětí.

V.2.18 Dle přítomnosti funkcí

Některá prázdná prostranství jsou již obsazena určitou dočasnou funkcí, která ale nemění jejich charakter prázdných prostranství. Dle přítomnosti funkcí se prostranství dělí na:

– Prostranství obsazená funkcí – jsou to ve většině případů prostranství, která se používají pro technické účely (garáže, parkoviště, skladiště atd.), nebo prostranství, která slouží dopravním funkcím (dopravní uzel, transportní koridor atd.). Přítomnost funkcí může být pozitivním zákrokem, neboť plocha neleží ladem, naopak nějak „pracuje“.

Obr. 86. Příklad prázdného prostranství, které je obsazeno funkcí, v Brně [311].

– Prostranství částečně obsazená funkcí – prostranství, jejichž plocha je částečně využívána, nebo prostranství, která jsou obsazena funkcí v omezenou dobu (například za účelem dočasného parkování nebo krátkodobé intervence v prostranství se konající, jako je kupříkladu akce „Divadelní kontejner“ v Brně [312], která probíhá jeden týden v roce).

Obr. 87. Příklad prázdného prostranství v Brně, které je částečně obsazeno funkcí [313].

– Prostranství, která nejsou obsazena funkcí – prostranství bez jakékoliv funkce. K jejich zablokování vůči použití může dojít kvůli tomu, že je na prodej, nebo jako důsledek čekání na projekt revitalizace. Nevýhodou tohoto zákroku je postupné zanedbávání prostranství a nemožnost používat jeho plochu pro lepší účel.

V.2.19 Dle délky trvání prázdnoty prostranství

Podle toho, jak dlouho jsou prostranství prázdná, se dají rozdělit na:

- Krátkodobě prázdná – prostranství, která jsou prázdná v určitou omezenou dobu. Například ulice Holandská v Brně je prázdná ve smyslu přítomnosti lidí jenom přes víkend, zatímco ve všední den je tam hodně návštěvníků. Stav prostranství, které je krátkodobě prázdné, může způsobit nekvalitní organizace prostranství.
- Dlouhodobě prázdná – prostranství, která jsou v průběhu dlouhé doby stále prázdná; mohou to být například proluky, brownfieldy atd.

V.2.20 Dle stabilizovanosti

Dle stabilizovanosti se prázdná prostranství dělí na:

- Stabilizovaná – prostranství, jejichž charakter a fyzické vlastnosti jsou neměnné v čase a prostoru. Kupříkladu volné prostranství mezi ulicemi Lýskovou a Kuršovou v Brně-Bystrci je poměrně stabilizovaným prázdným prostranstvím jak z pohledu jeho funkcionální naplně, tak i z pohledu velikosti a formy. Toto prostranství z důvodu nedostatku finančních prostředků zůstává dlouhodobě prázdné.
- Nestabilizovaná – prostranství, která se mohou měnit ve své funkci a fyzických charakteristikách. Častokrát jsou to prostranství, o jejichž „osudu“ není rozhodnuto, proto se v nich stále střídají různé funkce, mění se forma, velikost a napojení s jinými prvky. Taková prostranství nemají žádný systém ani organizaci, je v nich evidentní častá změna funkcí a fyzické objekty tam nejsou umístěny nastálo.

V.2.21 Dle náročnosti revitalizace

Prázdná prostranství se dle náročnosti jejich revitalizace dělí následovně:

- Nenáročná – prázdná prostranství, která za účelem svého znovuoživení vyžadují zásahy malého rozsahu. Pro některá prostranství je například dostačující umístění pouličního mobiliáře nebo zkvalitnění materiálů povrchů pro zlepšení atraktivity a kvality prostranství, ošetření vegetace nebo zadání konkrétních regulací (kupříkladu zákaz parkování), což může vrátit prostranství jejich původní podobu příjemného místa pro pobyt obyvatel, a také jiná opatření.
- Náročná – prázdná prostranství, jejichž specifické podmínky jsou v případě revitalizace doprovázeny složitými kroky, například odstranění jedovatých látek z brownfieldů nebo nařízení náročných terénních prací. V případě, že se prostranství nachází ve složitých hydrogeologických podmínkách, může zavedení technicky obtížných opatření či specifické konstrukční řešení objektů v prostranství vyžadovat komplikovanou metodu pro jejich opravení atp.

NEZMĚŘITELNÉ ABSTRAKTNÍ VLASTNOSTI

V.2.22 Dle identity prostranství

Identita je jednou z důležitých vlastností prostranství. Identita se zakládá na tzv. „duchu místa“, „pocitu místa“ nebo „geniu místa“ (*genius loci*), který dodává prostranství unikátnost a posiluje jeho význam v životě obyvatel. Prostranství, která jsou naplněna identitou, podporují orientaci, sebeidentifikaci a emocionální bezpečí lidí. Jeden příklad uvádí ve své knize norský architekt C. Norberg-Schulz: „Americký architekt německého původu G. Kallmann jednou vyprávěl příběh. Po čas návštěvy rodného města Berlína po ukončení druhé světové války, po dlouhých letech, kdy tam nebyl, si přál vidět dům, ve kterém vyrostl. Dalo se očekávat, že v poválečném Berlíně již dům nebude k nalezení, pročež se Kallmann cítil jakýsi ztracený. Pak ale náhle poznal typickou dlažbu chodníků: povrch, na němž si jako dítě hrával. A to v něm vyvolalo silný pocit, že se vrátil domů. Tento příběh nás učí, že objekty identifikující prostranství jsou konkrétní vlastností prostředí“ [314]. Identita prostranství je specifikum určitého místa, které se nedá napodobit: může to být například tvar prostranství, jeho uspořádání, topografické vlastnosti, charakter zástavby, dokonce i zvuky a vůně typické pro konkrétní lokalitu („W. Stegner zjistil, že pro něj duch jeho bývalého rodného města Whitemud, které je v prériích, byl vyjádřen především vůní hlošiny“ [315]). Přítomnost identity i v nevybaveném prostranství jej činí pro lidi atraktivním a naopak dobře zajištěné prostranství bez identity může být prázdným.

– Identitou je prázdné prostranství samo o sobě – tato prostranství nenabízí obyvatelům možnost vybudovat si vztah k jejich prostředí, lidé se v něm cítí „ztraceni“, a mohou se tak snažit prostranství více ignorovat než se ho účastnit. Prostranství, která postrádají identitu, mají častokrát slabý prostorový a vizuální systém, který snadno „rozbíjí“ jakékoliv vnější „vtrhnutí“.

– Identitou není prázdné prostranství samo o sobě – tato prostranství jsou svým způsobem jedinečná (tvarově, věkově, svým specifickým umístěním, specifickou hodnotou – například výhledem, způsobem užívání či autorem, který prostranství navrhoval atd.). Proto lidé dokážou prostranství ocenit a vybudovat si k němu určitý vztah. Pokud dojde k revitalizaci prostranství, je pravděpodobné, že jeho identita bude zachována, neboť je hodnotou prostranství.

V.2.23 Dle identifikace lidí s prostranstvím

Zatímco identita prostranství (viz V.2.22) řeší jeho specifické vlastnosti, jejichž prostřednictvím prostranství působí na obyvatele určitým způsobem, identifikace člověka s prostranstvím se týká spíše emocionální stránky, totiž jak člověk spojuje (identifikuje) sám sebe s konkrétním prostranstvím a jaké má vůči němu pocity. I k prázdným prostranstvím mohou mít obyvatele určitý emocionální vztah, záleží avšak na tom, jakou roli hraje prostranství v životě konkrétního člověka nebo skupiny lidí. Následující typologii zakládám na výzkumu E. Relpha [316], který rozebírá identifikace člověka s prostranstvím na základě dualizmu stavů „insideness“ („niterné vnímání“ – stav vnímání, kdy je člověk přímo aktivně zapojen do děje odehrávajícího se v prostranství) a „outsideness“ („vnější vnímání“ – stav vnímání, kdy člověk, přestože se v prostranství fyzicky nachází, do něj není přímo aktivně zapojen). První definuje vysoký stupeň spojení (emocionální) obyvatele s prostranstvím, zatímco druhý naopak charakterizuje odloučení (taktéž emocionální) člověka od prostranství. Pro lepší pochopení každého typu poskytují příklad Mendlova náměstí v Brně, na němž ukazují, jak se navzájem liší různé způsoby identifikace člověka s prostranstvím.

– Prostranství existenčního vnějšího vnímání (angl. „existential outsidersness“) – prostranství, vůči němuž se člověk cítí odloučený nebo jímž se cítí odmítnutý. Prostranství nepatří lidem, je spíše pozadím pro jejich aktivity. Mendlovo náměstí je takovým prostranstvím pro obyvatele, kteří jím každodenně procházejí nebo v něm konají jiné aktivity (čekají na zastávce, nakupují atd.), aniž by zakusili s náměstím bližší kontakt, takže jsou od něj existenčně odděleni. H. Miller na to má výstižný výraz: „Prázdná prostranství, která jsou zalidněná“ [317].

– Prostranství předmětového vnějšího vnímání (angl. „objective outsidersness“) – prostranství, které se posuzuje z pohledu jeho konkrétních atributů a objektů v něm. Obyvatelé jej považují spíše za jakýsi „katalog“ informací: v případě Mendlova náměstí je to rozmístění obchodů, zastávek, pivovaru, poloha míst na sezení a krytých míst pro případ nepříznivého počasí atd. Logicky z toho vyplývá, že když člověk na prostranství nahlíží jakožto na soubor předmětů a atributů, tak zde dochází ke zřetelnému oddělení zkušenosti, kterou člověk prožívá v konkrétním místě, od prostranství samotného.

– Prostranství vedlejšího vnějšího vnímání (angl. „incidental outsidersness“) – prostranství, které se zatlačí do pozadí kvůli limitovaným a parciálním možnostem člověka v tomto prostranství. Hlavním bodem se stává aktivita člověka. Prostranství samo se stává vedlejším obrazem, který se „přihodil“ během konání nějaké aktivity – častokrát to platí pro ty, kteří mnohokrát mění místa (člověk přesouvající se autem po městě, turista, podnikatel měnící kvůli práci jedno místo za jiné atd.), a nevnímají tudíž prostranství, která navštěvují. Například Mendlovo náměstí je vedlejším prostranstvím, jímž člověk musí projet autem (aniž by se tam zastavil) do své cílové zastávky.

– Prostranství nepřímého niterného vnímání (angl. „vicarious insidersness“) – prostranství, které se zažívá pasivně, tzv. „z druhé ruky“. Například umělecká, literární, hudební díla mohou člověku pomoci „přepřavit se“ do konkrétního prostranství pomocí fantazie a vnímat místa a města, aniž by je navštívil. Člověk, který si čte „Cestopisné fejetony“ K. Čapka, „Neviditelná města“ I. Calvinho nebo se kochá obrazem „Cafe Terrace v noci“ V. Van Gogha atp., si představuje prostranství, která jsou nám možná známá, ale navzdory tomu jsou odlišná tím, že se na ně člověk dívá prizmatem pocitů jiného člověka (vyjádřených v obraze, fotografii, povídce atd.). Mendlovo náměstí tak vnímají obyvatelé na základě historických fotografií také jinak (Obr. 88), představují si jeho někdejší vzhled a zažívají bývalý duch místa. Prostranství tudíž „obrůstá“ historií, která může být při případné revitalizaci náměstí jedním ze zdrojů jeho znovuoživení.

Obr. 88. Mendlovo náměstí na staré fotografii [318].

– Prostranství behaviorálního niterného vnímání (angl. „behavioural insideness“) – prostranství, kterého si člověk všimá v závislosti na jeho výrazných bodech, jimiž mohou být stavby, umělecká díla, orientace cest, textury a barvy povrchu, charakter zástavby, měřítko, série výhledů atd., a jež jsou unikátní pouze pro konkrétní prostranství. Kupříkladu Mendlovo náměstí má pro člověka, který ho navštíví poprvé (a možná nejen pro něj), následující záchytné body: kostel sv. Anny a pivovar, což formuje obsah a identitu prostranství. Na základě těchto bodů uvnitř náměstí se obyvatelé s prostranstvím identifikují.

– Prostranství empatického niterného vnímání (angl. „empathetic insideness“) – prostranství, k němuž člověk nemá blízký, osobní vztah, ale jehož identitu se snaží pomocí zásadních charakteristik prostranství vnímat. Takovou důležitou charakteristikou může být například duchovní nebo historický smysl prostranství pro určitou generaci lidí nebo národ. V tomto případě je Mendlovo náměstí významné díky historii o genetických výzkumech, které zde byly vědcem Mendelem prováděny. Z pohledu člověka, který obrátí svou pozornost právě na tento aspekt, získává Mendlovo náměstí jiný význam a identitu.

Obr. 89. Příklad prázdného prostranství empatického niterného vnímání: socha rudoarmějce na Moravském náměstí v Brně [319] má přímý vliv na vnímání významu tohoto prostranství.

– Prostranství existenčního niterného vnímání (angl. „existential insideness“) – prostranství, ke kterému člověk cítí svou příslušnost a se kterým se hluboce identifikuje: je to pocit, že místo je částí člověka a člověk je částí místa. I Mendlovo náměstí může mít pro někoho osobní význam, například pro toho, kdo tu bydlí, nebo pro toho, jehož život je nějak propojen s osobním příběhem týkajícím se náměstí („tady jsem si jako dítě hrával“, „tady jsem poprvé políbil dívku“, „tady jsme si s rodiči kúpvali zmrzlinu, když jsem byl malý“, „na tomto náměstí jsem potkal svoji budoucí ženu“ atd.).

V.2.24 Dle vnímání prostranství lidmi

Dle vnímání lidmi se prázdná prostranství dělí následovně:

- Viditelné prostranství – prostranství, které není problém rozpoznat, neboť je hned na očích. Nic nepřekáží tomu takové prostranství identifikovat. Prostranství, která jsou dobře viditelná, vyvolávají u obyvatel pocit bezpečí a kontroly.
- Neviditelné prostranství – prostranství, které není vidět. Může být zakryto oplocením nebo novější zástavbou.
- Schované prostranství – prostranství, které je jakýmsi způsobem schované, například za stromy, keři nebo díky specifické organizaci okolní zástavby (například vnitrobloky). Na rozdíl od neviditelného prostranství, ke kterému se nedá dostat, je schované prostranství stále přístupné, ale není hned na očích a člověk by k němu musel speciálně jít, aby je spatřil.
- Nepovšimnuté nebo přehlédnuté prostranství – prostranství, kterého si člověk nevšimá. Navzdory tomu, že prostranství může být hned vidět, ho i tak obyvatelé přehlédnou. Jedná se například o travnaté plochy podél cest.
- Nerozeznatelné prostranství – prostranství „chameleon“, které se „přizpůsobí“ okolnímu kontextu, a proto je těžké ho identifikovat. Může to být například prostranství s dočasnou funkcí, která vytváří iluzi, že místo je něčím zaplněno.
- Ignorované prostranství – prostranství, které je lidmi záměrně ignorováno. Důvod k tomu je zejména stav samotného prostranství: není dostatečně vybavené, má špatný stav povrchů, je sociálně nebezpečné atd.
- Dobře definované prostranství – prostranství, které se dá jasně definovat díky své struktuře, vztahu k okolí, přítomné funkci, jasným hranicím a dalším faktorům. Také název přiřazený určitému prostranství svědčí o tom, že místo je nějakým způsobem definováno. K dobře definovaným prostranstvím je pro člověka jednodušší vybudovat si vztah.
- Nedefinované prostranství – prostranství, které je právě opakem předchozího typu: nejasná struktura, nezřetelné hranice, absence rozdělení mezi veřejným a soukromým (například sídliště), nekonkrétní vztah s okolním kontextem atd. – to vše brání tomu, aby si člověk vytvořil k prostranství postoj. Kvůli nejasnému momentálnímu vztahu lidí ke konkrétnímu prostranství je tudíž těžké zjistit jeho role v životě obyvatel a najít způsob k jeho znovuoživení.

V.2.25 Dle efektu působení na lidi

Dle efektu působení na lidi se prázdná prostranství dají dělit následovně:

- Dezorientace – prostranství, které vyvolává ztrátu orientace člověka, a tudíž pocit nejistoty a odcizení. Příliš chaotická organizace struktury prostranství, absence minimálního systému navigace, přeplnění aktivitami, které nemají logiku v uspořádání, a také zanedbání prostranství (například přespříliš zarostlý park), monotónnost a absence diferenciací a hierarchie prostranství (například sídliště) mohou způsobit dezorientaci.

- Intervence – prostranství, které aktivně zasahuje do prvotního prostředí, a tak ruší původně utvořený způsob života obyvatel. Jedním z výrazných příkladů intervence může být vedení intenzivních dopravních pruhů skrz již utvořené městské struktury (například ulice Gajdošova v Brně), což vede k omezování, nebo dokonce přerušování uspořádaných lokálních spojení a ke změně životního stylu obyvatel.
- Nařizování – prostranství, které „diktuje“ uspořádání prostředí. Nařizuje se například určitý pěší pohyb, který nemusí odpovídat potřebám lidí (kupříkladu konkrétní umístění přechodů přes cesty nebo oplocení prostranství, které vyvolává potřebu ho obcházet atd.), nebo se nařizují pravidla chování v určitém místě (pomocí instalace všelijakých zakazujících tabulek typu „nesmí se sedat na trávu“, „zákaz koupání v jezeře“ nebo umístěním bezpečnostních kamer, které jenom svojí přítomností vzbuzují pocit striktní kontroly) – tyto a další příklady svědčí o prostranstvích, která mají určitá omezení a neumožňují obyvatelům chovat se přirozeně.
- Nekonečná svoboda – prostranství, které (na rozdíl od předchozího typu) dává lidem tolik nekonečné svobody, že se ztrácí představa o něm samotném. Výrazným příkladem jsou sídliště – nerozeznatelná přespříliš otevřená prostranství bez charakteru a struktury. Svoboda, která tam byla vytvořena, skoro hraničí s chaosem eliminujícím možnost člověka najít vlastní identitu.
- Přednost a dominance – prostranství, které si podle svých atributů podřizuje okolní prostředí. Tento typ prostranství v podstatě nevstupuje do dialogu s městem a spoluexistujícím okolím, ale naopak je potlačuje. U obyvatel může vzniknout neopodstatněná závislost na jednom (dominantním) prostranství, zatímco role jiných prostranství se redukuje.

TEORETICKÉ NÁHLEDY

V.2.26 Dle pohledu odborníků

Tato typologie dělí prázdná prostranství podle toho, z jakého úhlu pohledu se různí odborníci na tuto problematiku dívají. Samozřejmě že existuje široké spektrum výzkumů a teoretických prací, v nichž se podstata prázdných prostranství tak či onak rozebírá. To svědčí mimo jiné i o tom, že ohledně tohoto tématu nepanuje jednoznačný názor. Následně jsem zvolila dva typy, které se podle mě vyskytují v odborném prostředí nejvýrazněji:

- Prázdná prostranství fyzického původu – tato prostranství se zkoumají v souvislosti s jejich fyzickou kvalitou, přičemž zdrojem jejich problémů je přítomnost nebo nepřítomnost konkrétních fyzických vlastností, například vybavenosti, aktivit, které se odehrávají v prostranství, fyzické uspořádání prostranství atd. Více méně v tomto směru se problematikou zabývají již zmínění Augé a Relph (viz V.1). Lze tvrdit, že centrem výzkumů je prostranství samotné, které je zároveň problémem i cílem ke zlepšení situace. Přístup k tématu je proto velmi individuální, liší se od prostranství k prostranství (nebo k tematické skupině prostranství).
- Prázdná prostranství nefyzického původu – na rozdíl od předchozího typu nepopisuje tento typ konkrétní prostranství, nýbrž se zaměřuje na stav „mimo místo“. Tomu se věnoval Webber (viz V.1), na základě jehož pohledu jsem definovala tento typ prázdných prostranství. Jde o to, že zdrojem problémů není prostranství samotné nebo jeho konkrétní vlastnosti, nýbrž nějaké procesy mimo něj. V moderní společnosti vystupují v roli takového zdroje

komunikační a informační technologie: aktivní používání internetu, mobilních telefonních zařízení a televize přeformovalo náš pohled na fyzická prostranství, a to tím, že zredukovalo naši účast v nich. A protože technologický vývoj probíhá všude ve světě, problém odcizení od fyzického prostředí a vzniku prázdných prostranství se již nevztahuje ke konkrétním prostranstvím (jak tomu bylo u předchozího typu), nýbrž může být společný pro celá města.

ZÁVĚR

Přehled jednotlivých typů prázdných prostranství poukazuje na to, že neexistují pouze dvě polarity ve smyslu „prázdné prostranství“ a „neprázdné prostranství“; naopak se vyskytuje široká škála typů rozprostírajících se mezi těmito dvěma hraničními stavy. Zatímco prostranství může být prázdným například vybaveností, může být neprázdným aktivitami a/nebo neprázdným lidmi a prázdným vztahy a interakcemi. Tak se odhaluje komplexnější podstata jevu prázdných prostranství ve městě.

Také je zdůrazněna skutečnost, že na pojem „prázdné prostranství“ se dá nahlížet z několika úhlů pohledu: v souvislosti vztahů „prázdné prostranství a člověk“ a „prázdné prostranství a město“ a taktéž v rámci individuálních vlastností prostranství samotného.

Nabízená typologie není konečná (zejména protože samotný stav prázdných prostranství není definitivní a časem se může měnit), ale navzdory tomu tato typologie může sloužit jako základ pro další výzkumy.

VI POPIS A ANALÝZA PROBLÉMŮ A POTENCIÁLU PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ V NOVODOBÉ STRUKTUŘE EVROPSKÉHO MĚSTA

VI.1 PROBLÉMY PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ

Problémy prázdných prostranství mohou spočívat v problémech ekonomického i sociálního charakteru a v problémech městského prostředí. To se nesmí přehlížet, neboť mají vliv jak na své okolí a okolní společenství, tak i na celé město.

A. Problémy ekonomického charakteru

1. Zábor ploch ve městě – nelze podceňovat fakt, že prázdná malá i velká prostranství zabírají městské plochy. Tyto plochy nejsou vzhledem k povaze prázdných prostranství nijak aktivně zapojeny v systému městských prostranství. To znamená, že leží ladem, a to není z finančního hlediska pro město výhodné. Dočasná funkce je v prostranství někdy lepším řešením než prostranství bez vůbec žádného použití, avšak ani dočasná funkce nemusí mít za následek plnohodnotné využití celého potenciálu prostranství.

2. Nároky na údržbu – stav jakýchkoliv prostranství ve městě je důležitou složkou obrazu a fungování struktury města. Ať už technický, nebo estetický stav – vše potřebuje časem nezbytnou údržbu. V situaci s prázdnými prostranstvími je financování jejich údržby nevratnou investicí, neboť se nevytváří příjem. Dovedu si třeba představit, jak velkou sumu musí město (případně městská část) utrácet za úklid odpadu například na zbytkových travnatých plochách podél cest, které na druhou stranu nijak „nepřispívají“ městu: není na nich nic, z čeho by město dostalo za svou investici cokoliv nazpět.

3. Snižování hodnoty okolního prostředí – přítomnost prázdných prostranství může výrazně ovlivnit prostředí, ve kterém se prázdné prostranství nachází. Je to dáno tím, že sníží hodnotu nemovitostí v okolí, může být pro oblast třeba zdrojem hluku (například prázdná prostranství v místě silnic s intenzivní dopravou), znečištění (například prázdná prostranství bez dostatečné údržby) a neatraktivního vzhledu.

4. Ovlivňování drobného podnikání – prázdná prostranství, která častokrát nejsou pro lidi atraktivní, bývají překážkou pro založení podniku v lokalitě, které se vliv prostranství týká. Ulice Husova v Brně je výrazným příkladem: ulice bez aktivního parteru, bez komfortního pěšího spojení mezi oběma stranami ulice a bez důkladného propojení s jinými městskými prostranstvími, což je patrně důvodem toho, že na této ulici nejsou přítomni lidé; a protože na ulici nejsou lidé, podniky, které se na Husově zakládaly, nemají návštěvníky, a několik podniků kvůli tomu dokonce zkrachovalo.

5. „Unbranding“ místa (tj. ztráta reputace) – „unbranding“ pochází z anglického slova „brend“, v překladu „značka“, „reputace“ nebo „pověst“; „unbranding“ tedy znamená, že určité prostranství nemá dobrou pověst, například proto, že je sociálně nestabilní, nebo dokonce nebezpečné z pohledu složení návštěvníků, kteří prostranství využívají, nebo tím, že je příliš monotónní spektrem sociálního složení (například čtvrti, kde bydlí pouze lidé staršího věku

nebo pouze lidé s vysokou úrovní blahobytu atp.). Zafixovaná reputace toho či onoho prostranství může ovlivnit zájem potenciálních investorů do něj vkládat finance. Prázdná prostranství, která nemají z pohledu investorů potenciál pro jejich obchod, zůstanou tím pádem finančně nepodpořena. Ve čtvrti s převládajícím složením obyvatel staršího věku se kupříkladu pravděpodobně neotevře kavárna pro mládež.

6. Nedostatek soběstačnosti (angl. „self-insufficiency“) – tento problém se týká zejména velkých prázdných prostranství zahrnujících velké soubory nebo celé čtvrti města (sídlíště, příměstské čtvrti atd.). Absence rozmanitosti aktivit a možností pro obyvatele v nesoběstačných prázdných prostranstvích vyvolává to, že se lidé přesouvají do jiných částí města z důvodu potřeby většího spektra aktivit, a to zvyšuje ekonomické nároky na dopravní a technickou infrastrukturu.

7. Nedostatek diverzifikace – monotónnost funkce a nedostatek různorodosti služeb v prázdných prostranstvích z nich dělá v případě nových změn neživotaschopné oblasti. Například ulice Holandská v Brně tím, že je orientována jenom na pracovní funkce a jen na specifický typ lidí, není pravděpodobně schopna najít si jiné využití v případě, že by její původní funkce už nebyla potřebná. Nedostatek diverzifikace na druhou stranu ovlivňuje také možnost zavést do oblasti nové inovace (angl. „opportunities for innovations“) [320]. V monofunkčních prostranstvích nemůže být tato možnost uskutečněna, neboť prostranství sama neposkytují dostatečně rozmanitou infrastrukturu a jsou orientována jenom na jednu funkci, které se organizace prostranství podřizuje.

8. Omezenost pracovních možností – opět se vrátím k monofunkčnosti prostranství, tentokrát z pohledu pracovních možností. Prostranství, která jsou orientována jen na jeden typ funkcí, neposkytují osobám jiných povolání příležitosti v tomto místě „zakotvit“. Kupříkladu příměstské čtvrti jsou určeny převážně k bydlení, a protože si tam člověk nemůže najít zaměstnání, musí každodenně cestovat za prací do města a zpět.

B. Problémy městského prostředí

9. Absence vizuální kvality okolí – prázdná prostranství ovlivňuje způsob vizuálního vnímání okolního prostředí člověkem, neboť jsou jeho nedílnou součástí. Pro obyvatele znamená vizuální vzhled toho či onoho prostředí mnohem více, než si mohou architekti a urbanisté vůbec představit. Tvoří to nejen atraktivitu prostranství, nýbrž také pocit bezpečí u obyvatel a taktéž to spoluvytváří jejich identifikaci s konkrétním prostranstvím. Například narušení ucelenosti náměstí či vnitrobloku prázdným prostranstvím může mimo jiné vyvolat obraz prostranství, které není dostatečně bezpečné z pohledu intimity procesů probíhajících uvnitř prostranství (například Římské náměstí v Brně), nebo přerušování uliční fronty prázdným prostranstvím může omezovat přirozený rytmus chůze člověka (například ulice Křížová v Brně) atd.

10. Narušení obrazu městské části nebo celého města – konkrétní obraz městské části nebo celého města se může formovat na základě výrazných kompozičních os a dominant, unikátních výhledů a charakteristického rytmu kompozice, které mohou být přítomností prázdných prostranství narušeny. Tvar města se tudíž následně transformuje a ztrácí svou původní podobu, se kterou si ji obyvatele identifikují a která dělá město nebo určitou městskou část unikátním uměleckým dílem.

11. Problémy hygienického charakteru – neudržovaná prostranství (na kterých se shromažďuje odpad) nebo prostranství zaplněná technickou a dopravní infrastrukturou mohou být pro okolí určitým zdrojem hygienických problémů.

12. Problém klimatického charakteru – některá prázdná prostranství, jako například prostranství na sídlištích, proluky atp., s sebou nesou další problémy, které jsou spojeny s klimatickým režimem území: příliš rozlehlá prostranství, jejichž otevřená struktura je katalyzátorem pro vznik nepohodlného průvanu nebo jež neposkytují krytá místa proti nepříznivému počasí atp.

13. Rušení struktury okolní zástavby a systému městských prostranství – rozdrobení ucelených městských prostranství, například Mendlovo náměstí, a eliminace přirozené hierarchie městských prostranství (například Římské náměstí) se odráží jak na okolní zástavbě, tak i na celém systému městských prostranství, který může být přítomností prázdných prostranství narušen.

C. Problémy sociálního charakteru

14. Problém kriminality – zvýšená úroveň kriminality v některých prázdných prostranstvích je pro okolní obytné soubory opravdovým problémem. Neudržovaná prázdná prostranství, o která nemá nikdo zájem, která jsou ignorována a o která se nikdo nestará, tudíž nikdo nemá přehled o tom, co se v nich děje, se mohou lehce stát útočištěm pro sociálně vyloučené skupiny obyvatelstva. Když se v prostranství neobjevují lidé a nekonají se tam žádné aktivity, tak se ztrácí přirozená sociální kontrola tohoto prostranství (o níž již psali J. Jacobsova, O. Newman a další), která normálně zamezuje kriminálním událostem v prostranství, a to mnohem efektivněji než policejní hlídka, umístění vnějších kamer a jiných bezpečnostních opatření.

15. Sociální monotónnost – tento aspekt je spojen s absencí diverzifikace buďto složení obyvatelstva, nebo druhu činnosti obyvatel v určité městské části. Monotónní prostředí z pohledu spektra obyvatel, orientované pouze na konkrétní druh jejich aktivit, je v případě jakékoliv změny dosti nestabilní. Například městské soubory, ve kterých převládá jenom jedna funkce, se nejsou schopny přeorganizovat, když ona hlavní funkce zmizí.

16. Nedostatek sebeorganizace – sebeorganizace by se měla formovat na základě bohatství interakcí mezi lidmi a pomáhat prostranstvím se adaptovat (a nejenom pasivně odpovídat) na měnící se prostředí [321]. To znamená, že díky rozvinutým mezilidským vztahům bývá lehké prostranství v případě nastanuvší změny znovu reorganizovat. To je vidět například ve čtvrtích se silnými sousedskými vztahy, kde se všichni navzájem znají, a když nastane neočekávaná změna, jsou obyvatelé schopni pro svou čtvrť samostatně najít nový způsob fungování, který bude navíc mnohem efektivnější, než by byla proměna prostředí „shora“ (tzn. proměna iniciovaná vedením městské části). V prostranstvích, která jsou prázdná ve smyslu vztahů a interakcí mezi obyvateli, je tudíž tato možnost sebeorganizace redukována, nebo dokonce eliminována.

17. Ztráta identifikace s místem – každý člověk vnímá místo, kde bydlí, podle své individuální zkušenosti, kterou získává na základě zážitků získaných v určitém prostředí. Tato zkušenost se opírá o prvky důležité v životě obyvatel, jako jsou park, hřiště, kostel, řeka atp., ke kterým si člověk vybuduje vztah. Eliminace těchto prvků nejenže mění prostředí samotné, nýbrž také ovlivňuje identifikaci obyvatel s místem. Jeden obyvatel o jedné z brněnských čtvrtí říká: „Tuřanské náměstí bylo v historii poměrně hodně využíváno – kdysi dávno na něm byl rybník, kolem

kterého rostly staré vrby. Rybník byl zasypán, tuřanský potok zatrubněn, vrby pokáceny, část z nich byla využita na vláček, který se však již dávno rozpadl. Z mého pohledu byl využíván (možná ještě je) především dětmi ze základní školy. Často jsme se tam setkávali. Dříve tam byl i pingpongový stůl“ [322].

18. Ztráta orientace v prostranství – prázdná prostranství nemající výrazné prvky, podle nichž se člověk dokáže v území dobře orientovat, způsobují odcizení obyvatel od prostranství a jeho následné „odmítání“. Jako jasná ukázka by se dal zmínit tzv. fenomén „brasilite“ (nebo „Brasilia-itis“), který vznikl ve spojení se sídlištěm ve městě Brasília. Montgomery ho popisuje takto: „Obyvatelé modernistické čtvrti Brasília vymysleli nové slovo, aby vyjádřili svůj pocit dezorientace a odcizení v dokonale uspořádaném, rozsáhlém a zeleném městě: *brasilite* nebo *Brasilia-itis*“ [323]. Absence orientačních bodů v prostranství lidem navíc neposkytuje možnost si k němu vytvořit vztah, neboť se nemají čeho „chytiť“ [324].

Obr. 90. Modernistická čtvrť ve městě Brasília odráží problém ztráty orientace v prostranství [325].

19. Absence „sociálního kapitálu“ a přítomnost sociální izolace – na význam tzv. *sociálního kapitálu*, totiž hodnoty sociálních interakcí a spojení mezi obyvateli, se v odborném prostředí klade již nějakou dobu důraz [326]. Sociální propojení mezi lidmi žijícími v jedné čtvrti či obytném bloku formuje určitou komunitu, která je dále hybnou silou k rozvoji konkrétní lokality. V prázdných prostranstvích, ve kterých k mezilidským stykům nedochází, není proto sociální kapitál přítomen a člověk ocitnuvší se v tomto prostranství pociťuje spíše sociální izolaci. Montgomery píše: „Sociální izolace může být největším nebezpečím bydlení ve městě – horší než hluk a znečištění“ [327].

VI.2 POTENCIÁL PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ

Navzdory tomu, že prázdná prostranství mohou být považována za slabá místa v organizmu města, mají určitý potenciál:

1. Prázdná prostranství zachovávají ve městě plochy, které mohou sloužit jako rezervní prostranství pro budoucí rozvoj města bez toho, aby se město rozrůstalo mimo své hranice.
2. Prázdná prostranství jsou již zapojena do struktury městského organizmu tím, že se nacházejí buď ve výhodných lokalitách (například blízko historického jádra města), nebo na územích, která mají určitou infrastrukturu a spojitost s jinými městskými prostranstvími. I přestože je jejich zapojení omezené, minimální zázemí, které prázdná prostranství mají, napomáhá redukovat náklady v případě vzniku nových prostranství právě na jejich místě.
3. Prázdná prostranství nabízejí základ pro formování nových typologií veřejných prostranství, které mohou být výsledkem netradičních způsobů rozvoje při zachování přirozených procesů života obyvatel. Tato nová typologie přináší do města různorodost.
4. Prázdná prostranství mají určitou flexibilitu fyzickou a/nebo obsahovou a to může být v některých případech přínosem pro jejich využívání.
5. Některá prázdná prostranství mohou být zázemím pro experimenty, svým způsobem „laboratoří“ nových forem městského života (viz VII).
6. Část prázdných prostranství nabízí dosažitelnost rekreačních, vizuálních a kulturních hodnot.

VII VYUŽITÍ POTENCIÁLU PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ V NOVODOBÉ STRUKTUŘE EVROPSKÉHO MĚSTA. OBČANSKÝ AKTIVIZMUS

Využití potenciálu prázdných prostranství je pro rozvoj města velkou výzvou. Zatímco znovuoživení prostranství metodou „shora-dolů“ (angl. „top-down“), tzn. pomocí městských investic a investic velkých soukromých investorů, je dlouhou a náročnou cestou, zejména z pohledu organizace a regulace, cesta „zdola-nahoru“ (angl. „bottom-up“) je mnohem flexibilnější. Tato metoda proto získává více a více příznivců. Co vlastně znamená znovuoživení prostranství metodou „zdola-nahoru“? Je to způsob „rehabilitace“ jakýchkoliv prázdných prostranství bez ohledu na jejich velikost, typ a umístění ve městě samotnými obyvateli města – a co je nejdůležitější – ve prospěch zájmů těchto obyvatel, nikoliv konkrétního investora. Synonymem tohoto pojetí je tzv. *občanský aktivismus*, příbuznými termíny jsou pak *městští aktivisté* a *aktivní městské společenství*. Co tedy chtějí obyvatelé, kteří se do tohoto procesu zapojují? Zprvu mít možnost formovat prostranství podle svých potřeb, totiž mít kontrolu nad tím, jaký program, náplň a pravidla se budou v prostranství odehrávat, a věřit, že jsou to právě oni, kteří jsou s to stávající situaci změnit, nikoliv soukromý investor, jehož rozhodnutí nemohou ovlivnit. Zadruhé mít místo pro zkoušení něčeho nového a pro experimentování za malé náklady, například zahradničení ve městě, taneční lekce, kreativní hřiště pro děti atp. Zatřetí vytvořit místo pro nekomerční aktivity, které budou dostupné pro všechny. Jednou z charakteristik aktivizmu je právě otevřenost vůči novým účastníkům, kteří se mohou stát nejen pozorovateli, nýbrž i samotnými organizátory děje. Hranice organizátor–účastník–pozorovatel je zde velmi neostrá, neexistuje žádná striktní hierarchie a to je zřetelnou výhodou, neboť to umožňuje, že se každý může zapojit bez jakýchkoliv omezení. Začtvrté se zbavit prostranství, která degradují a která jsou těžištěm vandalizmu a kriminality. Příčinou toho, proč se někteří obyvatelé aktivně snaží měnit prostranství ve svém okolí, častokrát bývají konkrétní problémy, které se v něm vyskytují. Jakou roli hraje v procesu revitalizace prázdných prostranství pomocí zapojení aktivních občanů vedení města? Z ekonomického pohledu město vlastní značné množství pozemků, o které mohou mít obyvatelé zájem. Proto je pro něj jakožto pro vlastníka úspěchem, když aktivní občané na vlastní náklady obnoví chátrající pozemek, a tím zvýší jeho ekonomickou hodnotu. Z pohledu kulturně-sociálního umožňuje podpora občanského aktivizmu vedením města (minimální podpora může být poskytování povolení, maximální podpora se projevuje dotacemi a granty) rozšířit kulturní program města o nové akce, které aktivisté připravují, a zesílit sociální vazby mezi obyvatele. Mezi aktivisty častokrát nejde jen o oživení prostranství, nýbrž také o formování nových kontaktů mezi sebou, vlastně se tak formuje silná komunita lidí. Z pohledu městotvorby oživují nově vznikající prostranství jak prostranství samotné, na kterém se nějaká aktivita odehrává, tak i blízké okolí.

V této kapitole se prezentuje přehled toho, jaké mohou být formy zapojení městského společenství do procesu revitalizace prázdných prostranství. Na základě zahraničních a českých příkladů se zde popisují různé typy využití prázdných prostranství městskými aktivisty.

VII.1 ZJIŠTĚNÍ SOUČASNÝCH TRENDŮ V OBLASTI VYUŽÍVÁNÍ PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ

Současné formy využívání a revitalizace prázdných prostranství aktivním městským společenstvím lze rozdělit na několik typů:

A. Dle počtu „organizátorů“

– Jednotliví lidé. Častokrát jsou to ti, kteří se zajímají o prostranství ve svém blízkém okolí, ale mají na to příliš omezené zdroje. Přesto se snaží zasahovat a pomocí malých intervencí prostranství měnit.

Obr. 91. Neočekávaná knihovna se objevila na ulici v Jeruzalému (Izrael) [328].

Obr. 92. Lavičky instalované majitelem domu v Amsterdamu (Nizozemsko) [329], jakožto místa pro setkávání a sociální interakci.

– Větší skupina lidí. Jsou to lidé se společnými zájmy – buď sousedé, kteří se starají o své okolí, nebo skupina příznivců konkrétního nápadu (například zahradničení ve městě, potlačení nárůstu aut, obohacení kulturního programu města atd.).

B. Dle způsobu aktivace

– Přímé zasahování na místě. Využívání prostranství spojené s konkrétním místem.

– Nepřímé zasahování pomocí využití internetové platformy. Internet je zdrojem, který poskytuje rychlost a účast většího počtu lidí i mimo samotné město a také neomezenou dobu.

C. Dle doby trvání

– Dlouhodobé využívání. Patří k tomu akce, které mají tendence rozvíjet se a obsahují různorodý program. Například „Malá Amerika“ [330] v Brně.

– Krátkodobé využívání. Spontánní jednodenní až týdenní akce s minimálním zázemím a používáním zdrojů a s maximální náplní programu, který není z důvodu krátké doby trvání natolik komplexní, jako je tomu u dlouhodobých akcí. Například „Týden města“ [331] a „Divadelní kontejner“ [332] v Brně.

D. Dle programu

Nejčastějšími programy jsou:

- programy kulturního zaměření,
- zahradničení,
- programy informativního zaměření.

VII.1.1 Prázdná prostranství pro městské zahradničení

Zahradničení ve městě se stalo populárním v souvislosti se zvýšeným zájmem obyvatel o vlastnoručně vypěstovanou zeleninu, jejíž způsob produkování se dá kontrolovat. Diskuse o kvalitě potravin, které konzumujeme (kvalita a čerstvost zeleniny, vhodnost vybraných způsobů jejího pěstování), přitahuje v posledních letech pozornost lidí, což vede některé občany k myšlence využívat městská prostranství k pěstování zeleniny pro vlastní potřebu. Na základě organizovaných malých „farem“, které vznikají na opuštěných místech, se vytvářejí nová komunitní centra. Programy těchto center naplňuje nejen pěstování zeleniny, nýbrž také workshopy, přednášky, aktivity pro děti a další. Prázdná prostranství ve městě, jako jsou proluky, opuštěné parcely, zanedbané dvory apod., se jeví být pro realizaci projektů zahradničení nejvhodnějším místem. Ukazuje to řada příkladů z několika evropských a amerických měst.

Zahradničení, nebo jak se tomu říká v angličtině „urban gardening“, je jevem, který se vyskytuje zejména v zemích se s omezeným půdním fondem, nebo v zemích, kde zemědělství není již běžnou součástí všedního života a kultury společenství. Toto vysvětluje ten velký zájem o „vlastní zahrádku“ nebo alespoň o zahrádku sdílenou ještě s několika sousedy/příznivci. V zemích, v nichž se obyvatelé potkávají se zahradničením pravidelně v rámci svého stylu života nebo v rámci následování ukotvených kulturních zvyků, není zahradničení ničím výjimečným. Proto obyvatelé takových zemí jako Rusko, Izrael, země jižní Evropy, asijské země atd. nemají potřebu se projektů „urban gardening“ zúčastnit. Z tohoto důvodu v této práci najdeme příklady městského zahradničení zejména ze zemí západní Evropy a Severní Ameriky.

Pro městské zahradničení je důležitá spolupráce organizátorů projektů s vlastníky pozemků, na kterých se zakládá zahrádka. Vlastníky pozemků mohou být jak sami organizátoři (např. projekt „The Michigan Urban Farming Initiative“ v Detroitu), tak i osoby, které nejsou přímo zapojené do projektu „urban gardening“, tudíž jenom svůj pozemek pronajímají (např. projekt „Mobile growing“ v Londýně, projekt „Prinzessinnengarten“ v Berlíně, projekt „Mobilné záhrady“ v Bratislavě). Není však zvykem, aby pronajímatelem bylo město samotné, organizátoři jednotlivých projektů se snadněji domluví se soukromníkem na podmínkách vyhovujících oběma stranám, než aby procházeli dlouhým byrokratickým schvalováním. Parcely, na nichž se chystá zahrádka, jsou častokrát dlouhodobě nevyužívané, a proto vlastník pozemku je ochoten vyhovět žádosti organizátorů na využití pozemku.

Projekt „Mobile growing“ v Londýně (Anglie)

Město Londýn má velké množství opuštěných míst, která jsou často prodána dříve, než mohou být využita. Jedním z nich je prostranství s názvem „Elephant and Castle“, které původní obyvatelé opustili kvůli plánované přestavbě. Avšak přestavba nebyla realizována, protože toto prostranství zůstalo opuštěné. Skupina aktivistů pro ně však našla nové využití, a sice takové, že se zde začal provozovat tzv. „guerrilla gardening“: rozmísťovaly se mobilní květináče, ve kterých se pěstovala zelenina a byliny. Tyto zásahy časem proměnily charakter místa a oživily ho. Organizátoři navíc proměnili prostranství v kulturně-vzdělávací centrum: začali zde pořádat pravidelné akce, školení, semináře a výlety.

Obr. 93. Projekt „Mobile growing“ v Londýně (Anglie) [333].

Projekt „Prinzessinnengarten“ v Berlíně (Německo)

Projekt vznikl na více než 50 let opuštěné parcele, která hraničí s dopravní křižovatkou. Za pomoci místních obyvatel přeměnila skupina aktivistů prostranství v kvetoucí zahradu pro pěstování čerstvé zeleniny. Za dosažený výsledek považují organizátoři zlepšení biologického mikroklimatu okolí a také posílení sociálních vztahů místního společenství. Projekt se mimo samotné pěstování zaměřuje také na vzdělávání jak dospělých, tak i nejmladších obyvatel v oblasti zahradničení a ekologie.

Obr. 94. Projekt „Prinzessinnengarten“ v Berlíně (Německo) [334].

Projekt „The Michigan Urban Farming Initiative“ v Detroitu (USA)

Projekt má za cíl vytvořit platformu pro podporu vzdělávání a rozvíjet komunitu k řešení řady sociálních problémů, kterým v současné době čelí město Detroit. Primárním zaměřením projektu je revitalizace opuštěného prostranství v městské části Detroit North End, která je vnímána organizátory jako epicentrum městského zahradničení. Tento projekt se dotýká otázky znovuvyužití prázdných prostranství ve městě, a také nastoluje diskusi o efektivních strategiích pro zvýšení kvality potravin a způsobů jejich pěstování, včetně použití koncepce „Blue & Green infrastructure“.

Obr. 95. Projekt „The Michigan Urban Farming Initiative“ v Detroitu (USA) [335].

Projekt „Mobilné záhrady“ v Bratislavě (Slovensko)

Více než 50 hektarů nevyužívaných prostranství se nachází ve Starém Městě v Bratislavě. Projekt „Mobilné záhrady“ je snahou proměnit tyto chátrající plochy na městské zahrady a zároveň inspirovat obyvatele k zájmu o vlastní okolí. Aktivisté, kteří tento experimentální projekt pořádají, v něm rovněž spatřují potenciál jako v nástroji k formování a posílení sousedských vztahů, kterých se lidem v moderním městě často nedostává.

Obr. 96. Projekt „Mobilné záhrady“ v Bratislavě (Slovensko) [336].

VII.1.2 Prázdná prostranství brownfieldů pro kulturní centra

Specifický *genius loci* bývalých průmyslových areálů a jejich umístění blízko centru města inspirují aktivní občany (mezi něž patří mladí umělci, kteří hledají levné prostory pro své ateliéry, nebo organizátoři neziskových kulturních akcí) k oživení nevyužitého prostranství továren prostřednictvím jejich proměny v kulturní centra. Myšlenka přizpůsobit prostranství brownfieldů se stala natolik populární, že se již ve značně velkém množství evropských měst dají najít příklady realizace této ideje. Nejenže se do opuštěných prostranství bývalých továren vdechuje nový život, ale také se tím zachraňuje jejich kulturní a historické dědictví.

Většina projektů tohoto typu je organizována buď přímo vedením města (např. kulturní centrum Zsolnay v Pécs, kulturní centrum Technopolis v Aténách, kulturní centrum v Tel Avivu) nebo silným investorem (např. projekt „Flakon“ v Moskvě, projekt „New Holland“ v Petrohradě). To se stává z důvodu jednak potřeby velkých investičních nákladů, jednak kvůli potřebě vyřešení složitých majetkoprávních vztahů. V České republice se bohužel otázka znovu využití brownfieldů nemá zatím podobu, kterou sledujeme v jiných evropských městech. Většina brownfieldů se nechává bez povšimnutí nebo se využívá jako skladiště a kancelářské prostory (pokud to dovoluje technický stav budovy) (např. areál Mosilana v Brně). Naštěstí se občas najdou jednotlivci, kteří ke kulturnímu a historickému dědictví brownfieldů přistupují s větší úctou a malými zásahy se snaží jim znovu vdechnout život a otevřít je pro veřejnost (např. projekt „Malá Amerika“ v Brně).

Většina projektů týkajících se proměny brownfieldů na kulturní centra pochází z měst, která mají určitou kulturní historii, a proto se tak areály brownfieldů stávají svým způsobem součástí celkové historie města a symbolem konkrétní epochy. Na uvedených příkladech je vidět, že pro kulturní centra se „nehodí“ každý brownfield, ale jen ty, co mají určitou identitu a návaznost na historii města.

Projekt „Flakon“ v Moskvě (Rusko)

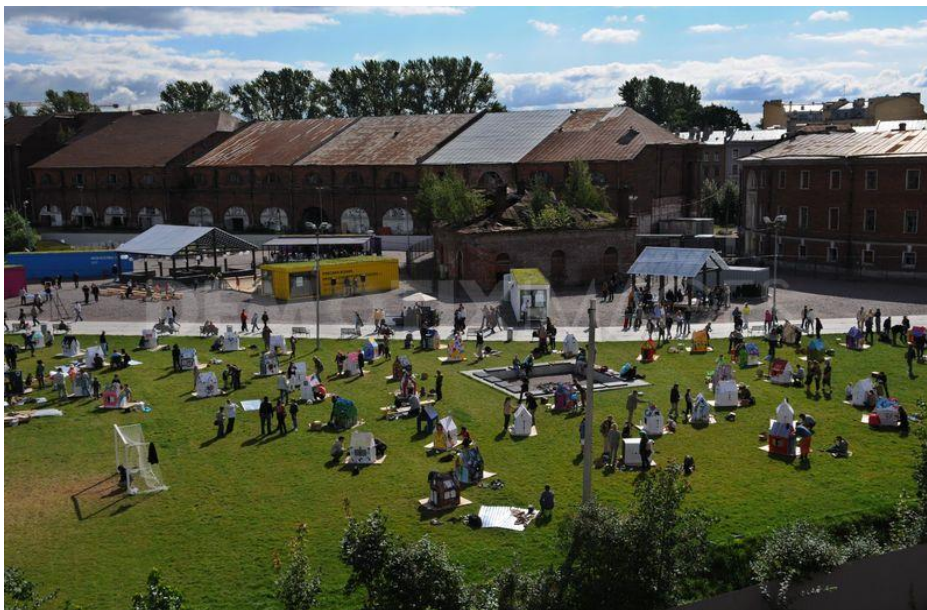
Projekt se objevil v budovách bývalé továrny a stal se platformou k provádění sociálně-kulturních projektů, sebevyjádření tvůrčích lidí a projektů zaměřených na mládež. Zahrnuje více než 200 účastníků z různých skupin, přičemž tato komunita kreativních lidí vytváří příjemné prostředí pro rozvoj tvůrčího potenciálu, realizace kulturních aktivit a zkvalitnění vzdělávání.

Obr. 97. Bývalá továrna „Flakon“ v Moskvě (Rusko) [337].

Projekt „New Holland“ v Petrohradě (Rusko)

Projekt „New Holland“ je proměnlivým prostranstvím blízko historického centra Petrohradu, původně určeným pro údržbu ruské flotily. Projekt revitalizace tohoto prostranství byl zaměřen na transformaci ostrova na kulturní komplex v rámci města, který může působit jako zajímavé místo pro intelektuální komunitu z celého světa.

Obr. 98. Projekt „New Holland“ v Petrohradě (Rusko) [338].

Kulturní centrum v továrně Zsolnay v Pécs (Maďarsko)

Areál bývalé továrny postavené na přelomu 19. a 20. století se nyní stává úspěšným zázemím pro pořádání rozmanitých kulturních akcí. Náplň tohoto projektu tvoří koncerty, divadelní představení a vzdělávací programy.

Obr. 99. Kulturní centrum v továrně Zsolnay v Pécs (Maďarsko) [339].

Kulturní centrum Technopolis v Aténách (Řecko)

Účel velkého kulturního střediska již několik let splňuje bývalý průmyslový areál v Aténách. Program se skládá z akcí různorodého kulturního a vzdělávacího směru. Sám o sobě slouží areál také jako muzeum pod širým nebem.

Obr. 100. Divadelní vystoupení v kulturním centru Technopolis v Aténách (Řecko) [340].

Kulturní centrum Jaffa HaTachana v Tel Avivu (Izrael)

Kulturní centrum v Tel Avivu se nachází na místě bývalého vlakového nádraží Jaffa. V současné době je to svým způsobem muzeum pod širým nebem, které nabízí návštěvníkům možnost nejen si užít historických hodnot tohoto místa, ale také možnost nákupu a odpočinku.

Obr. 101. Kulturní centrum v Tel Avivu (Izrael) [341].

Projekt „Malá Amerika“ v Brně (Česko)

Českým příkladem využití prostranství brownfieldu pro kulturní účely je projekt „Malá Amerika“. Bývalé skladiště vlakového nádraží je dnes zázemím pro pořádání různých akcí pro dospělé, děti a mládež. Toto multifunkční prostranství se může pravidelně chlubit hudebními, tanečními, divadelními, vzdělávacími a kreativními programy. Projekt je aktivní jen jeden rok a už dnes se stal ve městě značně populárním místem.

Obr. 102. Umělecký trh na „Malé Americe“ v Brně (Česko) [342].

VII.1.3 Prázdná veřejná prostranství pro městské intervence

Experimentálním způsobem oživení prázdných prostranství ve městě se staly krátkodobé happeningy. Prostřednictvím lokálních intervencí vyjadřují občané svou představu o tom, jaké okolí by chtěli mít. K organizaci happeningů jim stačí omezené zdroje a malý rozpočet, avšak tyto akce mají potenciál zasáhnout hodně lidí – účastníků, organizátorů a kolemjdoucích diváků. Některé z intervencí se proměnily v každoroční festivaly a šíří se do měst po celém světě (například „Parking day“).

Uvedené příklady, které reprezentují městské intervence, ukazují, že organizátoři těchto intervencí jsou častokrát jednotlivé osoby, nikoliv vedení města nebo velcí investoři. Vlastně se do projektů městských intervencí nezapojují vůbec žádní investoři. A to z toho důvodu, že městské intervence jsou krátkodobými akcemi a nejsou zaměřené na zisk. Proto městské intervence financují buď přímo organizátoři anebo se platí z grantů a dotací. Z tohoto důvodu projekty městských intervencí se vyskytují zejména v zemích s rozvinutým grantovým systémem pro kulturní projekty. Ve východních a asijských zemích, kde systém grantů a městských dotací chybí, se projekty městských intervencí objevují zřídka.

Jinou překážkou organizace městských intervencí je byrokratické schvalování akcí. Proto zemích, jako např. i Česká republika, kde pro povolení krátkodobé kulturní akce je zapotřebí projít celým byrokratickým procesem schvalování, projekty městských intervencí jsou opravdu vzácným jevem.

Projekt „Parking day“

Projekt „Parking day“ je asi nejpopulárnější městskou intervencí ve světě, která putuje po různých městech Evropy (dokonce i v Česku) a jiných kontinentů. Tento projekt se stal natolik úspěšným, že se opakuje pravidelně ve stejném termínu každý rok. Záměr projektu spočívá v tom, že se na místech parkovacích stání budují veřejná miniprostranství za účelem ukázat a vyzkoušet jinou možnost využití těchto ploch.

Obr. 103. Projekt „Parking day“ v San Franciscu (USA) [343].

Projekt „Buňka“ v Nitře (Slovensko)

Projekt je zaměřen na vytvoření platformy pro širokou škálu různých forem soudobé kultury. Program poskytuje prostor pro výstavy, semináře, koncerty, představení, audio-vizuální prezentace a videa uměleckých projekcí, které obohacují místní kulturní život novými hodnotami. „Buňka“ je dlouhodobá základna pro výzkum, podporuje rovněž hledání identity města: výběr toho, co je typické pro danou lokalitu, propojování smysluplných kulturních aktivit, využívání a přispívání k jejich potenciálu. V souvislosti s touto strategií bude konkrétní místo konkrétním městem: „site specific“ se převede na „specific city“. Expanze do urbanistické struktury má za cíl změnit způsob přístupu k běžně používaným veřejným prostranstvím.

Obr. 104. Projekt „Buňka“ v Nitře (Slovensko) [344].

Projekt „Nábřeží žije“ v Praze (Česko)

Smetanovo nábřeží je považováno za veřejné prostranství pro každého. Cílem projektu je otestovat a analyzovat možnosti případné trvalé transformace Smetanova nábřeží na pěší zónu s tramvají a cyklostezkami. Projekt „Nábřeží žije“ je způsobem, jak zahájit spolupráci místních podniků, institucí a obcí a společně hledat způsob zlepšení podmínek pro život, studium, práci a volný čas v této oblasti.

Obr. 105. Projekt „Nábřeží žije“ v Praze (Česko) [345].

Projekt „Náplavka“ v Plzni (Česko)

Projekt je určen k vybudování plnohodnotného veřejného prostranství na místě chátrajícího nábřeží. Je to experimentální pokus o návrat již existujícího městského prostranství k jeho opětovnému užívání obyvateli Plzně. Skupina aktivistů vytvořila na nábřeží zázemí pro kulturní a vzdělávací programy i místo pro rekreaci. Projekt se stal natolik úspěšným, že se podařilo získat podporu vedení města k jeho trvalému znovuoživení.

Obr. 106. Projekt „Náplavka“, oživení nábřeží v Plzni (Česko) [346].

Projekt „Divadelní kontejner“ v Brně (Česko)

Již tři roky se na podzim v Brně připravuje kulturní intervence „Divadelní kontejner“. Na dobu 10 dnů se jedna z opuštěných uliček v centru města proměňuje na prostranství plné života pro divadelní a hudební akce. Aktivisté, kteří tento projekt vytvořili, připravují interaktivní program určený pro všechny věkové skupiny.

Obr. 107. Projekt „Divadelní kontejner“ v Brně (Česko) [347].

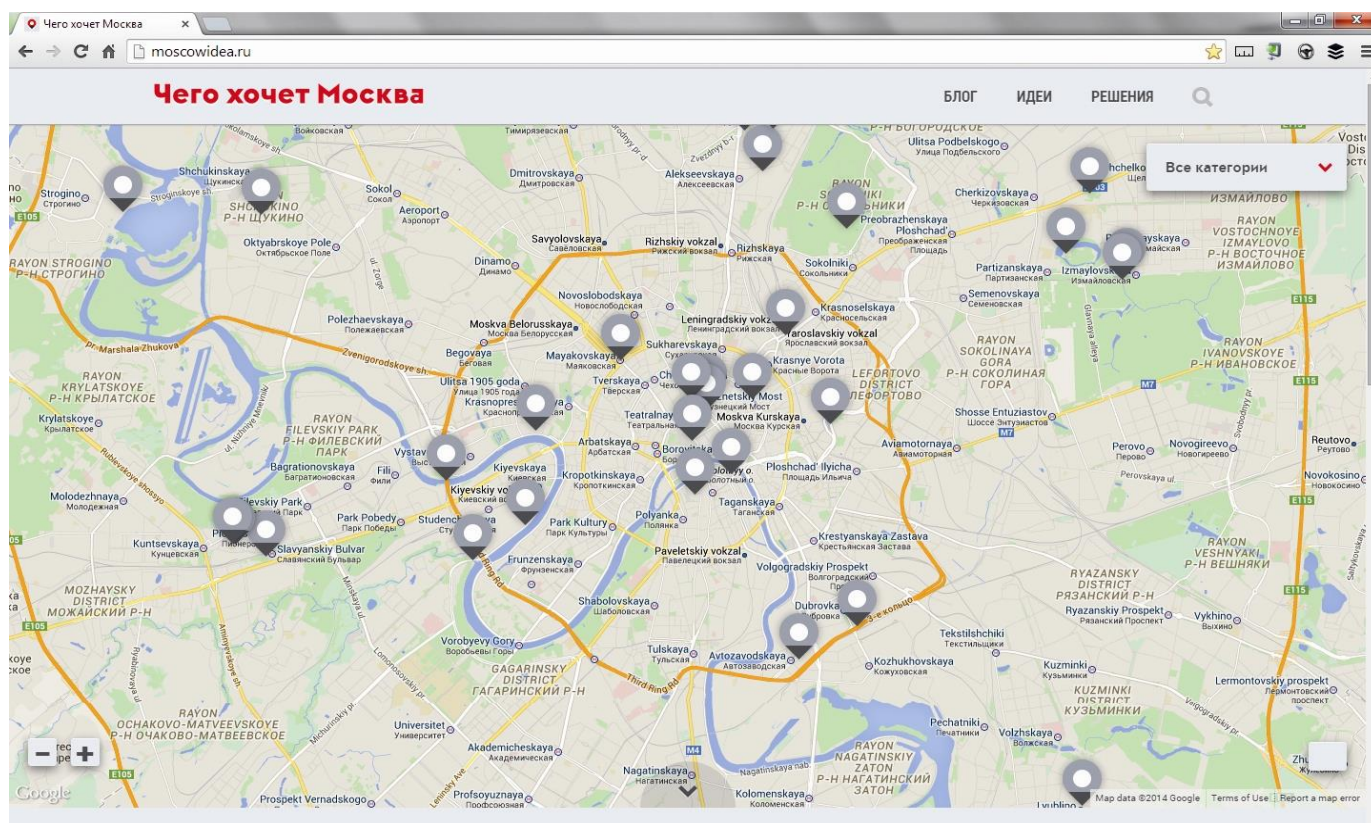
VII.1.4 Internetové projekty

Internet není jen zdrojem pro získávání informací, nýbrž také prostředkem pro komunikaci mezi lidmi ze stejné čtvrti, mezi lidmi z různých částí města nebo mezi občany a vedením města. Internet se velmi snadno stává nástrojem pro šíření a sdílení názorů o důležitých tématech týkajících se městských prostranství. Pro vytvoření

internetového projektu není potřeba větší finanční či časové investice ani velkého týmu organizátorů, může jej zvládnout jeden člověk. Příklady internetových projektů ukazují, že zájem o vytvoření takových projektů vzniká ve společenstvích, kde názory občanů mohou být sdílené vedením města a dalšími spoluobčany a také kde používání mobilních prostředků je součástí života obyvatel. Proto jsou např. v USA internetové projekty docela častou platformou pro komunikaci mezi obyvateli měst. Velká města, v nichž vedou lidé aktivní životní styl, jsou také dobrou základnou pro vznik internetových projektů, protože pravděpodobnost aktivní reakce a odezvy na projekt je ve velkoměstech velká. Avšak na druhou stranu projekty orientované na posílení společenských vztahů nebudou mít ve velkoměstech vždy úspěch, neboť zde obyvatelé nemají ke svému městu dostatečný osobní vztah, narozdíl od lidí, kteří bydlí v malých městech nebo na venkově (tohle byl například důvod, proč projekt „sosedu.ru“ v Moskvě neměl odezvu u obyvatel).

Projekt „Co chce Moskva“ v Moskvě (Rusko)

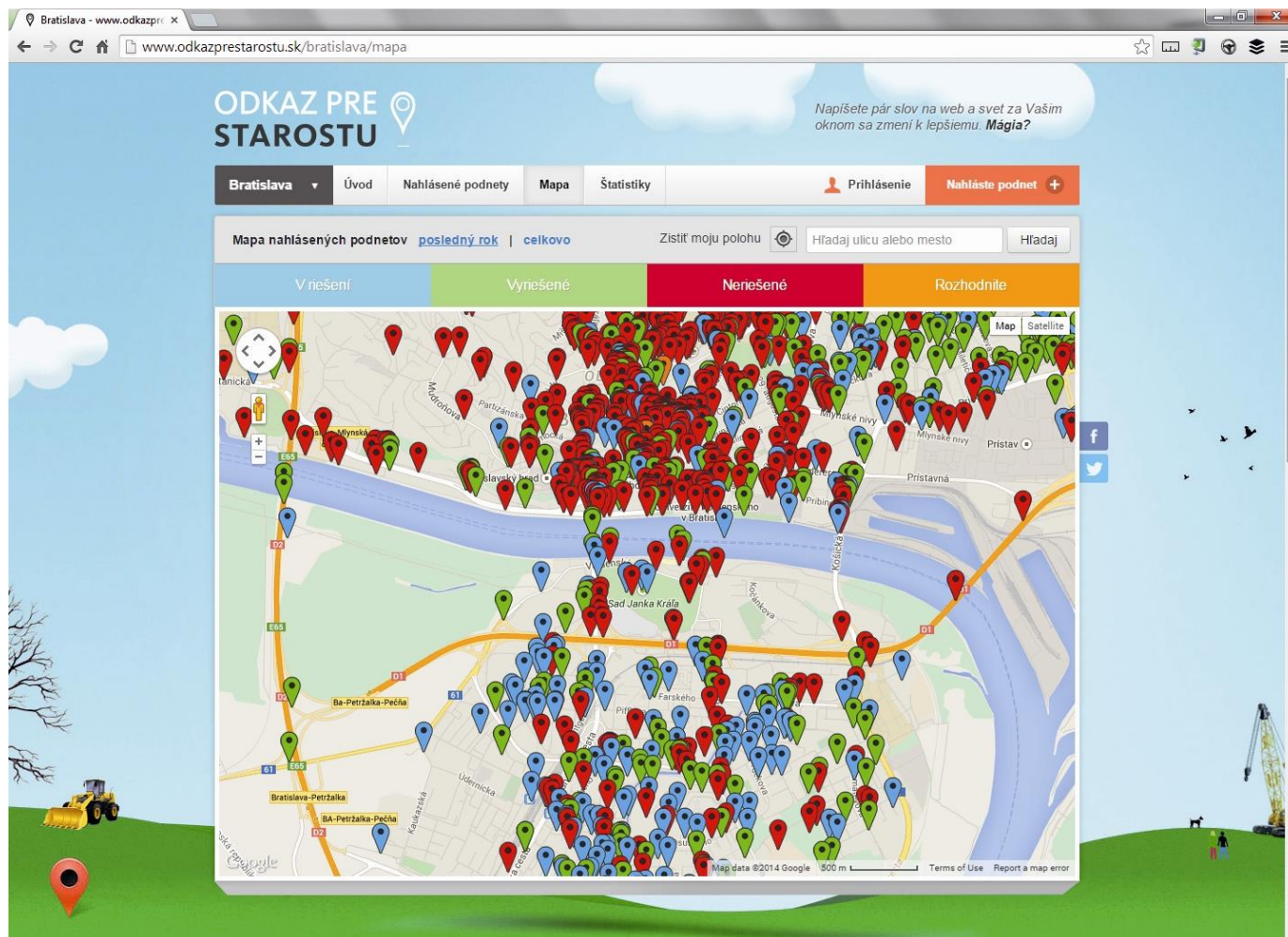
Tento projekt je virtuálním místem sdílení názorů a nápadů obyvatel ohledně prostranství ve městě. Velkou výhodou projektu je to, že poskytuje možnost pro vyjádření každého, což napomáhá vytváření společné diskuse týkající se kvality městských prostranství.

Obr. 108. Projekt „Co chce Moskva“ v Moskvě (Rusko) [348].

Projekt „Odkaz pre starostu“ v Bratislavě (Slovensko)

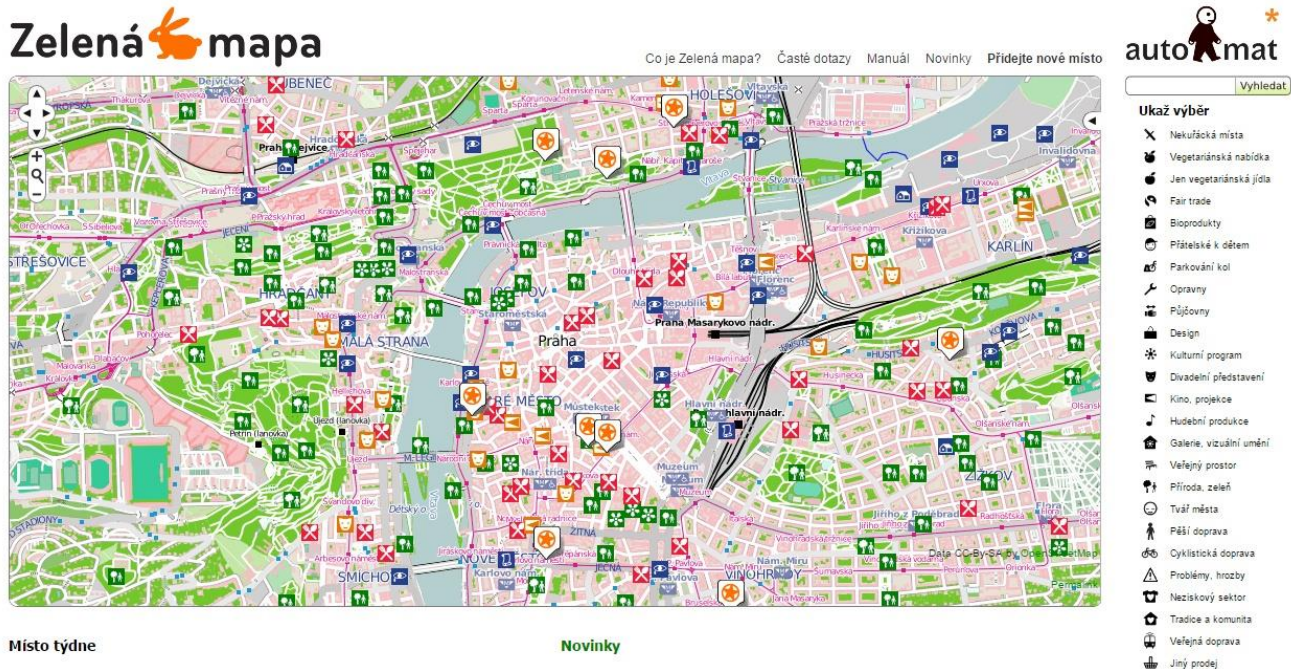
Další příklad interaktivního projektu na půdě internetové platformy. Umožňuje vyjádření názorů obyvatel na jejich okolí a poskytuje možnost komunikace s vedením města.

Obr. 109. Projekt „Odkaz pre starostu“ v Bratislavě (Slovensko) [349].

Projekt „Zelená mapa“ v Praze (Česko)

Internetový projekt „Zelená mapa“ představuje soubor informací o tom, jak se město Praha „používá“. Zároveň je to způsob interaktivní komunikace mezi obyvateli a vytvoření platformy pro sdílení nápadů.

Obr. 110. Projekt „Zelená mapa“ v Praze (Česko) [350].

ZÁVĚR

Z výše popsaných příkladů lze usoudit, že revitalizace prázdných prostranství aktivním městským společenstvím je jeden ze způsobů znovuoživení veřejných prostranství. Avšak není to univerzální způsob, který by se dal aplikovat na každé město, je zapotřebí brát v potaz kulturní, sociální a ekonomické podmínky jednotlivých společenství v konkrétním městě. Podle mého názoru možnost revitalizace prázdných veřejných prostranství pomocí zapojení městského společenství se objevuje ve městech, která odpovídají těmto charakteristikám:

- Vyspělá města – obyvatelé mají vysokou životní úroveň a vzdělání, nemusí se starat o základní životní potřeby, proto mají chuť k zlepšování svého okolního prostředí, zajímají se o bydlení v kvalitním městě
- Stabilní a bezpečná města – obyvatelé si cítí ve městě bezpečně, nesetkávají se s problémy záchrany svého života
- Velká města – obyvatelé ve velkých městech zastávají různé profese, mají pestrou sociální a demografickou strukturu, jsou proto více adaptivní, jsou zvyklí na změny
- Kulturní města – obyvatelé měst s různorodými kulturními aktivitami jsou zvyklí na to, že kultura je součástí jejich života
- Demokratická města – města, kde komunikace občanů s vedením města je možná a běžná
- Aktivní města – města podporující aktivní lidi

- g) Mnohonárodnostní města – z příkladů je vidět, že se občanský aktivizmus rodí ve městech kde bydlí lidé různých kultur, a to právě napomáhá sdílení názorů a zkušeností
- h) Města mladá – mladí lidé jsou v současné době tou neaktivnější a nejvášnivější hybnou silou každého města

Hlavním přínosem zapojení městského společenství do oživení veřejných prostranství je schopnost reagovat na současnou poptávku společnosti. Velmi často to vede k obohacení a přináší to nové impulzy pro rozvoj městských prostranství. Kromě „znovuoživení“ pomocí městského aktivizmu se prostranství nejen mění, nýbrž vzniká také „sociální kapitál“, tj. formují se nové vztahy mezi lidmi. To by mělo sloužit jako ekonomický stimul (užívání dovedností účastníků ve výrobě jakéhokoliv druhu), jakož i sociální stimul (zapojování různých sociálních skupin do vzájemné spolupráce) směřující k podpoře rozvoje městského prostředí. Dobrým příkladem je aktivizmus v sociálně slabých oblastech Berlína, kde turečtí a němečtí občané spoluutvářejí veřejná prostranství ve svém okolí.

VII.2 SPOLEČENSKÉ A TECHNOLOGICKÉ STIMULY K ZAPOJENÍ OBČANŮ DO PROCESU VYUŽÍVÁNÍ PRÁZDNÝCH PROSTRANSTVÍ

1. Vyjádření demokratické vůle obyvatel. Jedním z důvodů, proč se městský aktivizmus stal populárním až v průběhu posledních desetiletí, je příležitost otevřeně vyjádřit jakýkoliv názor bez cenzury, tak obvyklé za komunistické éry. Zatímco Jane Jacobsová se stala aktivistkou již v 60. letech minulého století (a to navzdory tomu, že urbanizmus nebyl její profesí), lidé ve východní Evropě se nesměli scházet v jakémkoliv sdružení (existovalo jen jedno „sdružení“ – komunistická strana). Po rozpadu SSSR a příchodu demokracie do východních zemí získali lidé svobodu a sílu vyjádřit své myšlenky a měnit prostředí kolem sebe. Jedním z příkladů je projekt Stará tržnice v Bratislavě [351]: občané nesouhlasili s funkcí, jakou měla mít stará tržnice, a převzali proces řízení do svých rukou.

2. Rozvoj internetu. Není pochyb o tom, že rychlý rozvoj internetu poskytl městským aktivistům nové nástroje. Stalo se mnohem jednodušším sdílet a šířit informace, najít lidi stejného názoru a vyjádřit své myšlenky. Jako příklad lze uvést bratislavský internetový projekt Odkaz pre starostu [352], který občanům umožňuje upozornit na problémy v městských prostorech online. Doba, kdy lidé museli vynakládat velké úsilí (fyzickou námahu i čas), aby upozornili vedení města na problémy nebo získali podporu ohledně problému veřejných prostranství od jiných lidí prostřednictvím petice, je již minulostí.

3. Volné sociální kapacity. Ekonomická krize vedla k tomu, že se část lidí (povětšinou mladých) dostává na méně stabilní pracovní pozice nebo nemají práci na plný úvazek. Důsledkem toho je, že začínají investovat svůj čas a nevyužitou kapacitu ve prospěch městského aktivizmu. Dobrým příkladem je projekt Urban farming v Detroitu [353], kde se ekonomické problémy města staly pro některé občany výzvou k hledání nových zdrojů (například městské zahradničení) a k rozvoji veřejných prostranství ve městě.

4. Protest proti systému. V rámci vztahu mezi systémem a individuem by se městská prostranství mohla stát pro lidi „hřištěm“ k formování alternativních realit. Schopnost představit si a uskutečnit novou realitu (která je nad rámec systému) není procesem vedoucím k vytváření opozice vůči stávající realitě, nýbrž stimulem ke změnám ve městě.

5. Krize moderních měst. Krize moderních měst v postindustriální době vede ke změnám ve struktuře městských prostranství. Některá území ve městě nejsou vhodná k původnímu účelu, ovšem ještě se pro ně nenašlo nové

dlouhodobé využití. Údržba těchto ploch je obvykle drahá, proto se na takových prostranstvích konají jen dočasné akce a aktivity. Projekt „Malá Amerika“ v Brně [354] je příkladem krátkodobého využití bývalého skladiště vlakového nádraží v Brně. Kulturní události, výstavy a jiné dočasné aktivity přinesly do budovy a jejího okolí nový život.

6. Následování světových trendů. Globalizace a internet šíří urbanistické trendy po celém světě a iniciuje „soutěž“ mezi městy (především ve východních zemích) o titul „moderního města“. Dokonce i malá města, jako je například Iževsk v Rusku [355], se podílejí na sledování světové urbanistické módy.

7. Ochrana prostředí. Lidé začínají stále více přebírat zodpovědnost za prostředí, ve kterém žijí. Od 90. let se ekonomická úroveň v zemích střední a východní Evropy zvýšila, lidé se nemusí starat o základní životní potřeby, protože jejich naplnění je dostupné. Stále více se zajímají o pohodlí a ekologickou udržitelnost okolního prostředí. Vypovídá o tom hlavní heslo projektu Zelená hlíadka z Bratislavy [356]: „Chceme poukázat na problém odpadu v ulicích v našem městě a motivovat lidi, aby se angažovali ve prospěch svého životního prostředí“ [357].

ZÁVĚR

ZÁVĚR

Na začátku práce se stanovily hypotézy, které se v průběhu získávání a zpracovávání dat ověřovaly:

Prázdná veřejná prostranství se mohou stát platformou pro vytvoření mezilidské komunikace.

Analýza příkladů využití prázdných prostranství potvrzuje, že tato hypotéza je pravdivá. Je důležité zohlednit konkrétní typ prázdného prostranství, neboť všechna prázdná prostranství – ať už kvůli jejich rozloze, okolnímu kontextu či dalším faktorům – nejsou vždy vhodnou platformou pro vznik mezilidských vztahů.

Revitalizace špatně fungujících veřejných prostranství ve městech může probíhat formou zapojení/podpory městského společenství, které je v souladu s vlastními sociálními, kulturními a ekonomickými potřebami schopno vytvářet soběstačná a adaptivní veřejná prostranství.

Toto tvrzení je pravdivé. Důkazem toho je již existující velké množství příkladů, které byly v této práci popsány.

Oživení veřejných prostranství může probíhat vypracováním systému metod, které jsou zaměřeny na zapojení společnosti do procesu proměny veřejných prostranství (občanská participace).

Tuto hypotézu nelze ani potvrdit, ani vyvrátit. Pro její ověření je třeba dalšího výzkumu. Již existující příklady občanské participace poukazují na skutečnost, že k této dochází samovolně, přičemž v České republice není k dispozici dostatek důkazů zapojení městského společenství na základě vypracovaného systému metod.

PŘÍNOS PRÁCE

Tato práce povzbuzuje odbornou společnost k hlubšímu zkoumání problematiky veřejných prostranství tím, že obrací pozornost na roli prázdných prostranství ve městě. Výzkum zdůrazňuje vliv sociálních, kulturních, ekonomických a technologických změn v soudobé společnosti na vývoj veřejných prostranství. V práci nabídnutá definice a typologie prázdných prostranství, která doposud zajímala odborníky jen okrajově, je pokusem o jasnou klasifikaci těchto prostranství, což by mohlo být zdrojem pro další výzkum tématu. Analýza příkladů nabízí soubor strategií znovuoživení prázdných prostranství, které jsou reflexí vlivu těchto prostranství na život moderních obyvatel, a proto i rysem současné doby.

Práce je rozsáhlým příspěvkem do diskuse o vztahu veřejných prostranství a společnosti, týká se proto nejen odborníků, ale také laické veřejnosti. Veřejnosti zajímavější se své okolí by práce mohla být inspirací v tom, že prostředí kolem jejich domova může být lepší, a zároveň i návodem jak k takové proměně osobně přispět. Práce posiluje spoluzodpovědnost obyvatel za stav měst, kde žijí, vědomí, že za proměnu městských prostranství nejsou zodpovědní jen architekti a urbanisté, ale celá společnost.

Dizertační práce se zpracovávala na půdě Fakulty architektury VUT v Brně, má tedy za cíl také přispět k výuce na fakultě. Systematicky organizovaný soubor dat o stavu veřejných prostranství, příklady jejich oživení, přehled současného stavu poznání v oblasti tématu, podrobná typologie prázdných prostranství a výčet jejich problémů a potenciálu - to vše může být podkladem pro učební pomůcky a tématem studentských projektů.

SHRNUTÍ

Tato práce se zabývala hledáním definice a vypracováním typologie prázdných veřejných prostranství. Zkoumaly se faktory, které ovlivňují proměnu dobře fungujících veřejných prostranství na prázdná prostranství. Ověřoval se vliv prázdných prostranství na městské fyzické a sociální prostředí a zjišťovaly se problémy a potenciál prázdných prostranství. Na základě zkoumání současných trendů revitalizace špatně fungujících městských prostranství se popisovaly způsoby využití potenciálu prázdných prostranství.

SUMMARY

This paper deals with the definition and typology of empty public spaces. It is examined the factors that influence the transformation of a well-functioning public spaces into empty spaces. It is verified the influence of empty spaces on the city's physical and social environment and detected the problems and potential of empty spaces. Based on the research of current trends of revitalization malfunctioning city spaces the ways to use the potential of empty spaces are described.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

- [1] NEWMAN, Oscar. *Creating defensible space*. 4th ed. Darby : Diane Pub Co, 1996. 124 p. ISBN 978-0788145285
- [2] WASSENBERG, F. *Large housing estates: ideas, rise, fall and recovery: the Bijlmermeer and beyond*. Amsterdam: IOS, c2013. Sustainable Urban Areas, 48. ISBN 978-1-61499-232-5
- [3] FRUG, Gerald E. *City making: building communities without building walls*. Princeton: Princeton University Press, c1999. ISBN 0-691-00742-X
- [4] SHIH-KUNG, Lai a Han HAOYING. *Urban complexity and planning: theories and computer simulations*. Burlington, Vermont: Ashgate, 2014, 1 online zdroj (284 pages). ISBN 978-1-4094-7459-3
- [5] ALLAN B. JACOBS. *Great streets*. 1st MIT Press pbk. ed. Cambridge, Mass: MIT Press, 1995. ISBN 9780262600231
- [6] JACOBS, Jane. *Smrt a život amerických velkoměst*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Dolní Kounice: MOX NOX, 2013, 479 s. ISBN 978-80-905064-4-2
- [7] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0
- [8] KUNSTLER, James Howard. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251
- [9] KRIER, Léon. *Drawing for architecture*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2009, xiv, 231 p. ISBN 9780262512930
- [10] SORKIN, Michael. *ALL OVER THE MAP: Writing on Buildings and Cities*. Paperback edition. London: VERSO, 2013, xvii, 393 pages. ISBN 9781844672202
- [11] KOOLHAAS, Rem a Jana TICHÁ (ed.). *Texty*. Vyd. v tomto souboru 1. Praha: Zlatý řez, 2014, 110 s. Čtení o architektuře. ISBN 978-80-903826-8-8
- [12] ARCHER, Kevin. *The city: the basics*. New York, NY: Routledge, 2013, 219 p. ISBN 9780203084663
- [13] POSOKHIN, Mikhail. *Gorod dlya cheloveka*. Moskva: Progress, 1980, 219 s. UDC 71^V3
- [14] GEHL, Jan. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Vyd. 1. Brno: Nadace Partnerství, 2000, 202 s. ISBN 80-85834-79-0
- [15] WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418
- [16] BUCHWALD, Emilie. *Toward the livable city*. 1st ed. Minneapolis, Minn.: Milkweed Editions, 2003, 301 p. ISBN 1571312714

- [17] VOSSOUGHIAN, Nader. *Otto Neurath: the language of the global polis*. Rotterdam: Nai Publishers, 2011. ISBN 9789056627980
- [18] HARVEY, David. The right to the city. *New Left Review* [online]. 2008, **2008**(53), s.23-40 [cit. 2016-02-28]. ISSN 0028-6060. Dostupné z: <http://newleftreview.org/11/53/david-harvey-the-right-to-the-city>
- [19] LEFEBVRE, Henri a Sadrine Deulceux et Gabriele Weigand PRÉFACE DE REMI HESS. *Le droit à la ville*. 3e éd. Paris: Economica-Anthropos, 2009. ISBN 9782717857085
- [20] AURELI, Pier Vittorio. *The possibility of an absolute architecture*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c2011. Writing architecture.
- [21] SOUS LA DIRECTION DE PIERRE NORA. *Les lieux de mémoire*. Quarto ed. Paris: Editions Gallimard, 1997. ISBN 9782070749027
- [22] NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5
- [23] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1
- [24] HILLIER, Bill a Julienne HANSON. *The social logic of space*. 1st pbk. ed. Cambridge [England]: Cambridge University Press, 1988. ISBN 9780521367844
- [25] VIL'KOVSKIY, Mikhail. *Sotsiologija arkhitektury*. Moskva: Fond Russkiy avangard, 2010, 592s. ISBN 9785915660211
- [26] PIROGOV, Sergej. *Sotsiologija goroda*. Moskva: Novyj uchebnik, 2004, 208s. ISBN 5-8393-0343-7
- [27] DENTON, Jill. *Urban pioneers: Berlin : Stadtentwicklung durch Zwischennutzung = Temporary use and urban development in Berlin*. Berlin: Jovis, c2007. ISBN 3939633283
- [28] KRASNY, Elke. *Hands-on urbanism 1850-2012: the Right to Green*. Wien: Architekturzentrum, 2012. ISBN 978-988-15217-4-3
- [29] ROSA, Marcos L. a Ute E. WEILAND. *Handmade urbanism: Mumbai - Sao Paulo - Istanbul - Mexico City - Cape Town. From community initiatives to participatory models*. Berlin: Jovis Verlag, 2013. ISBN 9783868592252
- [30] WALLJASPER, Jay. *The great neighborhood book: a do-it-yourself guide to placemaking*. Gabriola Island, B.C.: New Society Publishers, 2007, xvi, 175 p. ISBN 978-0865715813
- [31] ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2
- [32] HNILÍČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4

- [33] OUŘEDNÍČEK, Martin (ed.), Petra ŠPAČKOVÁ (ed.) a Jakub NOVÁK (ed.). *Sub urbs: krajina, sídla a lidé*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, 338 s. ISBN 978-80-200-2226-4
- [34] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s.
- [35] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6
- [36] KOPEC, Jakub (ed.) a Szymon ROZWAŁKA (ed.). *Kompaktní město: Compact city*. 1. vyd. Brno: 4AM Fórum pro architekturu a média, 2012, 166 s. ISBN 978-80-905149-0-4
- [37] STEJSKALOVÁ, Lucie. *Myslet město: [současné městské strategie]*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2014, 281 s. ISBN 978-80-86863-47-4
- [38] SCHMEIDLER, Karel. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Vyd. 2. Brno: Z. Novotný, 2001, 292 s. ISBN 80-238-6582-x
- [39] ČABLOVÁ, Markéta. *Prostory: průvodce tvorbou a obnovou veřejných prostranství*. 1. vyd. Brno: Partnerství, 2013, 123 s. ISBN 978-80-904918-6-1
- [40] ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Veřejné prostory v územně plánovacím prostoru*. Vyd. 1. Brno: Vysoké učení technické, Fakulta architektury, Ústav teorie urbanismu, 2003, 144 s. ISBN 80-214-2505-9
- [41] SENNETT, Richard, KRATOCHVÍL, Petr (ed.). *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Vyd. 1. Praha: Zlatý řez, 2012. ISBN 978-80-903826-4-0
- [42] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6
- [43] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6
- [44] Öffentliche Räume – eine Einführung Begriff, Bedeutung und Wandel der öffentlich nutzbaren Räume in den Städten. In: *Lehrstuhl für Planungstheorie and Stadtentwicklung* [online]. Aachen: RWTH Aachen University, 2008 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: http://www.pt.rwth-aachen.de/dokumente/lehre_materialien/c3a_oeffentlicher_raum.pdf
- [45] *Zákon o obcích*. [online]. Praha, 2012 [cit. 2014-03-17] Dostupné z: [http://www.zakonycr.cz/seznamy/128-2000-sb-zakon-o-obcich-\(obecni-zrizeni\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/128-2000-sb-zakon-o-obcich-(obecni-zrizeni).html)
- [46] *Veřejná prostranství*. [online]. Moskva, 2013 [cit. 2014-03-17] Dostupné z: <http://cih.ru/s3/120.html>
- [47] ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Veřejné prostory v územně plánovacím prostoru*. Vyd. 1. Brno: Vysoké učení technické, Fakulta architektury, Ústav teorie urbanismu, 2003, 144 s. ISBN 80-214-2505-9. Str.8.

- [48] *Public realm strategy*. [online]. Edinburg, 2013 [cit. 2014-03-17] Dostupné z: http://www.edinburgh.gov.uk/info/207/planning-policies/1096/public_spaces
- [49] *Gesetz über die Nutzung des öffentlichen Raumes (NöRG)*. In: . Basel: Der Grosse Rat des Kantons Basel-Stadt, 2013, číslo 724.100.
- [50] Room. *WordSense.eu Dictionary* [online]. Dubai: Dirk Moosbach, 2016 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://www.wordsense.eu/room/>
- [51] Publicus. *Translatum Dictionary* [online]. Athens: Spiros Doikas, 2008 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://end.translatum.gr/wiki/publicus#Latin>
- [52] Offen. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <https://en.wiktionary.org/wiki/offen>
- [53] Gōnggòng. *Pin Pin Chinese English Dictionary* [online]. Taipei: Pin Pin, 0015n. I. [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://dictionary.pinpinchinese.com/definitions/t/公共-gonggong>
- [54] 空. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <https://en.wiktionary.org/wiki/空>
- [55] 間. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <https://en.wiktionary.org/wiki/間>
- [56] GEHL, Jan. *Life Between Buildings: Using Public Space*. 6th ed. Washington : Island Press, 2011. 216 p. ISBN 978-1597268271
- [57] WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418
- [58] MARCUSE, Peter. Ohrožení veřejné využívaného prostoru v době stagnace měst. In *Architektura a veřejný prostor*. ed. Petr KRATOCHVÍL. Praha: Zlatý řez o.s., 2012, s. 44-57. ISBN 978-80-903826-4-0
- [59] SOLA-MORALES, Manuel. Nemožný projekt veřejného prostoru. In *Architektura a veřejný prostor*. ed. Petr KRATOCHVÍL. Praha: Zlatý řez o.s., 2012, s. 100-111. ISBN 978-80-903826-4-0
- [60] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str.42.
- [61] CROSSAN, Steve, , a (eds.). Digital Networks, Public Spaces. HEMMENT, Drew, Bill THOMPSON, José Luis DE VICENTE a Rachel COOPER. *Digital Public Spaces*. 1st edition.UK: FutureEverything.ISBN 978-0-9568958-5-1
- [62] BRIDLE, James, , a (eds.). The Library and the Forum. HEMMENT, Drew, Bill THOMPSON, José Luis DE VICENTE a Rachel COOPER. *Digital Public Spaces*. 1st edition. UK: FutureEverything. ISBN 978-0-9568958-5-1.

- [63] The Digital Public Space: building a common framework for our cultural media assets. *ECF Labs* [online]. Amsterdam: European Cultural Foundation, 2011 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <https://ecflabs.org/lab/media-archives-commons/image/%E2%80%8B-digital-public-space-building-common-framework-our-cultural-media>
- [64] The Digital Public Space: building a common framework for our cultural media assets. *ECF Labs* [online]. Amsterdam: European Cultural Foundation, 2011 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <https://ecflabs.org/lab/media-archives-commons/image/%E2%80%8B-digital-public-space-building-common-framework-our-cultural-media>
- [65] OLDENBURG, Ray. *The great good place: cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. Berkeley, Calif.: Distributed by Publishers Group West, 1999, xxxii, 336 p. ISBN 1569246815.
- [66] ROBERT D. PUTNAM. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. 1st Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2001. ISBN 9780743203043.
- [67] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.200.
- [68] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.205.
- [69] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.110.
- [70] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 169.
- [71] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.75.
- [72] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 169.
- [73] Yugo-zapad Moskvy togda i seychas. Retro i sovremennye foto. *Shturmnews.info* [online]. Moskva, 2015 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://shturmnews.info/content/yugo-zapad-moskvy-togda-i-seychas-retro-i-sovremennye-foto.html>
- [74] WALLJASPER, Jay. *The great neighborhood book: a do-it-yourself guide to placemaking*. Gabriola Island, B.C.: New Society Publishers, 2007, xvi, 175 p.
- [75] Ozelenenie ulic. *Greentown* [online]. Odessa: Zelenyj gorod, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.greentown.od.ua/ozelenenie-ulic>
- [76] SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8. Str. 62.

- [77] Street with advertising signs - delhi (india). *Loupiote Photography* [online]. San Francisco: Loupiote.com, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.loupiote.com/photos/3700153912.shtml>
- [78] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.77.
- [79] SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8. Str. 61.
- [80] archiv autora
- [81] archiv autora
- [82] archiv autora
- [83] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6.
- [84] Husovice - Tomkovo náměstí. *Stránky pro návraty v čase* [online]. Brno, 2011 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://historie.smoula.net/husovice02.html>
- [85] Oprava Veveří „spolkne“ 277 milionů. *Centrumnews* [online]. Brno: CENTRUM MEDIA, 2015 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.centrumnews.cz/zpravodajstvi/brno/oprava-veveri-spolkne-277-milionu-138062>
- [86] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 144.
- [87] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 59.
- [88] GEHL, Jan. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Vyd. 1. Brno: Nadace Partnerství, 2000, 202 s. ISBN 80-85834-79-0.
- [89] SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8. Str. 37.
- [90] SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8. Str. 36.
- [91] Manezhnaya ploschad i italyanskaya ulica. *Russia-tour* [online]. Moskva, 2008 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.russia-tour.ru/dos/dost53>
- [92] SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8. Str. 76.
- [93] archiv autora

- [94] Senica, Slovensko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: https://www.google.cz/maps/@48.6818785,17.367039,3a,75y,7.09h,80.46t/data=!3m6!1e1!3m4!1sgKC9ihnGevl2_BhavpuPyw!2e0!7i13312!8i6656!6m1!1e1
- [95] archiv autora
- [96] archiv autora
- [97] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.186.
- [98] Brněnský park Björnsonův sad. *Brněnský deník* [online]. Praha: VLTAVA-LABE-PRESS, 2012 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://brnensky.denik.cz/galerie/brno-park-bjornsonuv-sad.html?mm=4079683>
- [99] PONDĚLÍČEK, Michael. *Zeleň jako indikátor kvality urbánního prostředí*. Brno, 2012. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně.
- [100] PONDĚLÍČEK, Michael. *Zeleň jako indikátor kvality urbánního prostředí*. Brno, 2012. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně.
- [101] NÁDVORNÍKOVÁ, Tereza. *Dosavadní role vybraných veřejných parků ve společenském životě města Pardubic a možnosti jejich budoucího využití pro kulturní akce*. Brno, 2013. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.
- [102] PONDĚLÍČEK, Michael. *Zeleň jako indikátor kvality urbánního prostředí*. Brno, 2012. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně.
- [103] PONDĚLÍČEK, Michael. *Zeleň jako indikátor kvality urbánního prostředí*. Brno, 2012. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně.
- [104] 10 izmeneniy v parke Gorkogo: kontsepsiya LDA Design. *The Village* [online]. Moskva: The Village, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.the-village.ru/village/city/public-space/128967-kontsepsiya-parka-gorkogo>
- [105] 10 izmeneniy v parke Gorkogo: kontsepsiya LDA Design. *The Village* [online]. Moskva: The Village, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.the-village.ru/village/city/public-space/128967-kontsepsiya-parka-gorkogo>
- [106] NÁDVORNÍKOVÁ, Tereza. *Dosavadní role vybraných veřejných parků ve společenském životě města Pardubic a možnosti jejich budoucího využití pro kulturní akce*. Brno, 2013. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita.
- [107] PONDĚLÍČEK, Michael. *Zeleň jako indikátor kvality urbánního prostředí*. Brno, 2012. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně.
- [108] archiv autora
- [109] *Piešťanský park* [online]. Piešťany, 2013 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://www.piestanskypark.sk/>

- [110] 6 novykh tendentsiy v razvitii gorodskikh parkov. *UrbanUrban* [online]. Moskva: UrbanUrban, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://urbanurban.ru/blog/space/481/Shest-novykh-tendentsiy-v-razvitii-gorodskikh-parkov>
- [111] PONDĚLÍČEK, Michael. *Zeleň jako indikátor kvality urbánního prostředí*. Brno, 2012. Dizertační práce. Vysoké učení technické v Brně.
- [112] archiv autora
- [113] Izhevsk, Rusko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/I%C5%BEevsk,+Udmurtsk%C3%A1,+Rusko/@56.8496168,53.1908545,1410m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x43e13920148e2bb1:0xa7e1eb248097e152>
- [114] Volos, Řecko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/Volos,+%C5%98ecko/@39.3581599,22.9450803,997m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x14a76c60e1af6cf1:0x5d6e8e390219aae2>
- [115] Proměna nábřeží řeky Loučné - Dialog mezi řekou a městem. Závěrečný protokol k úvodnímu zapojení veřejnosti. In: *Litomyšl* [online]. Praha: Agora CE, 2012 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.litomysl.cz/index.php?co=hledani&q=Prom%C4%9Bna%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%20%C5%99eky%20Lou%C4%8Dn%C3%A9>
- [116] archiv autora
- [117] Moyka river embankment near Palace square. *Shutterstock* [online]. St.Petersburg: Shutterstock, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: http://www.shutterstock.com/video/search/moika/?ref_context=keyword
- [118] First warm Sunday of the year - At the river Main in Frankfurt. *Wikimedia Commons* [online]. Florida: Nadace Wikimedia, 2012 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:First_warm_Sunday_of_the_year_-_At_the_river_Main_in_Frankfurt_-_Germany_-_March_25th_2012_-_01.jpg
- [119] El Kremlin de Moscú. *Me gusta y te lo cuento* [online]. Spain: Plantilla Awesome, 2015 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://susiripa.blogspot.cz/2015/10/xiv-el-kremlin-de-moscu.html>
- [120] Proměna nábřeží řeky Loučné - Dialog mezi řekou a městem. Závěrečný protokol k úvodnímu zapojení veřejnosti. In: *Litomyšl* [online]. Praha: Agora CE, 2012 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.litomysl.cz/index.php?co=hledani&q=Prom%C4%9Bna%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%20%C5%99eky%20Lou%C4%8Dn%C3%A9>
- [121] Karpovka River. *SAINT-PETERSBURG.COM* [online]. Saint Petersburg: SAINT-PETERSBURG.COM, 2015 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.saint-petersburg.com/rivers-and-canals/karpovka-river/>
- [122] Na Rašínově nábřeží vyroste nejdelší sjezdovka v Praze. *Týden.cz* [online]. Praha: EMPRESA MEDIA, 2012 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/na-rasinove-nabrezi-vyroste-nejdelsi-sjezdovka-v-praze_248359.html

- [123] PLACHTINSKÁ, Petra. Nábřeží na globálnom horizonte. In: *EurActiv.sk* [online]. Bratislava: I-Europa, 2008 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://euractiv.sk/europa-inak/nabrezie-na-globalnom-horizonte/>
- [124] Proměna nábřeží řeky Loučné - Dialog mezi řekou a městem. Závěrečný protokol k úvodnímu zapojení veřejnosti. In: *Litomyšl* [online]. Praha: Agora CE, 2012 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.litomysl.cz/index.php?co=hledani&q=Prom%C4%9Bna%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%20%C5%99eky%20Lou%C4%8Dn%C3%A9>
- [125] PLACHTINSKÁ, Petra a Peter KARDOŠ. Mestotvornosť – porovnanie potenciálu nábřeží v Bratislave a Novom Sade. *Životné prostredie* [online]. Bratislava: Ústav krajinnej ekológie Slovenskej akadémie vied, 2010, 44(5), 5 [cit. 2016-02-13]. ISSN 0044-4863. Dostupné z: <http://147.213.211.222/node/554>
- [126] archiv autora
- [127] PLACHTINSKÁ, Petra. Nábřeží na globálnom horizonte. In: *EurActiv.sk* [online]. Bratislava: I-Europa, 2008 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://euractiv.sk/europa-inak/nabrezie-na-globalnom-horizonte/>
- [128] Proměna nábřeží řeky Loučné - Dialog mezi řekou a městem. Závěrečný protokol k úvodnímu zapojení veřejnosti. In: *Litomyšl* [online]. Praha: Agora CE, 2012 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.litomysl.cz/index.php?co=hledani&q=Prom%C4%9Bna%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%20%C5%99eky%20Lou%C4%8Dn%C3%A9>
- [129] archiv autora
- [130] archiv autora
- [131] archiv autora
- [132] archiv autora
- [133] Proměna nábřeží řeky Loučné - Dialog mezi řekou a městem. Závěrečný protokol k úvodnímu zapojení veřejnosti. In: *Litomyšl* [online]. Praha: Agora CE, 2012 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <http://www.litomysl.cz/index.php?co=hledani&q=Prom%C4%9Bna%20n%C3%A1b%C5%99e%C5%BE%C3%AD%20%C5%99eky%20Lou%C4%8Dn%C3%A9>
- [134] archiv autora
- [135] Metodika zapojení veřejnosti do revitalizace vnitrobloků v Brně. *Sídlíště žije* [online]. Brno: Partnerství, 2011 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: http://sidlistezije.cz/dokums_raw/vnitrobloky-metodika-final-tisk.pdf
- [136] KRASHENNIKOV, Aleksej. *Zhilyje kvartaly: uchebnoe posobie dlya arkhít. i stroit. spec. vuzov*. Moskva: Vysshaya shkola, 1988. BBK 85.118.
- [137] Detskaya igra rezinochka. *Muzey SSSR 20-y vek* [online]. Moskva: Muzej SSSR 20-y vek, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://20th.su/tag/igrayushhie/>

- [138] NEWMAN, Oscar. *Creating defensible space*. 4th ed. Darby : Diane Pub Co, 1996. 124 p. ISBN 978-0788145285
- [139] Blanický, Pauleho mlýn; Flanitz Mühle. *Vodní mlyny* [online]. Trutnov: Vodní mlyny, 2012 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://vodnimlyny.cz/mlyny/mlyn/526-blanicky-pauleho-mlyn-flanitz-muhle>
- [140] JAHNOVÁ, Markéta. *Vnitrobloky jako specificky utvářený městský prostor*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze.
- [141] JACOBS, Jane. *Smrt a život amerických velkoměst*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Dolní Kounice: MOX NOX, 2013, 479 s. ISBN 978-80-905064-4-2.
- [142] GEHL, Jan. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Vyd. 1. Brno: Nadace Partnerství, 2000, 202 s. ISBN 80-85834-79-0.
- [143] Cerkov San Francesco v Assisi. *Jazzter.com.ua* [online]. Kiev: jazzter.com.ua, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://jazzter.com.ua/sight/2887-cerkov-san-franchesko-v-assizi/>
- [144] Piter. Dvory i kryshi. *Venividi* [online]. Moskva: Venividi.ru, 2011 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://venividi.ru/node/21963>
- [145] Parkovatsya vo dvorakh stanet nevozmozhno. *Autonews* [online]. Moskva: RosBusinessConsulting, 2015 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.autonews.ru/autobusiness/news/1776454/>
- [146] ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2
- [147] MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava - atlas sídlisk: vitajte v panelstory. Bratislava - atlas of mass housing : welcome to prefab story*. 1. slovenské vyd. Bratislava: Slovart, 2011, 341 s. ISBN 978-80-556-0478-7. Str. 32.
- [148] MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava - atlas sídlisk: vitajte v panelstory. Bratislava - atlas of mass housing : welcome to prefab story*. 1. slovenské vyd. Bratislava: Slovart, 2011, 341 s. ISBN 978-80-556-0478-7. Str. 40.
- [149] CULLEN, Gordon. *The concise townscape*. Paperback edition 1971. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 1971, 199 stran. ISBN 978-0-7506-2018-5.
- [150] MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava - atlas sídlisk: vitajte v panelstory. Bratislava - atlas of mass housing : welcome to prefab story*. 1. slovenské vyd. Bratislava: Slovart, 2011, 341 s. ISBN 978-80-556-0478-7. Str. 32.
- [151] ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2. Str. 51.
- [152] NEWMAN, Oscar. *Creating defensible space*. 4th ed. Darby : Diane Pub Co, 1996. 124 p. ISBN 978-0788145285.

- [153] ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2. Str. 82.
- [154] MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava - atlas sídlisk: vítajte v panelstory. Bratislava - atlas of mass housing : welcome to prefab story*. 1. slovenské vyd. Bratislava: Slovart, 2011, 341 s. ISBN 978-80-556-0478-7. Str. 38.
- [155] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 92.
- [156] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.191.
- [157] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.87.
- [158] NEWMAN, Oscar. *Creating defensible space*. 4th ed. Darby : Diane Pub Co, 1996. 124 p. ISBN 978-0788145285.
- [159] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.63.
- [160] NEWMAN, Oscar. *Creating defensible space*. 4th ed. Darby : Diane Pub Co, 1996. 124 p. ISBN 978-0788145285
- [161] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 63.
- [162] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 166.
- [163] HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4. Str. 133.
- [164] HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4. Str. 123.
- [165] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 170.
- [166] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.46.
- [167] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 115.

- [168] HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4. Str. 182.
- [169] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 48.
- [170] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 115.
- [171] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 14.
- [172] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 58.
- [173] ICSC *International Council of Shopping Centers* [online]. New York: International Council of Shopping Centers, 2016 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://www.icsc.org/>
- [174] CRAWFORDOVÁ, Margaret. Svět v shopping mallu. In *Architektura a veřejný prostor*. ed. Petr KRATOCHVÍL. Praha: Zlatý řez o.s., 2012, s. 44-57. ISBN 978-80-903826-4-0. Str. 66.
- [175] CRAWFORDOVÁ, Margaret. Svět v shopping mallu. In *Architektura a veřejný prostor*. ed. Petr KRATOCHVÍL. Praha: Zlatý řez o.s., 2012, s. 44-57. ISBN 978-80-903826-4-0. Str. 64.
- [176] CRAWFORDOVÁ, Margaret. Svět v shopping mallu. In *Architektura a veřejný prostor*. ed. Petr KRATOCHVÍL. Praha: Zlatý řez o.s., 2012, s. 44-57. ISBN 978-80-903826-4-0. Str. 64.
- [177] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 151.
- [178] archiv autora
- [179] WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418. Str. 60.
- [180] archiv autora
- [181] archiv autora
- [182] WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418
- [183] WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418
- [184] WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418

- [185] *Brno Brownfields*. Brno: Statutární město Brno, 2013. Str.6.
- [186] *Brownfields: Mapa rozvojových lokalit. Magistrát města BRNA* [online]. Brno: T-MAPY spol., 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: http://gis.brno.cz/flex/flexviewer/index.php?project=gismb_brownfields_public
- [187] *Brno Brownfields*. Brno: Statutární město Brno, 2013. Str.6.
- [188] *Art prostranstvo Novaya Gollandiya. Kuda skhodit v Sankt-Peterburge* [online]. Saint Petersburg: Pro.KudaGo.com, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://kudago.com/spb/place/art-prostranstvo-novaya-gollandiya2/>
- [189] *Haaretz* [online]. Tel Aviv: Haaretz Daily Newspaper, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.haaretz.com/israel-news/business/.premium-1.540962>
- [190] *High Line (New York City)*. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/High_Line_\(New_York_City\)](https://en.wikipedia.org/wiki/High_Line_(New_York_City))
- [191] KOPÁČIK, Gabriel (ed.). *Lost Public Spaces of Brno: Brno ring boulevard*. 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, 2013. ISBN 978-80-214-4751-6. Str. 24.
- [192] *Pustiri s potentsialom. Vedomosti* [online]. Moscow: Business News Media, 2015 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2015/03/23/pustiri-s-potentsialom>
- [193] *MiniBrownfields. Jiří Palacký* [online]. Brno: WordPress.com, 2014 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://jiripalacky.files.wordpress.com/2014/06/snc3admek-obrazovky-2014-06-16-vc2a016-00-21.png>
- [194] SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8. Str. 62.
- [195] SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8
- [196] archiv autora
- [197] archiv autora
- [198] archiv autora
- [199] HORÁKOVÁ, Eva. *Ztracená místa uvnitř Brna - architektonicko-urbanistická studie*. Brno, 2015. Diplomová práce. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury.
- [200] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 90.
- [201] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 85.

- [202] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 80.
- [203] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 179.
- [204] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 79.
- [205] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 63.
- [206] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 93.
- [207] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 114.
- [208] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 33.
- [209] A centre of religious monuments: finalists from Israel. *Wiki Loves Monuments* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.wikilovesmonuments.org/a-centre-of-religious-monuments-finalists-from-israel/>
- [210] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 115.
- [211] ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2. Str. 75.
- [212] Přestavba Paříže během druhého císařství. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Přestavba_Paříže_během_druhého_císařství
- [213] MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava - atlas sídlisk: vitajte v panelstory. Bratislava - atlas of mass housing : welcome to prefab story*. 1. slovenské vyd. Bratislava: Slovart, 2011, 341 s. ISBN 978-80-556-0478-7. Str. 22.
- [214] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 115.
- [215] ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2. Str. 76.
- [216] ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2. Str. 81.

- [217] MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava - atlas sídlisk: vítajte v panelstory. Bratislava - atlas of mass housing : welcome to prefab story*. 1. slovenské vyd. Bratislava: Slovart, 2011, 341 s. ISBN 978-80-556-0478-7. Str. 18.
- [218] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 105.
- [219] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 106.
- [220] Death Of Conversation: 22+ Images Of How Smartphones Take Over Our Lives. *Bored Panda* [online]. Vilnius: Bored Panda, 2015 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.boredpanda.com/cartoon-smartphone-cellphone-addiction/>
- [221] 6 novykh tendentsiy v razvitii gorodskikh parkov. *UrbanUrban* [online]. Moskva: UrbanUrban, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://urbanurban.ru/blog/space/481/Shest-novykh-tendentsiy-v-razvitii-gorodskikh-parkov>
- [222] Augmented reality: where next? *Fourth Day. Public Relations* [online]. London, 2013 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.fourthday.co.uk/blog/augmented-reality-where-next/>
- [223] Augmented reality in action - social networking. *Pocket-lint* [online]. Ascot: Pocket-lint, 2011 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.pocket-lint.com/news/108996-augmented-reality-social-networking-dating>
- [224] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 86.
- [225] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.8.
- [226] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 89.
- [227] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str.149.
- [228] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 69.
- [229] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 64.
- [230] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 71.
- [231] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 91-92.

- [232] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 259.
- [233] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 137.
- [234] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 170.
- [235] HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4. Str. 175.
- [236] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 170.
- [237] JACOBS, Jane. *Smrt a život amerických velkoměst*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Dolní Kounice: MOX NOX, 2013, 479 s. ISBN 978-80-905064-4-2. Str. 25.
- [238] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 91.
- [239] KENYON, Alexandra. Exploring shoppertainment: leeds city centre and developments for consumption spaces. *International Journal of Management Cases: CIRCLE Conference*. Darwen: Access Press UK, 2007, 9(3/4), 8. ISSN 1741-6264
- [240] MANUELLI, Sara. *Design for shopping: new retail interiors*. London: Laurence King, 2006. ISBN 9781856694506. Str. 17
- [241] *Brno Brownfields*. Brno: Statutární město Brno, 2013. Str.6.
- [242] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 26.
- [243] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 83.
- [244] NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5. Str. 23.
- [245] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 143.
- [246] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 88.

- [247] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 79.
- [248] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str. 186.
- [249] NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5. Str. 8.
- [250] COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL AND PARLIAMENT. *Green paper on the urban environment*. Brussels: Commission of the European Communities, 1990. ISBN 9277611871. Str. 13
- [251] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 89.
- [252] NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5. Str. 6.
- [253] Senica, Slovensko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: https://www.google.cz/maps/@48.6818785,17.367039,3a,75y,7.09h,80.46t/data=!3m6!1e1!3m4!1sgKC9ihnGevl2_BhavpuPyw!2e0!7i13312!8i6656!6m1!1e1
- [254] What is Placemaking? *Project for Public Spaces* [online]. New York, 2008 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: http://www.pps.org/reference/what_is_placemaking/
- [255] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 89.
- [256] Kalk. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-02-13]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kalk>
- [257] AUGÉ, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 80.
- [258] HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4. Str. 42.
- [259] KUNSTLER, James H. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251. Str. 173.
- [260] ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Veřejné prostory v územně plánovacím prostoru*. Vyd. 1. Brno: Vysoké učení technické, Fakulta architektury, Ústav teorie urbanismu, 2003, 144 s. ISBN 80-214-2505-9. Str. 116.
- [261] HUBBARD, Phil, Rob KITCHIN a Gill VALENTINE (eds.). *Key texts in human geography*. 1st pub. Los Angeles, Calif.: SAGE, 2008. ISBN 978-1-4129-2260-9. Str. 43-51.

- [262] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 77.
- [263] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 94.
- [264] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 111.
- [265] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 101,103.
- [266] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 103.
- [267] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 79.
- [268] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 107.
- [269] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 109.
- [270] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 78,79.
- [271] AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117. Str. 111.
- [272] Z důvodu neexistence blízkého pojmu v češtině jsem pro termín „placelessness“ vytvořila vlastní překlad „nedostatek místoprostoru“.
- [273] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 80.
- [274] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 80.
- [275] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1
- [276] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 80.

- [277] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 143.
- [278] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 90.
- [279] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 143.
- [280] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 143.
- [281] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 144.
- [282] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 145.
- [283] MELVIN M. WEBBER, Melvin M. John W. *Explorations into urban structure*. 4. print. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. ISBN 9780812274158. Str. 86
- [284] MELVIN M. WEBBER, Melvin M. John W. *Explorations into urban structure*. 4. print. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. ISBN 9780812274158. Str. 109
- [285] MELVIN M. WEBBER, Melvin M. John W. *Explorations into urban structure*. 4. print. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. ISBN 9780812274158. Str. 114
- [286] MELVIN M. WEBBER, Melvin M. John W. *Explorations into urban structure*. 4. print. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. ISBN 9780812274158. Str. 109.
- [287] Vysvětlení anglického překladu „non-place“ do českého slovního spojení „prázdné prostranství“ viz V.1.
- [288] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 47.
- [289] Číselná data pro typologie V.2.1. a V.2.3. - 5. se opírají o analýzu výsledků z výzkumu „Moje náměstí“ (projekt probíhal na Fakultě Architektury VUT v Brně s podporou individuálního rozvojového projektu institucionálního rozvojového plánu v roce 2014) v Brně-městě, které je příkladem pro jiná velká česká města s výjimkou Prahy.
- [290] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 128.
- [291] Číselná data pro typologie V.2.1. a V.2.3. - 5. se opírají o analýzu výsledků z výzkumu „Moje náměstí“ (projekt probíhal na Fakultě Architektury VUT v Brně s podporou individuálního rozvojového projektu

institucionálního rozvojového plánu v roce 2014) v Brně-městě, které je příkladem pro jiná velká česká města s výjimkou Prahy.

[292] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 128.

[293] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 132.

[294] WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418.

[295] Číselná data pro typologie V.2.1. a V.2.3. - 5. se opírají o analýzu výsledků z výzkumu „Moje náměstí“ (projekt probíhal na Fakultě Architektury VUT v Brně s podporou individuálního rozvojového projektu institucionálního rozvojového plánu v roce 2014) v Brně-městě, které je příkladem pro jiná velká česká města s výjimkou Prahy.

[296] WALLJASPER, Jay. *The great neighborhood book: a do-it-yourself guide to placemaking*. Gabriola Island, B.C.: New Society Publishers, 2007, xvi, 175 p. Str. 3.

[297] Číselná data pro typologie V.2.1. a V.2.3. - 5. se opírají o analýzu výsledků z výzkumu „Moje náměstí“ (projekt probíhal na Fakultě Architektury VUT v Brně s podporou individuálního rozvojového projektu institucionálního rozvojového plánu v roce 2014) v Brně-městě, které je příkladem pro jiná velká česká města s výjimkou Prahy.

[298] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 144.

[299] KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6. Str. 148.

[300] archiv autora

[301] Brno, Česko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/Brno/@49.1869218,16.6202767,488m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x4712943ac03f5111:0x400af0f6614b1b0>

[302] archiv autora

[303] archiv autora

[304] Brno, Česko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/Brno/@49.2160844,16.6049325,128m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x4712943ac03f5111:0x400af0f6614b1b0>

- [305] KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s. Str. 22.
- [306] Brno, Česko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/Brno/@49.1929642,16.6072162,2101m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x4712943ac03f5111:0x400af0f6614b1b0>
- [307] Brno, Česko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/Brno/@49.183611,16.6070806,2117m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x4712943ac03f5111:0x400af0f6614b1b0>
- [308] Brno, Česko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/Brno/@49.1929713,16.6196086,4231m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x4712943ac03f5111:0x400af0f6614b1b0>
- [309] Brno, Česko. *Google Maps* [online]. Mountain View: Google, 2016 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/place/Brno/@49.1903037,16.5944654,258m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x4712943ac03f5111:0x400af0f6614b1b0>
- [310] archiv autora
- [311] archiv autora
- [312] *Divadelní kontejner* [online]. Brno, 2015 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.divadelnikontejner.cz/>
- [313] archiv autora
- [314] NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5. Str. 21.
- [315] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 48.
- [316] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1
- [317] RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1. Str. 51.
- [318] Brno. *Sběratelský antikvariát Smetana* [online]. Brno: Sběratelský antikvariát Smetana, 2016 [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.s-antikvariat.cz/antikvariat/pohlednice/brno/?from=30>
- [319] archiv autora
- [320] O'SULLIVAN, Arthur. *Urban economics*. 8th ed. New York: McGraw-Hill/Irwin, 2011. 528 p. ISBN 978-0073511474

- [321] WALDROP, Mitchell M. *Complexity: The Emerging Science at the Edge of Order and Chaos*. 1st ed. New York : Simon & Schuster, 1993. 384 p. ISBN 978-0671872342
- [322] archiv autora
- [323] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 93.
- [324] HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4
- [325] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 93.
- [326] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 53.
- [327] MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0. Str. 54.
- [328] archiv autora
- [329] archiv autora
- [330] *Malá Amerika* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.mala-amerika.cz/>
- [331] *Týden města* [online]. Brno, 2014 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.tydenmesta.cz/>
- [332] *Divadelní kontejner* [online]. Brno, 2015 [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://www.divadelnikontejner.cz/>
- [333] Previous Events. *The Mobile Gardeners* [online]. Elephant and Castle: Mobile Gardeners. A volunteer led Community Interest Company, 2012 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.mobilegardeners.org/events/>
- [334] About Prinzessinnengarten. *Prinzessinnengarten* [online]. Berlin: Prinzessinnengarten, 2012 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://prinzessinnengarten.net/about/>
- [335] The Michigan Urban Farming Initiative. *The Michigan Urban Farming Initiative* [online]. Detroit: Michigan Urban Farming Initiative, 2013 [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.miufi.org/>
- [336] Mobilné záhrady. *Mobilné záhrady* [online]. Bratislava: Nadácia Pontis, 2013 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://www.dobrakrajina.sk/sk/projekt/mobilne-zahrady>
- [337] Design zavod. *Design zavod Flacon* [online]. Moscow, 2013 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://flacon.ru/about/>
- [338] Photo. *New Holland. Cultural Urbanization* [online]. St. Petersburg: New Holland, 2011 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.newhollandsp.ru/en/tour/photo/>

- [339] Elvarázsol a pécsi Zsolnay Kulturális Negyed. *NLCafé* [online]. Pécs: NLC - NLCafé, 2012 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.nlcafe.hu/szabadido/20121201/elvarazsol-a-pecsi-zsolnay-kulturalis-negyed/>
- [340] Theatrical performance in technopolis gazi athens. *Panoramio* [online]. Mountain View: Google, 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.panoramio.com/photo/5123055>
- [341] HaTachana, Tel Aviv's Old Railway Station. Tourist Israel [online]. Tel Aviv: Tourist Israel, 2016 [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.touristisrael.com/hatachana-tel-avivs-old-railway-station/1170/>
- [342] Malá Amerika. *Facebook* [online]. Dublin: Facebook, 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://www.facebook.com/mala.amerika.brno/photos_stream
- [343] Anabanasplit. *Flickr* [online]. Sunnyvale: Yahoo!, 2011 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/anabanasplit/favorites/>
- [344] Divadelná Nitra v BUNKE. *Projekt Bunka* [online]. Nitra: Projekt Bunka, 2013 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.projektbunka.sk/divadelna-nitra-v-bunke>
- [345] Galerie. *Nábřeží žije* [online]. Praha: Magistrátu hl. m. Prahy, 2014 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.nabrezizije.cz/galerie/>
- [346] Ozvěny Finále Plzeň. *Náplavka k světu* [online]. Plzeň: K světu, 2014 [cit. 2014-10-14]. Dostupné z: http://naplavka.ksvetu.cz/index.php?view=category&catid=3&option=com_joomgallery&Itemid=831
- [347] Divadelní kontejner. *Facebook* [online]. Dublin: Facebook, 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: https://www.facebook.com/divadelni.kontejner/photos_stream
- [348] Chego hochet Moskva. *Moscowidea* [online]. Moscow: Strelka, 2013 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://moscowidea.ru/>
- [349] Mapa nahlášených podnetov. *Odkazprestarostu* [online]. Bratislava: Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť, 2013 [cit. 2014-10-14]. Dostupné z: <http://www.odkazprestarostu.sk/bratislava/mapa>
- [350] *Zelená mapa* [online]. Praha: Auto*Mat, 2015 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.zelenamapa.cz/>
- [351] *Stará tržnica* [online]. Bratislava: Stará tržnica v Bratislave 2012 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://staratrznica.sk/>
- [352] *Odkaz pre starostu* [online]. 2009 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.odkazprestarostu.sk/bratislava>
- [353] *Urban Farming* [online]. 2012 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.urbanfarming.org/about.html>
- [354] *Mala Amerika* [online]. 2014 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://www.mala-amerika.cz/>
- [355] *ARGO* [online]. 2013 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://argo18.ru/about/>

[356] *Zelena hliadka* [online]. 2011 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://zelenahliadka.sk/>

[357] O hliadke. In: *Zelena hliadka* [online]. 2011 [cit. 2014-10-01]. Dostupné z: <http://zelenahliadka.sk/o-hliadke/>

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ARCHER, Kevin. *The city: the basics*. New York, NY: Routledge, 2013, 219 p. ISBN 9780203084663.
- AUGE, Marc. *Non-places: An Introduction to Supermodernity*. 2nd ed. London : Verso, 2009. 99 p. ISBN 978-1844673117
- AURELI, Pier Vittorio. *The possibility of an absolute architecture*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c2011. Writing architecture.
- BŘEZOVSKÁ, Markéta (ed.) a Jan KRISTEK (ed.). *Boj o prostor: architektura jako společenská praxe*. Zlín: Archa, 2013, 133 s. aArchitektura. ISBN 978-80-87545-14-0.
- BUCHWALD, Emilie. *Toward the livable city*. 1st ed. Minneapolis, Minn.: Milkweed Editions, 2003, 301 p. ISBN 1571312714.
- CARRERA, Judit, Magda ANGLÈS a Rosa PUIG TORRES. *In favour of public space: ten years of the European Prize for Urban Public Space*. Barcelona: ACTAR, 2010, 205 p. ISBN 849286138x.
- ČABLOVÁ, Markéta. *Prostory: průvodce tvorbou a obnovou veřejných prostranství*. 1. vyd. Brno: Partnerství, 2013, 123 s. ISBN 978-80-904918-6-1.
- ČUMLIVSKI, Jan, Lada HUBATOVÁ-VACKOVÁ (ed.) a Cyril ŘÍHA (ed.). *Husákovo 3 + 1: bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP, 2007, 366 s. ISBN 80-86863-21-2.
- DENTON, Jill. *Urban pioneers: Berlin : Stadtentwicklung durch Zwischennutzung = Temporary use and urban development in Berlin*. Berlin: Jovis, 2007, 192 p. ISBN 3939633283.
- GEHL, Jan. *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Vyd. 1. Brno: Nadace Partnerství, 2000, 202 s. ISBN 80-85834-79-0.
- HILLIER, Bill a Julienne HANSON. *The social logic of space*. 1st pbk. ed. Cambridge [England]: Cambridge University Press, 1988. ISBN 9780521367844.
- HNILIČKA, Pavel. *Sídelní kaše: otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů : urbanismus do kapsy*. 2., dopl. vyd. Brno: Host, 2012, 207 s. ISBN 978-80-7294-592-4.
- JACOBS, Jane. *Smrt a život amerických velkoměst*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Dolní Kounice: MOX NOX, 2013, 479 s. ISBN 978-80-905064-4-2.
- JEHLÍK, Jan. *Obec a sídlo: o krajině, urbanismu a architektuře*. Praha: Ausdruck Books, 2013, 159 stran. Edice architektury, 1. ISBN 978-80-260-5399-6.
- KOOLHAAS, Rem a Jana TICHÁ (ed.). *Texty*. Vyd. v tomto souboru 1. Praha: Zlatý řez, 2014, 110 s. Čtení o architektuře. ISBN 978-80-903826-8-8.

- KOPÁČIK, Gabriel (ed.), Evgeniia KUZNETCOVA (ed.), Jana ZDRAŽILOVÁ (ed.) a Pavla KILNAROVÁ. *Moje náměstí*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2014, 183 s. ISBN 978-80-7204-894-6.
- KOPÁČIK, Gabriel. *Ulice v urbanistické struktuře: grantový projekt GA ČR 103/99/1596 - výběr ze závěrečných příspěvků*. 2. uprav. vyd. Brno: Fakulta architektury VUT, 2003, 326 s.
- KOPEC, Jakub (ed.) a Szymon ROZWAŁKA (ed.). *Kompaktní město: Compact city*. 1. vyd. Brno: 4AM Fórum pro architekturu a média, 2012, 166 s. ISBN 978-80-905149-0-4.
- KRASNY, Elke. *Hands-on urbanism 1850-2012: the Right to Green*. Wien: Architekturzentrum, 2012. ISBN 978-988-15217-4-3.
- KRATOCHVÍL, Petr (ed.) a Richard SENNETT. *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Vyd. 1. Praha: Zlatý řez, 2012, 164 s. ISBN 978-80-903826-4-0.
- KRIER, Léon. *Drawing for architecture*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2009, xiv, 231 p. ISBN 9780262512930.
- KUNSTLER, James Howard. *The geography of nowhere: the rise and decline of America's man-made landscape*. 1st. Touchstone ed. New York: Simon & Schuster, 2004. ISBN 9780671888251
- MONTGOMERY, Charles. *Happy city. Transforming our lives through urban design*. 1st ed. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2013. 400p. ISBN 978-0-374-16823-0
- MORAVČÍKOVÁ, Henrieta. *Bratislava - atlas sídlisk: vítajte v panelstory. Bratislava - atlas of mass housing : welcome to prefab story*. 1. slovenské vyd. Bratislava: Slovart, 2011, 341 s. ISBN 978-80-556-0478-7.
- NEWMAN, Oscar. *Creating defensible space*. 4th ed. Darby : Diane Pub Co, 1996. 124 p. ISBN 978-0788145285
- NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: krajina, místo, architektura*. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2010, 219 s. ISBN 978-80-7363-303-5.
- NOVÁK, Antonín a Petr VALENTA. *Sloupky o architektuře*. Zlín: Archa, 2014, 108 s. aArchitektura. ISBN 978-80-87545-26-3.
- OUŘEDNÍČEK, Martin (ed.), Petra ŠPAČKOVÁ (ed.) a Jakub NOVÁK (ed.). *Sub urbs: krajina, sídla a lidé*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, 338 s. ISBN 978-80-200-2226-4.
- RELPH, Edward. *Place and placelessness*. With new pref. London: Pion, 2008, 156 s. Research in planning and design, 1. ISBN 978-0-85086-176-1.
- ROSA, Marcos L. a Ute E. WEILAND. *Handmade urbanism: Mumbai - Sao Paulo - Istanbul - Mexico City - Cape Town. From community initiatives to participatory models*. Berlin: Jovis Verlag, 2013. ISBN 9783868592252.
- SCHMEIDLER, Karel. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Vyd. 2. Brno: Z. Novotný, 2001, 292 s. ISBN 80-238-6582-x.

- SENNETT, Richard, KRATOCHVÍL, Petr (ed.). *Architektura a veřejný prostor: texty o moderní a současné architektuře IV*. Vyd. 1. Praha: Zlatý řez, 2012. ISBN 978-80-903826-4-0
- SHIH-KUNG, Lai a Han HAOYING. *Urban complexity and planning: theories and computer simulations*. Burlington, Vermont: Ashgate, 2014, 1 online zdroj (284 pages). ISBN 978-1-4094-7459-3.
- SITTE, Camillo. *Stavba měst podle uměleckých zásad*. 2. české vyd. Brno: ÚÚR, 2012, 111 s. ISBN 978-80-87318-21-8.
- SORKIN, Michael. *ALL OVER THE MAP: Writing on Buildings and Cities*. Paperback edition. London: VERSO, 2013, xvii, 393 pages. ISBN 9781844672202.
- STEJSKALOVÁ, Lucie. *Myslet město: [současné městské strategie]*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2014, 281 s. ISBN 978-80-86863-47-4.
- ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Veřejné prostory v územně plánovacím prostoru*. Vyd. 1. Brno: Vysoké učení technické, Fakulta architektury, Ústav teorie urbanismu, 2003, 144 s. ISBN 80-214-2505-9.
- VOSSOUGHIAN, Nader. *Otto Neurath: the language of the global polis*. Rotterdam: Nai Publishers, 2011. ISBN 9789056627980.
- WALLJASPER, Jay. *The great neighborhood book: a do-it-yourself guide to placemaking*. Gabriola Island, B.C.: New Society Publishers, 2007, xvi, 175 p. ISBN 978-0865715813.
- WHYTE, William H. *The Social Life of Small Urban Spaces*. 2nd ed. New York : Project for Public Spaces Inc, 2001. 125 p. ISBN 978-0970632418.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

atd. – a tak dále

atp. – a tak podobně

apod. – a podobně

cca – cirka

č. – číslo

hod. – hodina

min. – minimálně

max. – maximálně

m – metr

napr. – například

popř. – po případě

tj. – to jest

tzn. – to znamená

tzv. – takzvaný

USA – Spojené státy americké

SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Obr. 1 Digitální „veřejné prostranství“	27
Obr. 2 Výzkum D. Appleyarda na příkladu ulic v San Francisku poukazuje na vliv intenzity dopravy na sociální vztahy obyvatel	30
Obr. 3 Parkování v ulicích, Moskva (Rusko)	31
Obr. 4 Interiér ulice tvoří stromořadí, Oděsa (Ukrajina)	31
Obr. 5 Ulice zahlcená reklamou v Novém Dillí (Indie)	32
Obr. 6 Ulice ve městě Soluň, Řecko	33
Obr. 7 Ulice ve městě Jeruzalém, Izrael	33
Obr. 8 Ulice ve městě Amsterdam, Holandsko	33
Obr. 9 Tomkovo náměstí v Brně	34
Obr. 10 Konečného náměstí v Brně	35
Obr. 11 Schéma aktivit náměstí Míru v Brně	35
Obr. 12 Dominikánské náměstí v Brně	36
Obr. 13 Manežnaja ploščad' v Moskvě (Rusko)	37
Obr. 14 Kolnerstrasse v Kasselu	37
Obr. 15 Náměstí Xinyi v Taipei (Tchaj-wan)	38
Obr. 16 Zvýšení počtu míst na sezení neovlivnilo nízkou návštěvnost náměstí, ul. Hurbanova, Senica (Slovensko)	38
Obr. 17 Náměstí v Tišnově	39
Obr. 18 Stromořadí zakrývá výhled na kostel, náměstí Republiky v Brně	39
Obr. 19 Björnsonův sad v Brně	40
Obr. 20 Schéma ukazující omezenost kategorie návštěvníků (zejména mládeže) na příkladu parku Gorkého v Moskvě (Rusko)	42
Obr. 21 Koncentrace aktivit (modré) v parku Gorkého v Moskvě (Rusko)	42

Obr. 22 Kavárna a čítárna v parku Lužánky v Brně v rámci kulturního festivalu „Kontejnery“	43
Obr. 23 Kavárna a čítárna v parku Lužánky v Brně v rámci kulturního festivalu „Kontejnery“	43
Obr. 24 Příklad parku s různorodými typy zeleně	44
Obr. 25 Řeka v Brně	45
Obr. 26 Nábřeží v Iževsku v Rusku	46
Obr. 27 Nábřeží ve Volosu v Řecku	46
Obr. 28 Nábřeží v Soluni (Řecko)	47
Obr. 29 Nábřeží v Petrohradě (Rusko)	47
Obr. 30 Nábřeží ve Frankfurtu (Německo)	47
Obr. 31 Nábřeží v Moskvě (Rusko)	47
Obr. 32 Nábřeží v Petrohradě (Rusko)	48
Obr. 33 Nábřeží v Praze (Česko)	48
Obr. 34 Nábřeží ve Vilniusu (Litva)	48
Obr. 35 Nábřeží ve Vilniusu (Litva)	48
Obr. 36 Posezení u vody ve Vilniusu (Litva)	49
Obr. 37 Rozmístění aktivit na nábřeží ve Vilniusu (Litva)	49
Obr. 38 Rozmístění aktivit na nábřeží ve Vilniusu (Litva)	49
Obr. 39 Nábřeží v Soluni (Řecko)	50
Obr. 40 Nábřeží v Iževsku (Rusko)	50
Obr. 41 Nábřeží v Soluni (Řecko)	50
Obr. 42 Současný stav vnitrobloku u ulice Šelepova, Brno	51
Obr. 43 Děti hrající si na automobilové cestě	52
Obr. 44 Dvůr postrádá údržbu	52
Obr. 45 Intimní atmosféra v italském dvoře	53
Obr. 46 Příliš malé tzv. dvory studny v Petrohradě (Rusko)	53

Obr. 47 Vnitroblok zahlcený zaparkovanými auty	54
Obr. 48 Rozdíl mezi kvalitou ulice v sídlištních areálech a v zástavbě otočené do ulice	55
Obr. 49 Diagram závislosti úrovně kriminality na zvýšení podlažnosti budov	57
Obr. 50 Předprostor před kancelářskou budovou v Brně	61
Obr. 51 Londýnská ulice v Brně je středem souboru kancelářských budov	62
Obr. 52 Předprostor před kancelářskou budovou na ulici Lidická v Brně	62
Obr. 53 Mapa brownfieldů v Brně	64
Obr. 54 Rozlehlé území ostrova Nová Holandie v Petrohradu (Rusko)	65
Obr. 55 Ulice v Port Campus v Haifě (Izrael)	65
Obr. 56 Park High Line v New Yorku (USA)	65
Obr. 57 Mapa minibrownfieldů v Brně	66
Obr. 58 Příklad zbytkové plochy	67
Obr. 59 Zbytková plocha, která vznikla jako pozůstatek křížení automobilových cest v Brně	67
Obr. 60 Častokrát se zbytkovými plochami jen prochází	67
Obr. 61 Tramvajová točna v Brně je velkou nevyužívanou plochou	67
Obr. 62 Mapa proluk v historickém jádru města Brna	68
Obr. 63 V Tel-Avivu (Izrael) dovoluje vedení města investorům stavět mrakodrapy v historickém centru	71
Obr. 64 Karikatury odrážející, jak mobilní technologie ovlivňují život moderního společenství	73
Obr. 65 Karikatury odrážející, jak mobilní technologie ovlivňují život moderního společenství	73
Obr. 66 Veřejný park v Sydney	73
Obr. 67 Maximální příjem informace v režimu reálního času	74
Obr. 68 Maximální příjem informace v režimu reálního času	74
Obr. 69 Zvýšení počtu míst na sezení neovlivnilo nízkou návštěvnost náměstí v Senici (Slovensko)	81
Obr. 70 Schéma záznamu využití prostranství Mendlova náměstí	91

Obr. 71 Příklad prázdného prostranství typu „bariéra“ na ulici Koliště v Brně	97
Obr. 72 Příklady prázdného prostranství typu „pustiny“ v Brně	98
Obr. 73 Příklady prázdného prostranství typu „pustiny“ v Brně	98
Obr. 74 Příklad prázdného prostranství typu „mezera“ na křižovatce ulic Milady Horákové a Koliště v Brně	98
Obr. 75 Příklady prázdných prostranství typu „zbytková prostranství“ v Brně	99
Obr. 76 Příklady prázdných prostranství typu „zbytková prostranství“ v Brně	99
Obr. 77 Příklad prázdného prostranství typu „pauza“ v místě, kde chybí chodník, Brno	99
Obr. 78 Rozdělení města na urbanistické struktury na příkladu města Brna	102
Obr. 79 Dominikánské náměstí v Brně je příkladem prázdného prostranství, které je začleněno do organizmu města	103
Obr. 80 Ulice Holandská v Brně je příkladem prázdného prostranství, které je částečně začleněno do organizmu města	103
Obr. 81 Novodobý obytný soubor Brno-Vinohrady je příkladem prázdného prostranství, které není začleněno do organizmu města	104
Obr. 82 Prázdná prostranství různé velikosti na příkladu Mendlova náměstí v Brně	106
Obr. 83 Forma prázdného prostranství	107
Obr. 84 Hranice prázdného prostranství	107
Obr. 85 Příklad nepřístupného prázdného prostranství v Brně	110
Obr. 86 Příklad prázdného prostranství, které je obsazeno funkcí, v Brně	111
Obr. 87 Příklad prázdného prostranství v Brně, které je částečně obsazeno funkcí	111
Obr. 88 Mendlovo náměstí na staré fotografii	114
Obr. 89 Příklad prázdného prostranství empatického niterného vnímání	115
Obr. 90 Modernistická čtvrť ve městě Brasília odráží problém ztráty orientace v prostranství	122
Obr. 91 Neočekávaná knihovna se objevila na ulici v Jeruzalému (Izrael)	125
Obr. 92 Lavičky instalované majitelem domu v Amsterdamu (Nizozemsko), jakožto místa pro setkávání a sociální interakci	125

Obr. 93 Projekt „Mobile growing“ v Londýně (Anglie)	127
Obr. 94 Projekt „Prinzessinnengarten“ v Berlíně (Německo)	128
Obr. 95 Projekt „The Michigan Urban Farming Initiative“ v Detroitě (USA)	128
Obr. 96 Projekt „Mobilné záhrady“ v Bratislavě (Slovensko)	129
Obr. 97 Bývalá továrna „Flakon“ v Moskvě (Rusko)	130
Obr. 98 Projekt „New Holland“ v Petrohradě (Rusko)	130
Obr. 99 Kulturní centrum v továrně Zsolnay v Pécs (Maďarsko)	131
Obr. 100 Divadelní vystoupení v kulturním centru Technopolis v Aténách (Řecko)	131
Obr. 101 Kulturní centrum v Tel Avivu (Izrael)	132
Obr. 102 Umělecký trh na „Malé Americe“ v Brně (Česko)	132
Obr. 103 Projekt „Parking day“ v San Franciscu (USA)	133
Obr. 104 Projekt „Buňka“ v Nitře (Slovensko)	134
Obr. 105 Projekt „Nábřeží žije“ v Praze (Česko)	134
Obr. 106 Projekt „Náplavka“, oživení nábřeží v Plzni (Česko)	135
Obr. 107 Projekt „Divadelní kontejner“ v Brně (Česko)	135
Obr. 108 Projekt „Co chce Moskva“ v Moskvě (Rusko)	136
Obr. 109 Projekt „Odkaz pre starostu“ v Bratislavě (Slovensko)	137
Obr. 110 Projekt „Zelená mapa“ v Praze (Česko)	138
Graf 1 Výsledky výzkumu parků prováděného Mgr. Pondělíčkem. Souhrné činnosti návštěvníků parků v pracovním dnu a době od 14.00-15.00 za pěkného počasí.	41
Graf 2 Výsledky výzkumu parků prováděného Mgr. Pondělíčkem. Struktura návštěvníků parků dle věku.	42
Graf 3 Výsledky výzkumu parků prováděného Mgr. Pondělíčkem. Vyhodnocení odpovědí na otázku.	43
Graf 4 Celkový počet návštěvníků na Holandské ulici přes pracovní den a o víkendu	60

Graf 5 Počet lidí, kteří používají prostranství	62
Graf 6 Velikost prostranství	63
Graf 7 Počet míst na sezení	63
Graf 8 Graf četnosti a charakteru aktivit na Mendlově náměstí mezi 7. a 23. hodinou	93
Graf 9 Graf četnosti a charakteru aktivit na Jakubském náměstí mezi 7. a 23. hodinou	93
Graf 10 Graf četnosti a charakteru aktivit na náměstí Míru mezi 7. a 23. hodinou znázorňuje dominanci „čekání na MHD“ nad jinými aktivitami	95
Graf 11 Graf četnosti a charakteru aktivit na Halasově náměstí mezi 7. a 23. hodinou znázorňuje rozmanitost aktivit	96
Schéma 1. Přehled současného stavu poznání v zahraničí	12
Schéma 2. Přehled současného stavu poznání v České republice	13
Schéma 3. Tematické rozdělení typologií prázdných prostranství	89